

Liefst zoals thuis

Liefst zoals thuis

Ouders en kinderen over buitenschoolse opvang

Rob Gilsing



Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, januari 2007

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2007

Werkdocument 133

Zet- en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Omslagontwerp: Bureau Stijlzug, Utrecht

Omslagillustratie: Helen Cats, Amsterdam

ISBN 978-90-377-0297-2

NUR 740

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij papier

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.repro-recht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

Inhoud

Voorwoord		7
Samenvatting		9
1	Inleiding	21
1.1	Aanleiding en doelstelling	21
1.2	Uitwerking van de centrale vraag	23
1.3	Methode van onderzoek	24
1.4	Leeswijzer	27
	Noten	28
2	Onderzoeksopzet en -verantwoording	29
2.1	Inleiding	29
2.2	Keuze van locaties voor focusgroepen	29
2.3	Samenstelling van de focusgroepen	31
2.4	Gespreksonderwerpen en verloop focusgroepen	35
	Noot	36
3	Waarom (geen) gebruik van bso?	37
3.1	Inleiding	37
3.2	Het uitbesteden van de zorg voor kinderen en de opvangcultuur in Nederland	37
3.3	Redenen voor het gebruik van bso	41
3.4	Redenen voor het niet-gebruik van bso	45
3.5	Conclusies	48
4.1	Inleiding	50
4.2	Het klimaat op de bso	50
4	De bso als voorziening beoordeeld: het ouderperspectief	50
4.3	De groepsleiding	54
4.4	De inpasbaarheid van de bso in het dagarrangement	62
4.5	De koppeling tussen bso en school	69
4.6	Conclusies	71
	Noot	73
5	Kinderen en hun beleving van de bso	74
5.1	Inleiding	74
5.2	Oordeel van kinderen over bso-gebruik	75
5.3	De door kinderen ervaren vrijheid op de bso	79
5.4	Het activiteitenaanbod op de bso	84

5.5	Oudere kinderen	89
5.6	Conclusies	92
6	Conclusies en slotbeschouwing	95
6.1	Inleiding	95
6.2	Prioriteiten van ouders en kinderen	95
6.3	Naar een aantrekkelijke(r) bso?	99
	Summary	107
	Literatuur	119
	Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	121
Bijlagen A-C: gepubliceerd op http://www.scp.nl/Liefstzoalsthuis		
A	Vragen en itemlijst focusgroepen ouders	
B	Vragen focusgroepen kinderen	
C	Overzicht respondenten	

Voorwoord

Met ingang van het schooljaar 2007-2008 zijn basisscholen verplicht een voorziening voor buitenschoolse opvang (bso) aan te bieden wanneer ouders daarom vragen. Daarmee zou het voor met name moeders eenvoudiger moeten worden arbeid en zorg te combineren. Tot op heden is de bso in Nederland geen populaire voorziening, alhoewel het gebruik stijgt. Opvallend is ook dat van de bso aanzienlijk minder gebruik gemaakt wordt dan van kinderdagopvang voor de 0-4-jarigen. Vooral oudere basisschoolkinderen – zo vanaf een jaar of 9 – gaan weinig naar de bso.

Op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (szw) heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) onderzoek gedaan naar de redenen voor deze geringe populariteit van de bso. De belangrijkste vragen in het onderzoek zijn welke kenmerken van de bso ertoe bijdragen dat ouders weinig of veel vertrouwen hebben in de bso als opvangvoorziening en op welke kenmerken zij in hoofdzaak hun oordeel over de kwaliteit van de bso baseren. Om deze vragen te beantwoorden zijn in totaal tien focusgroepgesprekken georganiseerd: vijf met ouders en vijf met kinderen. De kinderen zijn in het onderzoek betrokken omdat zij mogelijk het oordeel van ouders over de kwaliteit van de bso beïnvloeden.

De focusgroepgesprekken zijn georganiseerd en begeleid door onderzoeksbureau Regioplan uit Amsterdam. Het SCP is de betrokken medewerkers van Regioplan, dr. Mireille Gemmeke en drs. Annelies Vermeij, veel dank verschuldigd.

Het onderzoek is begeleid door een klankbordcommissie. Deze bestond uit mw. dr. Myra Keizer (szw), mw. drs. Marije Beens (szw), mw. drs. Marjan Engels (szw), mw. drs. Jantina Walraven (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen), mw. drs. Liesbeth Schreuder (Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn) en mw. drs. Wil Portegijs (SCP). Het SCP is hen erkentelijk voor hun bijdrage.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Samenvatting

1 Doel- en vraagstelling

De arbeidsmarktparticipatie van Nederlandse vrouwen is in internationaal perspectief laag te noemen als gekeken wordt naar het aantal gewerkte uren (CPB/SCP 2005; Keuzenkamp 2006: 146). Het kabinet streeft naar vergroting van de arbeidsparticipatie van vrouwen door een verhoging van het gemiddeld aantal uren per week dat vrouwen werken. Een knelpunt voor vrouwen blijkt te liggen in de mogelijkheden om arbeid en zorg te combineren (Cloin en Boelens 2004: 121). Formele arrangementen van buitenschoolse opvang (bso) zijn in theorie een belangrijk instrument om deze combinatie van arbeid en zorg te vergemakkelijken. De discussie over de rol van de bso in het combineren van arbeid en zorg heeft extra aandacht gekregen door de in de Tweede Kamer aangenomen motie Van Aartsen/Bos, die het kabinet oproept scholen te verplichten voor- en naschoolse opvang te bieden tussen 7.30 en 18.30. Zowel de Tweede als de Eerste Kamer hebben inmiddels het wetsvoorstel buitenschoolse opvang aangenomen (EK 2006/2007). De plannen hebben tot veel politieke en maatschappelijke discussie geleid, onder meer over de kwaliteit van de opvang.

In de praktijk blijkt de bso geen populaire oplossing voor de combinatie van arbeid en zorg, ook niet als het gaat om een beperkt aantal dagen in de week. Van de bso wordt veel minder gebruikgemaakt dan van kinderdagverblijven. Het aandeel kinderen dat gebruik maakt van bso neemt bovendien sterk af met de leeftijd. Ook in internationaal vergelijkend perspectief is het gebruik van bso-arrangementen in Nederland relatief laag (Plantenga en Siegel 2004). Portegijs et al. (2006) wijzen ook uit dat tweederde van de moeders negatief oordeelt over de bso als mogelijkheid om arbeid en zorg te combineren. Wel neemt het gebruik van de bso in de tijd toe.

De meeste moeders vangen hun kinderen het liefst zelf op en willen de zorg voor hun kinderen hooguit voor een beperkt deel van de week uitbesteden. Als ouders de zorg uitbesteden, is het van groot belang dat hun kinderen goed worden opgevangen (Portegijs et al. 2006: 103). Dan rijst de vraag wat ouders onder 'goede opvang' verstaan. Wanneer zien zij opvang als een goede partner in de zorg voor hun kinderen? Naar deze vraag is betrekkelijk weinig onderzoek gedaan. In dit onderzoek spitsen we deze vraag toe op de bso. Het doel van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in factoren die voor ouders op een positieve of negatieve wijze van invloed zijn op hun vertrouwen in de bso als voorziening voor het combineren van arbeid en zorg. Het gaat dus vooral om de kwaliteit van de bso als voorziening. De kosten van de bso laten we goeddeels buiten beschouwing, ook omdat verschillende onderzoeken erop duiden dat de kosten slechts een beperkte rol spelen in de afweging van ouders al dan niet gebruik te maken van de bso (Portegijs et al. 2006; Kremer 2005).

De centrale vraag van dit onderzoek luidt als volgt:

Welke kenmerken van de bso dragen bij aan het vertrouwen van ouders in de bso als voorziening voor de combinatie van arbeid en zorg en welke kenmerken van de bso bepalen hun oordeel over de kwaliteit van de bso?

De wensen en behoeften van ouders en kinderen staan dus centraal. Welke factoren maken bso-arrangementen voor ouders aantrekkelijk, bijvoorbeeld als het gaat om openingstijden, nabijheid van school, combinatie met vrijetijdsvoorzieningen en kleinschaligheid, diversiteit en flexibiliteit van het aanbod? Wat willen ouders beslist niet? Spelen de wensen en opvattingen van kinderen eigenlijk een rol in de besluitvorming bij ouders om al dan niet gebruik te maken van bso-arrangementen? Zo ja, welke rol? En welk soort arrangementen wordt door kinderen als aantrekkelijk ervaren?

We hebben ervoor gekozen om in dit onderzoek in te zoomen op de ouders die wel gebruikmaken of hebben gemaakt van kinderdagverblijven, maar ‘afhaken’ voor de formele opvang als hun kind(eren) naar de basisschool gaat, en op ouders die afhaken van de bso na daar een aantal jaren gebruik van te hebben gemaakt. Het is duidelijk dat zij in potentie een belangrijke doelgroep van de bso vormen. Bovendien lijkt met deze groep ouders de kans beduidend minder groot dat in het onderzoek de aandacht verschuift naar vragen over de wenselijkheid over het uitbesteden van de zorg van kinderen in het algemeen.

2 Methode van onderzoek

In dit onderzoek hebben we, gezien de staat van beschikbare kennis, voor een exploratieve benadering gekozen: de methode van de focusgroep. Door deze methode beogen we een zo breed mogelijk – let wel: niet noodzakelijkerwijs representatief – beeld te schetsen van de overwegingen en opvattingen van ouders en kinderen. Daarom is bij de inrichting van de groepen rekening gehouden met een aantal kenmerken die tot variantie in die overwegingen en opvattingen zouden kunnen leiden.

In dit verband blijkt in ieder geval het opleidingsniveau van de moeder van belang. Verder verschillen de houdingen over het opvangen van kinderen anders dan door de moeder tussen autochtonen en allochtonen. Ook de stedelijkheid van de woonomgeving hangt samen met opvattingen over het opvangen van kinderen. Tot slot zijn er de laatste jaren veel gedaan om aantrekkelijkere arrangementen van buitenschoolse opvang te ontwikkelen. Met deze factoren is rekening gehouden bij het selecteren van locaties voor focusgroepen en bij de werving van respondenten.

Daarom zijn in drie wijken focusgroepen georganiseerd:

- een niet welgestelde wijk in een (middel)grote stad

- een welgestelde wijk in een (middel)grote stad
- een doorsnee wijk in een forensengemeente

Het doel was in ieder van deze wijken zowel een traditionele bso als een zogenaamde voorloper te selecteren – een bso met een volgens ingewijden vernieuwend aanbod. Uiteindelijk zijn focusgroepen met zowel ouders als kinderen gehouden op vijf locaties.

Aan de vijf focusgroepen met ouders namen in totaal 34 ouders deel: 17 gebruikers, 14 afhakers en 3 ouders die nooit formele opvang gebruikten. In de vijf focusgroepen met kinderen namen in totaal 29 kinderen deel. Het merendeel van deze kinderen was tussen de acht en tien jaar oud.

Het onderzoek beoogde een beeld te verschaffen van de verschillende overwegingen bij en oordelen over de bso van zowel ouders als kinderen. ‘Harde’ conclusies zijn op basis van dit onderzoek niet mogelijk. Het onderzoek geeft inzicht in wat ouders en kinderen vinden, maar kan niet de vraag beantwoorden in welke mate opvattingen en oordelen door Nederlandse ouders en kinderen worden gedeeld. De conclusies zullen daarom met de nodige voorzichtigheid worden geformuleerd en ook zo moeten worden gelezen.

3 *Waarom maken ouders (geen) gebruik van bso?*

Opvattingen over het uitbesteden van de zorg voor kinderen blijken een rol spelen in de overweging gebruik te maken van bso. Bij sommige ouders leven traditionele opvattingen. Zij vinden dat ouders er in beginsel moeten zijn als hun kinderen uit school komen. Opvang, zeker door onbekenden, kies je alleen als het echt niet anders kan. Ouders die deze traditionele opvattingen niet of gedeeltelijk delen, lijken opvallend vaak van mening dat het gebruikmaken van formele opvang niet vijf dagen per week zou moeten plaats vinden. Een maximum aantal dagen van drie wordt vaak genoemd, hetgeen aansluit bij het in Nederland populaire anderhalfverdienersmodel (Cuijpers et al. 2006: 76-7).

De bso als voorziening om arbeid en zorg te combineren is in Nederland in verhouding tot andere landen niet erg geaccepteerd. Ondanks de constatering van sommige ouders dat de opvattingen over de bso langzaam veranderen, is een aantal andere ouders van mening dat deze cultuur belemmerend werkt op het gebruik van bso en meer in het algemeen op het gebruik van formele opvang. De cultuur remt het gebruik, waardoor relatief weinig kinderen naar de bso gaan, hetgeen het voor andere kinderen weer minder aantrekkelijk maakt om naar de bso te gaan. Bovendien blijft het zo dat bso-gebruikers in de minderheid zijn, en zij een grotere kans lopen om gevraagd te worden verantwoording af te leggen over hun keuzes dan niet-gebruikers – of in ieder geval het gevoel te hebben dat te moeten doen.

Het lijkt erop dat veel ouders die van de bso gebruikmaken dat doen omdat er geen alternatieven zijn voor het combineren van arbeid en zorg. Zij kunnen hun werktijden niet zodanig inrichten dat zij na school zelf hun kinderen kunnen opvangen, zij hebben in hun omgeving geen familie of bekenden waarop zij een beroep kunnen doen of zij wensen daar bewust geen gebruik van te maken, maar zij willen of moeten wel werken. Er zijn ook ouders die om positieve redenen voor de bso kiezen. Zij achten de bso een betere opvangvorm dan andere vormen van opvang, voor zichzelf (flexibiliteit, zekerheid van opvang) of voor hun kinderen (mogelijkheid tot het samenspelen met andere kinderen). Overigens achten ook veel gebruikers van de bso het aantal bso-dagen per week aan een maximum gebonden. Zij vrezen dat kinderen het niet leuk vinden iedere dag naar de bso te moeten.

Al met al rijst hier het beeld op dat als het mogelijk is, ouders liever hun werktijden (vergaand) aanpassen dan dat zij gebruikmaken van de bso. De geringe flexibiliteit van de bso kan daarbij een doorslaggevende factor zijn, evenals de (verwachte) geringe kwaliteit van de bso. Ook is de onrust van een bso-dag (school, tussenschoolse opvang, school, bso) als reden voor afhaken genoemd. Weinigen van de afhakers hebben de overstap gemaakt van formele naar informele opvang. De meesten kozen ervoor zelf thuis te zijn dan wel hun kinderen de sleutel te geven en hen een aantal uren alleen thuis te laten. Dit laatste komt vooral voor bij oudere kinderen, waarover verderop meer.

De redenen om niet voor de bso te kiezen zijn daarmee divers, en vormen in zekere zin de spiegelzijde van de redenen om wel voor de bso te kiezen. Als ouders namelijk wel een geschikt alternatief hebben, zoals informele opvang, het aanpassen van werktijden of hun kroost zelfstandig thuis laten zijn, dan zijn zij geneigd daarvoor te kiezen. Een deel van de ouders geeft ook aan uit principe niet voor opvang te kiezen. Deze ouders hebben traditionele opvattingen over opvang. Als zij al actief zijn op de arbeidsmarkt, prefereren zij het om hun arbeidstijden aan te passen. Weer een ander deel van de ouders wijst de bso af vanwege kenmerken van de bso: de door hen ervaren of gepercipieerde geringe kwaliteit, en ook de volgens sommigen geringe flexibiliteit bij de afname van dagen of in de openingstijden. Waar het gaat om de kwaliteit van de opvang oordeelt een aantal ouders minder positief over de bso dan over het kinderdagverblijf. Bovendien wordt de onrust voor kinderen die kenmerkend is voor een 'bso-dag', ook in vergelijking met de opvang op het kinderdagverblijf, als een reden voor afhaken genoemd.

Het geringe gebruik van de bso lijkt zichzelf ook wat in stand te houden. Want als je een uitzondering bent, is de kans groter dat je je moet verantwoorden, althans, zo wordt dat gevoeld. En kinderen vinden het minder leuk om naar de bso te gaan als zij een van de weinigen zijn uit hun klas. In zekere zin is er dus sprake van een vicieuze cirkel.

Als het gaat om het klimaat op de bso, een breed begrip dat een aantal kenmerken van de bso zoals de fysieke kenmerken en het pedagogisch klimaat omvat, blijkt uit de focusgroepen dat ouders hechten aan zaken als kleinschaligheid, rust en de mogelijkheid voor kinderen om zichzelf terug te trekken. Met name voor jongere kinderen is continuïteit in de groepsleiding ook van belang. Deze factoren dragen bij aan een veilig klimaat waarin kinderen worden opgevangen. Daarbij bestaan wel verschillen van inzicht over de mate van vrijheid en structuur die aan kinderen geboden moet worden. Over de vraag waar de balans gevonden kan worden tussen deze twee zaken oordelen ouders verschillend. Wel lijkt er een zekere consensus te bestaan over de bijdrage die van de bso gevraagd wordt aan de opvoeding van kinderen. Minder duidelijk zijn de ouders over de bijdrage van de bso aan de educatie van kinderen. Sommigen verwachten een ondersteunende rol van de bso, anderen rekenen deze rol beslist niet tot de taak van de bso. Zo vindt een aantal ouders dat de bso geen functie heeft in de aanpak van leer- of gedragsproblemen van kinderen.

Het is duidelijk dat ouders hechten aan kwalitatief goed personeel op de bso. Een opleiding tot leid(st)er in de kinderopvang is daarbij een noodzakelijke voorwaarde, maar geeft nog geen garanties. Veel ouders geven aan dat het van tevoren moeilijk vast te stellen is of de leiding aan hun standaarden voldoet. In sommige gesprekken is ook ingegaan op de verhouding tussen het aantal leid(st)ers en het aantal kinderen. Sommige ouders vinden die aan de lage kant. Tot slot is door een aantal ouders naar voren gebracht dat zij graag meer mannen in de groepsleiding zouden zien.

Veel deelnemers aan de focusgroepen geven aan dat de mogelijkheden om de bso in te passen in hun dagarrangement nog te beperkt zijn. Ruimere openingstijden, ook voorschools, het eventueel aanbieden van warme maaltijden, de flexibele afname van dagen voor ouders die in ploegen- of wisseldiensten werken, een goede vakantie-opvang en een betere aansluiting van de bso op vrijetijdsclubs: het zijn allemaal zaken die volgens ouders kunnen bijdragen aan een betere inpassing. Ouders waarvan de kinderen naar een bso op een sportclub gaan, tonen zich daar enthousiast over. Er is echter ook gewezen op een aantal risico's. Zo zou een aantal van de juist genoemde verbeteringen leiden tot een bso van een grotere schaalomvang. Dat zou mogelijk conflicteren met het door ouders gewenste klimaat op de bso, waarin kleinschaligheid en rust belangrijke uitgangspunten zijn. Een ander risico wanneer kinderen langere tijd op de bso gaan doorbrengen zien sommige ouders voor de band tussen ouders en hun kinderen. Deze zou daardoor in de knel kunnen komen. Andere ouders wijzen erop dat het een verantwoordelijkheid van de ouders zelf is om op een verstandige wijze met het bso-aanbod om te gaan. Als het gaat om de aansluiting tussen bso en clubs wijzen ouders op het gevaar van een eenzijdige focus op het aanbod van de club waar de bso mee samenwerkt. Tot slot, de voorstellen voor een alternatieve dagindeling kunnen in de focusgroepen niet op veel steun rekenen.

Ouders vinden het belangrijk dat de fysieke afstand tussen school en bso gering is. De ouders die gebruikmaken van een bso die in een school is gevestigd, zijn daar in het algemeen positief over. Wel geeft een aantal ouders nadrukkelijk aan dat er voor de kinderen een duidelijke scheiding aanwezig moet zijn tussen school en bso. Het moet voor de kinderen duidelijk zijn wat tot hun schooltijd behoort, en wat tot de buitenschoolse tijd. Verder geven ouders die ervaring hebben met georganiseerd vervoer tussen school en bso aan dat dat in de praktijk niet altijd even soepel verloopt.

5 Kinderen en de bso

Belangrijke factoren voor het welbevinden van kinderen op de bso en het tegengaan van verveling zijn de aanwezigheid van geschikte speelgenootjes en het beschikken over een zekere vrijheid. De ervaring of idee dat een van deze factoren ontbreekt blijkt dan ook een reden om af te haken. Verder valt op dat de kinderen die de bso bezoeken niet uitgesproken negatief zijn over de bso. Weliswaar hebben zij soms geen zin, maar in de praktijk blijken ze het op de bso toch vaak naar de zin te hebben. De in de focusgroepen deelnemende kinderen die geen gebruik maken van de bso hebben zeker niet per sé een negatieve perceptie van de bso. Ouders en kinderen die voor het eerst een bso bezoeken, blijken soms aangenaam verrast.

Als het gaat om de (inperking van de) vrijheid van kinderen op de bso zijn er toch wel belangrijke verschillen waar te nemen tussen ouders en kinderen. Ouders haasten zich bijvoorbeeld om op dit punt het verschil tussen de bso en thuis te nuanceren. Ook thuis zijn kinderen aan regels gebonden en is hun vrijheid niet onbeperkt. Kinderen geven niettemin aan dat zij op de bso te veel in hun vrijheid beperkt worden. Dat geldt onder meer als het gaat om het wel of niet buitenspelen of de mogelijkheden om te computeren. In het bijzonder noemen kinderen ook het beperkte gebied waar zij buiten mogen spelen. Op sommige bso's is het weliswaar mogelijk dat ouders toestemming geven om hun kinderen in een groter gebied rond de bso te laten spelen, maar ouders geven ook aan dat het toezicht door de bso dan mogelijk in het gedrang komt. Wat dat betreft biedt de huisvesting van de bso bij een (buiten)sportvereniging kansen, want daar is de buitenruimte groter. Kinderen ervaren de inperking van hun vrijheid ook in de keuze van speelgenoten waarmee zij hun tijd na school doorbrengen. De mogelijkheid om, na toestemming van de ouders en het inlichten van de bso, met niet naar de bso gaande kinderen te kunnen spelen, wordt gewaardeerd. Het lijkt daarbij vaker voor te komen dat bso-kinderen met vriendjes of vriendinnetjes mee naar huis gaan, dan dat zij hun vriendjes of vriendinnetjes meenemen naar de bso.

Net als op het punt van de vrijheid van kinderen op de bso bestaan er als het gaat om het activiteitenaanbod op de bso wel wat verschillen van inzicht tussen ouders en kinderen. Deze komen het meest duidelijk naar voren bij het gebruik van com-

puters en tv's op de bso. Maar ook de ouders onderling zijn op dit punt verdeeld. De tegenstanders voeren aan dat computergebruik en tv kijken juist een gevaar vormen voor een van de belangrijkste aspecten van de bso, het samen met andere kinderen spelen. Kinderen blijken ook te hechten aan dit samenspelen, maar de meesten vinden tevens dat zij veel meer gebruik moeten kunnen maken van de computer. Dat er ook computers op de bso zijn zonder internetaansluiting wordt door sommige kinderen ook zeer betreurd. Ouders en kinderen lijken het er wel over eens dat er vooral voor oudere kinderen gelegenheid moet zijn om huiswerk te kunnen maken. Onder ouders is er wel discussie over de vraag in hoeverre de groepsleiding in staat moet zijn om deze kinderen daarbij te ondersteunen. Ook over het belang van buitenspelen bestaat consensus, waarbij door een aantal kinderen wordt aangevoerd dat buitenspeelvoorzieningen daarbij zeer welkom zijn. Tot slot wensen vooral ouders een uitgebreider en diverser activiteitenaanbod voor kinderen. Samenwerking met aanbieders van vrijetijdsactiviteiten wordt in dit geval als reële mogelijkheid genoemd, waarbij het ook zo kan zijn dat die aanbieders naar de bso komen in plaats van andersom. Overigens is het wel zo dat de wensen van kinderen uiteenlopen en het aanbod derhalve divers zou moeten zijn.

Een verklaring voor het feit dat oudere kinderen relatief vaak afhaken op een zekere leeftijd ligt erin dat hen eerder wordt toevertrouwd enige tijd alleen thuis door te brengen – het verschijnsel van de zogenaamde sleutelkinderen. Zij voelen daar vaker de behoefte toe omdat er op de bso minder leeftijdgenoten komen, hetgeen bijdraagt aan het zich verveeld voelen. Bovendien, zo stellen sommigen, is het aanbod van de bso te weinig op ouderen toegespitst en is de aansluiting met clubs, waar oudere basisschoolkinderen vaker naar toe gaan (Zeijl 2005: 52), lastig. Ook de inperking van de vrijheid op de bso wordt door oudere kinderen sterker ervaren dan door jongere kinderen. er lijkt een zekere consensus over de wenselijkheid van gescheiden opvang voor oudere kinderen, alhoewel dat bij kleinschalige bso's lastiger valt te realiseren. In zeker zin lijkt hier sprake van een vicieuze cirkel. Oudere kinderen haken af bij gebrek aan leeftijdgenoten, waardoor het aandeel oudere kinderen niet zal toenemen. Ook 'toekomstige' oudere kinderen zullen daardoor weer eerder de neiging hebben af te haken. Het geringe aandeel oudere kinderen maakt het bovendien voor de bso niet voor de hand liggend te investeren in een uitgebreid aanbod voor oudere kinderen, waardoor de aantrekkelijkheid van de bso voor hen relatief beperkt blijft.

6 Prioriteiten van ouders en kinderen

Iedere focusgroepgesprek werd afgerond met het samenstellen van een top-5: zaken die volgens de deelnemers van groot belang zijn voor een goede bso en/of belangrijke verbeterpunten. Hier presenteren we de punten die in meer dan een focusgroep in de top-5 belandden.

Ouders

In alle focusgroepen met ouders kreeg ‘flexibiliteit’ een plaats in de top-5. Daarbij ging het in ieder geval om meer flexibele openingstijden, die het ouders makkelijker maken om de bso in het dagarrangement in te passen. Het is voor een aantal ouders kennelijk toch een probleem om de werktijden aan te laten sluiten op de openingstijden van de bso. Maar het gaat daarbij ook om ruime mogelijkheden tot vakantieopvang. Bovendien heeft vooral een aantal ouders met wisseldiensten de wens tot enige flexibiliteit in de afname van bso-dagen. Niettemin zijn ruimere openingstijden, vooral aan het eind van de dag maar in mindere mate ook aan het begin de dag voordat de school begint, een van de meest duidelijk geuite wensen in de focusgroep-gesprekken met ouders.

In vier van de vijf focusgroepen met ouders belandde de kwaliteit van het personeel in de top-5. In de groep waar dit niet gebeurde, wenste men dit punt niet in de top-5 op te nemen omdat het als een vanzelfsprekend en daarom niet ter discussie staand kenmerk van de bso werd beschouwd. Zo is er ook wel in de andere focusgroepen over gesproken. Ouders vertrouwen de zorg over hun kinderen alleen toe aan personeel bij wie die zorg in goede handen is. Er is echter ook uitgebreid gewezen op de problematische kant van dit punt: voordat ouders een bso kiezen, is het lastig in te schatten of het personeel daadwerkelijk van voldoende kwaliteit is. In dit verband wijzen we op een van de suggesties in de focusgroepen, namelijk dat bso's zich publiekelijk veel sterker profileren als een hoogwaardige, betrouwbare partner in de zorg voor en opvoeding van kinderen. Overigens is in de discussies over de groepsleiding ook gewezen op de kwantiteit ervan: de verhouding tussen het aantal groepsleid(st)ers en het aantal kinderen. De kwaliteit van de bso zou gebaat zijn bij meer leid(st)ers per groep kinderen.

In drie van de focusgroepen met ouders werd een geringe fysieke afstand tussen school en bso in de top-5 gezet. In een van deze groepen werd dat geformuleerd als ‘geen afstand’, dat wil zeggen dat ouders voorkeur hadden voor een bso in de school. Het is geen toeval dat de meeste van de ouders in deze focusgroep gebruikmaken van een bso die in een school gevestigd is. Zij zijn daar klaarblijkelijk tevreden over, waarbij zij wel aangeven dat er voor de kinderen een duidelijke scheiding moet zijn tussen school en bso, tussen het schoolse en het voor- en naschoolse. In de andere focusgroep waar de bso op een (brede) school is gevestigd, is dit voordeel overigens niet op deze manier besproken. In ieder geval vindt een aanzienlijk deel van de ouders een geringe fysieke afstand tussen bso en school van belang. In de focusgroepen op een bso die relatief ver van school ligt, werd opgemerkt dat de daar aanwezige vervoerregeling soms wat problematisch is. Dit ondersteunt het idee dat het praktisch handig is als de bso dichtbij school ligt.

Andere punten die in meer dan een focusgroep door ouders naar voren zijn gebracht, zijn het kunnen samenspelen van kinderen als een belangrijk positief aspect van

de bso, een betere aansluiting tussen de bso en allerlei vrijetijdclubs, een aantrekkelijke fysieke omgeving (zowel het gebouw als de buitenspeelruimte eromheen) en uitbreiding en diversificatie van het activiteitenaanbod. Een betere aansluiting tussen bso's en vrijetijdclubs kon in alle focusgroepen wel op steun rekenen, maar belandde dus niet overal in de top-5. Maar als we het punt van de uitbreiding en diversificatie van het activiteitenaanbod daarbij voegen – beiden liggen immers in elkaars verlengde – dan lijkt er toch wel brede steun voor het idee dat kinderen van een ruimer aanbod gebruik moeten kunnen maken in de tijd die zij op de bso doorbrengen. Ook de fysieke eigenschappen van de bso kreeg in twee focusgroepen een plek in de top-5. Het gaat hierbij met name om een aantrekkelijke inrichting van de bso waarin kinderen de mogelijkheid hebben zich terug te trekken uit de groep, maar ook om de beschikking over een aantrekkelijk buitenspeelgebied.

Tot slot komt ook het punt van de kosten voor in de top-5 van twee focusgroepen. Alhoewel de kosten in de gesprekken slechts terloops aan de orde zijn gekomen, speelt dit punt voor een aantal ouders toch een belangrijke rol in hun overweging al dan niet gebruik te maken van de bso.

Kinderen

In de focusgroepen van de kinderen springen twee zaken eruit. In alle focusgroepen zetten kinderen het aanbieden van meer activiteiten respectievelijk het organiseren van verschillende soorten uitstapjes in de top-5. Kennelijk vinden de kinderen het bestaande aanbod op de bso niet helemaal toereikend. Overigens ging het bij het organiseren van uitstapjes bijvoorbeeld om bezoeken aan het zwembad, maar ook om grotere uitstapjes die in de vakantieperiodes zouden moeten worden aangeboden.

Het andere punt dat in alle groepen op een of andere manier in de top-5 belandde, is dat de kinderen meer vrijheid wensen om hun buitenschoolse tijd in te richten. Dan gaat het erom dat zij zelf kunnen bepalen wanneer zij buiten kunnen spelen, maar ook dat zij vaker zelfstandig, zonder toezicht van de groepsleiding bepaalde dingen kunnen doen. Het blijkt nog wel eens voor te komen dat kinderen iets wat zij willen niet kunnen doen, omdat er in de ruimte waar zij dat willen doen geen groepsleiding aanwezig is of kan zijn. Sommige kinderen geven aan dat zij oud genoeg zijn om bijvoorbeeld alleen in een speellokaal (een soort gymzaal) te kunnen spelen.

In vier van de vijf focusgroepen met kinderen wordt een grotere ruimte in de top-5 gezet. Kinderen willen de ruimte om te kunnen spelen, ook binnen het gebouw van de bso. Kennelijk vinden deze kinderen de ruimte binnen te beperkt, zeker als zij niet naar buiten kunnen. In drie focusgroepen zetten kinderen de wens dat er meer leeftijdgenootjes zijn in hun top-5. Het is duidelijk dat het hier in het bijzonder om een wens van de oudere kinderen gaat. Relatief veel kinderen haken af vanaf een jaar of negen, waardoor de spoeling aan leeftijdgenootjes voor de achterblijvers dun wordt. En ook voor kinderen is het samen met andere kinderen kunnen spelen kennelijk

toch een belangrijk punt voor de bso. Het kunnen beschikken over meer speelgoed wordt ook in drie groepen in de top-5 gezet. Daarbij gaat het (opnieuw) in het bijzonder om geschikt speelgoed voor oudere kinderen. Ook een ruimere beschikking over (spel)computers wordt hierbij genoemd. Tot slot twee punten die in twee van de vijf focusgroepen met kinderen in de top-5 belandden: een aardige groepsleiding en meer buitenspeelruimte, al dan niet met speeltoestellen.

7 Slotbeschouwing

De reikwijdte van dit onderzoek vergt enige nuancering. Er is niet gestreefd naar een representatief beeld van de opvattingen van ouders en kinderen – dat is inherent aan de gekozen kwalitatieve onderzoeksmethode. We hebben gepoogd om een zo breed mogelijk inzicht te krijgen in wat er leeft onder ouders en kinderen als het gaat om de bso. Daarbij zijn wel een aantal zaken met meer kracht naar voren gebracht dan andere, en daar willen we in deze slotparagraaf nog eens op ingaan.

Naar een beter imago voor de bso

Het CPB (2006) stelt dat het verplicht organiseren van bso door scholen in potentie tot een groter gebruik van de bso kan leiden. Die toename zou dan veroorzaakt worden door de vervanging van andere vormen van (formele en informele) opvang door bso. Slechts een beperkt deel van de stijging in bso-gebruik zal het gevolg zijn van toegenomen arbeidsmarktparticipatie. In een reactie op het CPB-rapport wijst het kabinet op de verdubbeling van het bso-gebruik in de afgelopen vijf jaar. Het verwacht dat ‘deze trend zich zal voortzetten en dat er een cultuurverandering zal plaatsvinden. De uitvoering van de motie kan hieraan een impuls geven. De ingezette trend van toenemend gebruik van buitenschoolse opvang en van een stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen zal verder doorzetten.’ (TK 2005/2006c: 6).

Het is ontegenzeggelijk dat het gebruik van de bso de afgelopen jaren procentueel fors is toegenomen. Niettemin blijft het gebruik in vergelijking met andere landen laag (zie ook CPB/SCP 2005; Plantenga en Siegel 2004; WRR 2006: III). In dit onderzoek is de opvangcultuur in Nederland als een van de factoren aangevoerd voor het lage bso-gebruik. De vraag is of de veronderstelling van het kabinet dat er een cultuurverandering zal optreden, gerechtvaardigd is. Zal de bso in Nederland over een aantal jaren door veel ouders als een volwaardig alternatief worden gezien om arbeid en zorg voor kinderen te combineren?

Om deze vraag te beantwoorden, moet er op gewezen worden dat het lijkt alsof de bso een flink imago probleem heeft. Ouders die gebruikmaken van de bso zijn niet echt ontevreden, net zo min als de kinderen die naar de bso gaan. Toch worden er opvallend weinig frequent positieve overwegingen genoemd om van de bso gebruik te maken. Dat heeft waarschijnlijk ook te maken met de cultuur in Nederland, waarin het formele opvang niet bepaald vanzelfsprekend is. Voor een deel van de

ouders is het uitbesteden van de zorg voor kinderen sowieso taboe, terwijl de ouders die wel gebruik maken van formele opvang nog wel eens het gevoel hebben dat zij zich moeten rechtvaardigen. De door het kabinet gewenste cultuurverandering zou wellicht gestimuleerd kunnen worden door de bso te positioneren als een kwalitatief hoogwaardige voorziening, die voor ouders een goede partner in de opvoeding vormt en die voor kinderen een uitgelezen mogelijkheid biedt om met andere kinderen samen te spelen. In het SCP-onderzoek naar kinderopvang luidt een van de conclusies dat het van belang is dat het vertrouwen van ouders in formele opvang verder toeneemt. 'Moeders houden de belangen van hun kinderen heel scherp in de gaten en stellen hoge eisen aan opvang.' (Portegijs et al. 2006: 109) De WRR ondersteunt deze zienswijze en pleit ervoor de opvang van schoolkinderen veel meer als vorming te zien, in plaats van louter als opvang: 'Kinderen zouden een breed palet aan sociale, culturele, sportieve en cognitieve mogelijkheden aangeboden moeten krijgen.' (WRR 2006: 14). Kremer (2005: 231) spreekt in dit verband van het ideal of professional care.

Belangrijk daarbij is dat bso's meer moeten investeren om een aantrekkelijke voorziening voor oudere kinderen te zijn. Het betreft niet alleen geldelijke investeringen, maar ook investeringen in de samenwerking met clubs en organisaties die het aanbod voor oudere kinderen diverser en aantrekkelijker kunnen maken. Wellicht dat op die manier de spiraal doorbroken kan worden van steeds maar weer afhakende oudere kinderen, waardoor het er voor de achterblijvers ook niet aantrekkelijker op wordt. Het is evenwel waarschijnlijk dat het organiseren van dergelijke dagarrangementen waarin sportverenigingen en culturele organisaties zijn betrokken, tot meer kosten zullen leiden. Ook omdat in twee van de focusgroepen met ouders het kostenaspect ondanks dat het goeddeels buiten het gesprek is gehouden toch in de top-5 is beland, is het de vraag of ouders bereid zullen zijn deze hogere kosten voor hun rekening te nemen. Portegijs et al. (2006) tonen aan dat de kosten geen doorslaggevende rol spelen in de beslissing om van formele opvang gebruik te maken, maar ook dat deze kosten niet al te veel meer mogen stijgen. Het blijkt trouwens bij in ieder geval allochtone ouders dat zij niet goed op de hoogte zijn van de daadwerkelijke kosten van formele opvang en deze te hoog inschatten (Faulk 2006).

Al met al is het niet vanzelfsprekend dat de door het kabinet veronderstelde cultuurverandering zal optreden. Daarvoor lijkt een forse impuls in de kwaliteit van de bso noodzakelijk. Daarbij gaat het om de kwaliteit van het personeel, om een hoogwaardige invulling van het dagarrangement (dus inclusief de mogelijkheid voor kinderen om na school aan culturele en sportieve activiteiten deel te kunnen nemen) en om het bewerkstelligen van een veilige, geborgen omgeving voor kinderen. Zonder een dergelijke impuls is het niet erg waarschijnlijk dat het imago van de bso sterk zal verbeteren, dat het gebruik ervan sterk toeneemt, dat er een cultuurverandering optreedt, en dat dientengevolge de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen substantieel zal toenemen.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling

De arbeidsmarktparticipatie van Nederlandse vrouwen is in internationaal perspectief laag te noemen als gekeken wordt naar het aantal gewerkte uren (CPB/SCP 2005; Keuzenkamp 2006: 146). Het kabinet streeft naar vergroting van de arbeidsparticipatie van vrouwen door een verhoging van het gemiddelde aantal uren per week dat vrouwen werken. Een knelpunt voor vrouwen blijkt te liggen in de mogelijkheden om arbeid en zorg te combineren (Cloin en Boelens 2004: 121). Formele arrangementen van buitenschoolse opvang (bso) zijn in theorie een belangrijk instrument om de combinatie van arbeid en zorg te vergemakkelijken. In de bso worden zowel voor aanvang als na afloop van de school kinderen opgevangen in voorzieningen die in het algemeen door specifieke instellingen voor kinderopvang worden aangeboden. In de praktijk blijkt het vooral om naschoolse opvang te gaan. Ruim 70% van de ouders die gebruikmaken van voor- of naschoolse opvang maakt daarnaast ook gebruik van vakantieopvang (Jongsma en Luiten 2006: 44).

De discussie over de rol van de bso in het combineren van arbeid en zorg heeft extra aandacht gekregen door de in de Tweede Kamer aangenomen motie-Van Aartsen/Bos, die het kabinet oproept scholen te verplichten voor- en naschoolse opvang te bieden tussen 7.30 en 18.30 uur. Zowel de Tweede als de Eerste Kamer heeft inmiddels het wetsvoorstel Buitenschoolse opvang aangenomen (EK 2006/2007). Met dit wetsvoorstel wordt geregeld dat besturen van basisscholen per 1 augustus 2007 buitenschoolse opvang moeten organiseren wanneer ouders hierom vragen. De plannen hebben aanvankelijk tot veel politieke en maatschappelijke discussie geleid, onder meer over de kwaliteit van deze opvang. Met het wetsvoorstel wordt de kwaliteit van de opvang geregeld via de Wet kinderopvang. Naast dit wetsvoorstel hebben de voornemens van verschillende politieke partijen om de kinderopvang gratis te maken de discussie aangewakkerd over de bijdrage van gratis opvang aan de arbeidsparticipatie van vrouwen. Tot slot is er het initiatief-wetsvoorstel van het kamerlid Hamer om van de kinderopvang een basisvoorziening te maken (TK 2005/2006a; TK 2005/2006b).

In de praktijk blijkt de bso geen populaire oplossing voor de combinatie van arbeid en zorg, ook niet als het gaat om een beperkt aantal dagen in de week. Van de bso wordt veel minder gebruik gemaakt dan van kinderdagverblijven, bedoeld voor de opvang van kinderen tot 4 jaar. Ging in 2004 25% van de 0-3-jarigen naar een kinderdagverblijf, in datzelfde jaar ging slechts 6% van de 4-12-jarigen naar de bso (Cloin en Hermans 2006: 125).¹ Terwijl formele opvang voor 0-4-jarigen samen met opvang door grootouders tot de populairste opvangmogelijkheden behoort, is voor

4-12-jarigen de bso een stuk minder populair dan de informele opvang (Portegijs et al. 2006: 38). Het aandeel kinderen dat gebruikmaakt van bso neemt bovendien sterk af met de leeftijd. In 2003 ging 12% van de 4-6-jarigen die van enige vorm van opvang gebruikmaakten (informeel en formeel, voor-, tussen- en naschools) naar de bso. Onder 7-9-jarigen was dit percentage 8% en onder 10-11-jarigen 3% (Cloin en Boelens 2004: 106; vgl. CBS 2003: 37; Portegijs et al. 2006: 36). Het aandeel van de formele opvang in het totale gebruik van opvang neemt af van 25-30% onder jonge basisschoolkinderen tot minder dan 10% bij de oudste leerlingen (Portegijs et al. 2006). Ook in internationaal vergelijkend perspectief is het gebruik van bso-arrangementen in Nederland relatief laag (Plantenga en Siegel 2004).

Het eerder aangehaalde SCP-onderzoek van Portegijs et al. (2006) wijst ook uit dat twee derde van de moeders negatief oordeelt over de bso als mogelijkheid om arbeid en zorg te combineren.² Ouders oordelen over de meeste aspecten van de bso gemiddeld ook wat negatiever dan over dezelfde aspecten van het kinderdagverblijf (Jongsma en Luiten 2006: 31-2). Wel past de kanttekening dat het gebruik van de bso in de tijd toeneemt, zelfs wat meer dan het gebruik van kinderdagopvang. Bezocht in 2000 3% van de 4-12-jarigen de bso, in 2004 was dit percentage gestegen naar 6% (Cloin en Hermans 2006: 115). Ook het aandeel mensen dat het goedvindt dat kinderen twee of drie dagen in de week naar de bso gaan, neemt in de loop der jaren toe: onder vrouwen van 23% in 2002 naar 31% in 2006 en onder mannen van 27% naar 41% (Cloin en Hermans 2006: 126).

Voor ouders is het van groot belang dat hun kinderen goed worden opgevangen. De meeste moeders vangen hun kinderen het liefst zelf op en willen de zorg voor hun kinderen hooguit voor een beperkt deel van de week uitbesteden (Portegijs et al. 2006: 103). Zij stellen daarbij hoge eisen aan de opvang (Portegijs et al. 2006: 109). Zoals Kremer (2005: 229) het formuleert: 'European mothers only take up a job when they are satisfied with the solution for childcare. Good quality childcare – which suits their view on good-enough care – is a necessary condition for going to work.' Dan rijst de vraag wat ouders (moeders) onder 'goede opvang' verstaan. Wanneer zien zij opvang als een goede partner in de zorg voor hun kinderen? Deze vraag wordt in de hier aangehaalde onderzoeken niet beantwoord, en ook verder is er betrekkelijk weinig onderzoek gedaan.³ In dit onderzoek spitsen we deze vraag toe op de bso. Daarmee is het doel van dit onderzoek inzicht te verkrijgen in factoren die voor ouders op een positieve of negatieve wijze van invloed zijn op hun vertrouwen in de bso als voorziening voor het combineren van arbeid en zorg. Het gaat dus vooral om de kwaliteit van de bso als voorziening. De kosten van de bso laten we goeddeels buiten beschouwing, ook omdat verschillende onderzoeken erop duiden dat de kosten slechts een beperkte rol spelen in de afweging van ouders al dan niet gebruik te maken van de bso (Portegijs et al. 2006; Kremer 2005).

In dit onderzoek stellen we als centrale vraag:

Welke kenmerken van de bso dragen bij aan het vertrouwen van ouders in de bso als voorziening voor de combinatie van arbeid en zorg en welke kenmerken van de bso bepalen hun oordeel over de kwaliteit van de bso?

1.2 *Uitwerking van de centrale vraag*

De centrale vraag impliceert dat in het onderzoek het vraagzijdeperspectief wordt gehanteerd: de wensen en behoeften van ouders en kinderen staan centraal. Welke factoren maken bso-arrangementen voor ouders aantrekkelijk, bijvoorbeeld als het gaat om openingstijden, nabijheid van de school, combinatie met vrijetijdsvoorzieningen en kleinschaligheid, diversiteit en flexibiliteit van het aanbod? Wat willen ouders beslist niet? Spelen de wensen en opvattingen van kinderen een rol bij het besluit van ouders om al dan niet gebruik te maken van bso-arrangementen? Zo ja, welke rol? En welk soort arrangementen wordt door kinderen als aantrekkelijk ervaren? Kennis over de verwachtingen van kinderen en ouders ten aanzien van bso maakt het eenvoudiger om aantrekkelijke arrangementen te ontwikkelen en om de verschillende partijen te bewegen daarvan werk te maken.

We hebben ervoor gekozen om in dit onderzoek in te zoomen op de ouders die wel gebruikmaken of hebben gemaakt van kinderdagverblijven, maar afzien van formele opvang ('afhaken') als hun kind(eren) naar de basisschool gaat (gaan). Het is duidelijk dat zij in potentie een belangrijke doelgroep van de bso vormen. Bovendien lijkt met deze groep ouders de kans beduidend minder groot dat in het onderzoek de aandacht verschuift naar de wenselijkheid van het uitbesteden van de zorg van kinderen in het algemeen. Die uitbesteding is immers voor een grote groep ouders, met name ouders die geen gebruikmaken van opvang, geen serieus alternatief (Portegijs et al. 2006: 103).

Binnen de groep afhakers kunnen we een onderscheid maken tussen ouders die vanaf het schoolgaan van hun kinderen geen gebruik meer maken van enige vorm van kinderopvang, ook niet informeel, en ouders die (uitgebreider) gebruik gaan maken van informele opvang. Een andere interessante onderzoeksgroep vormen de ouders die afhaken bij de bso wanneer hun kinderen een bepaalde leeftijd hebben bereikt. De cijfers in paragraaf 1.1 suggereren dat dit in relatief sterke mate het geval is wanneer de kinderen de leeftijd van 8 jaar hebben bereikt. Ook binnen deze groep kunnen we onderscheid maken in ouders die zelf opvangen en ouders die uitwijken naar informele opvang. Daarmee hebben we vier interessante groepen, die we in het vervolg aanduiden als 'afhakers':

- afhakers bij schoolentree kind die zelf opvangen;
- afhakers bij schoolentree die informele opvang kiezen;
- afhakers bij ouder worden kind die zelf opvangen / zelfstandig thuis laten zijn;
- afhakers bij ouder worden kind die informele opvang kiezen.

In het onderzoek stellen we de volgende onderzoeksvragen:

- 1 Welke overwegingen spelen een rol in de afweging van ouders al dan niet gebruik te maken van de bso?

Waarom maken ouders al dan niet gebruik van de bso, en welke argumenten en motieven zijn voor ouders van belang in hun afwegingen bij de inrichting van hun opvangarrangement? Waarom vertrouwen ouders hun kinderen wel toe aan het kinderdagverblijf, maar niet aan de bso wanneer dezelfde kinderen naar de basisschool gaan? Met andere woorden, waarom haken zij af op het moment dat hun kind naar school gaat? En waarom haken ouders sneller af bij de bso naar gelang hun kind ouder wordt? In welke mate spelen opvattingen over de uitbesteding van de zorg van kinderen een rol? Speelt de Nederlandse opvangcultuur een rol in de afweging van ouders? Spelen er voor jongere basisschoolkinderen andere overwegingen mee bij de keuze voor het soort opvang dan voor oudere basisschoolkinderen? Is het zo dat voor oudere kinderen de behoefte aan samenwerking met andere vrijetijdsvoorzieningen en aan een meer flexibele invulling van de opvang groter is?

- 2 Hoe beoordelen ouders het aanbod aan bso-arrangementen?

Op welke punten voldoen deze en op welke niet? Te denken valt daarbij onder meer aan de openingstijden, het pedagogisch klimaat of de ligging ten opzichte van de school. De vraag is bovendien of er voor de verschillende soorten afhakers bso-arrangementen denkbaar zijn die hen toch voor de bso kunnen doen kiezen. Is er wat dat betreft een onderscheid tussen ouders die verdergaan met informele opvang en ouders die zelf opvangen? Of spelen vooral praktische overwegingen een rol?

- 3 Hoe beoordelen kinderen de bso en in hoeverre spelen de wensen en opvattingen van kinderen een rol bij de keuze van ouders al dan niet gebruik te maken van bso?

Is er wat dat aangaat een onderscheid tussen jongere en oudere kinderen? Staan niet-bso-kinderen anders ten opzichte van de bso dan bso-kinderen? Hoe ziet een aantrekkelijk bso-arrangement er voor kinderen uit? Hoe beoordelen kinderen de keuzevrijheid en de flexibiliteit van de bso?

1.3 Methode van onderzoek

In dit onderzoek hebben we, gezien de beschikbare kennis, voor een exploratieve benadering gekozen. Het doel is om bij zowel ouders als kinderen overwegingen te achterhalen die hun keuzes en houdingen ten aanzien van de bso bepalen, waardoor inzicht wordt verkregen in opvattingen over de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van de bso.

We hebben in dit onderzoek gekozen voor de methode van de focusgroep. Bij deze methode geven deelnemers in gestructureerde discussies hun meningen en opvattingen over bepaalde onderwerpen, waarbij argumentaties van deelnemers binnen de groep kunnen worden getoetst. Daardoor bestaat de mogelijkheid om te bezien of en in hoeverre argumenten gedeeld worden, alhoewel dit geen doel op zich is. De

methode is bovendien geschikt voor het achterhalen van keuzemotivaties. Door mensen in groepen over bepaalde onderwerpen te laten praten, komt hier vaak meer informatie over vrij.

Door gebruik te maken van de methode van focusgroepen beogen we een zo breed mogelijk – let wel: niet noodzakelijkerwijs representatief – beeld te schetsen van de overwegingen en opvattingen van ouders en kinderen. Daarom is bij de inrichting van de groepen rekening gehouden met een aantal kenmerken die tot variantie in die overwegingen en opvattingen zouden kunnen leiden.

In dit verband blijkt in ieder geval het opleidingsniveau van de moeder van belang. Kinderen met een laagopgeleide werkende moeder gaan beduidend minder naar de bso dan kinderen met een hoogopgeleide werkende moeder: 4% tegen 32% (Portegijs et al. 2006). Er bestaat tevens een duidelijke samenhang tussen het opleidingsniveau van de moeder en het belang dat deze moeders hechten aan het ‘opvangen’ van het kind thuis door de eigen moeder/ouders: hoe lager de hoogste genoten opleiding, hoe sterker men hecht aan eigen opvang. En hoe hoger de hoogste genoten opleiding, hoe meer moeders positief zijn over het uitbesteden van de opvang. Het aandeel moeders met ten hoogste lager onderwijs dat positief is over formele opvang bedraagt 32%; onder moeders die hoger onderwijs (hbo/wo) hebben genoten, ligt dit percentage op 67. Het is dus van belang om met deze factor rekening te houden in dit onderzoek. Het kan immers zo zijn dat de kwalitatieve vraag naar bso van ouders in wijken of dorpen met relatief veel laagopgeleide moeders (ouders) er anders uitziet dan die van ouders in wijken met relatief veel hoogopgeleide ouders.

De houdingen ten aanzien van het opvangen van kinderen anders dan door de moeder verschillen tussen autochtonen en allochtonen (Distelbrink en Hooghiemstra 2005). Turkse, Marokkaanse en Surinaamse ouders zijn vaker dan autochtone ouders van mening dat vrouwen moeten stoppen met werken als zij hun eerste kind krijgen. Vooral Turkse en Marokkaanse ouders maken beduidend minder vaak gebruik van de bso dan autochtone en andere allochtone ouders (Merens et al. 2006: 115). Het is dan ook aannemelijk dat allochtone ouders ook andere opvattingen hebben over de bso (vgl. Faulk 2006). Overigens is het waarschijnlijk dat een deel van de verschillen tussen allochtone en autochtone ouders verklaard kan worden uit verschillen in opleidingsniveau (zie bv. Distelbrink en Hooghiemstra 2005: 108). Bovendien bestaan er tussen verschillende allochtone groepen ook weer aanzienlijke verschillen (Versantvoort et al. 2002).

De laatste jaren wordt er veel gedaan om aantrekkelijker arrangementen van buitenschoolse opvang te ontwikkelen. Veelgenoemde concepten zijn die van de brede school en van het dagarrangement.⁴ Er wordt gewerkt aan flexibeler vormen van opvang, aan betere en meer samenwerking met vrijetijdsverenigingen en -instellingen, aan het creëren van huiskamerachtige omgevingen, aan sluitende dagarrangementen en aan verkleining van de fysieke afstand tussen opvang en school.

In het onderzoek zal uiteraard aandacht worden besteed aan de vraag in hoeverre deze aspecten bijdragen aan het aantrekkelijker maken van de bso voor ouders en kinderen.

Ook de stedelijkheid van de woonomgeving hangt samen met opvattingen over het opvangen van kinderen. In het SCP-onderzoek naar kinderopvang is onder meer de vraag gesteld of deze een rol speelt in het gebruik van en opvattingen van moeders over kinderopvang in het algemeen en bso in het bijzonder (Portegijs et al. 2006). Gebleken is dat deze factor een geringe rol speelt. De verschillen in gebruik van en opvattingen over kinderopvang tussen (zeer) sterk stedelijke en niet- of nauwelijks stedelijke woonomgevingen zijn beperkt. Ouders in niet- of nauwelijks stedelijke woonomgevingen maken iets minder gebruik van formele opvang en hebben iets minder vaak vertrouwen in formele opvang, en overigens ook in informele opvang. De omvang van de verschillen is echter dusdanig gering dat de stedelijkheid in dit onderzoek verder niet als relevante factor wordt meegenomen (vgl. Adolfsen et al. 2006). Ook bij de samenstelling en inrichting van de focusgroepen houden we er daarom geen rekening mee.

Bij de keuze voor de inrichting van focusgroepen houden we rekening met een aantal van de zojuist genoemde kenmerken.

- 1 Het opleidingsniveau van moeders verklaart voor een deel de verschillen in opvattingen en gebruik. Om praktische redenen is ervan afgezien om potentiële deelnemers vooraf naar hun opleidingsniveau te vragen. Om toch voldoende respondenten van verschillende opleidingsniveaus in het onderzoek te betrekken, zijn in drie verschillende typen wijken focusgroepen georganiseerd:
 - een niet-welgestelde wijk in een (middel)grote stad;
 - een welgestelde wijk in een (middel)grote stad;
 - een doorsnee wijk in een forensengemeente.De veronderstelling is dat met een hoger wordende sociaal-economische status van de wijk het gemiddelde opleidingsniveau van ouders toeneemt. Door deze benadering te kiezen, was het niet nodig om bij de toch al complexe werving van respondenten hun opleidingsniveau te betrekken.
- 2 Bij de samenstelling van de focusgroepen is extra aandacht besteed aan de werving van allochtone deelnemers.
- 3 Per wijk is getracht focusgroepen te organiseren voor ouders en kinderen op een meer vooruitstrevende bso en op een meer traditionele bso. Onder vooruitstrevende bso's verstaan we bso's die door een vernieuwend concept wat betreft vorm of inhoud de aandacht hebben getrokken van beleidsmakers en andere bso's. In hoofdstuk 2 worden de betreffende bso's nader omschreven. Door zowel vooruitstrevende als meer traditionele bso's in het onderzoek te betrekken wordt beoogd de breedte van het exploratieve onderzoek te vergroten. Ouders en kinderen met ervaringen op vooruitstrevende of innovatieve bso's hebben wellicht andere inzichten dan ouders en kinderen die alleen kennis hebben van meer traditionele bso's.

Beperking van het onderzoek

Dit onderzoek beoogt een beeld te verschaffen van de verschillende overwegingen bij en oordelen over de bso van zowel ouders als kinderen. ‘Harde’ conclusies zijn op basis van dit onderzoek niet mogelijk. Het onderzoek geeft inzicht in wat ouders en kinderen vinden, maar kan niet de vraag beantwoorden in welke mate opvattingen en oordelen door Nederlandse ouders en kinderen worden gedeeld. De conclusies zullen daarom met de nodige voorzichtigheid worden geformuleerd en ook zo moeten worden gelezen.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 gaan we nader in op de opzet van het onderzoek en verantwoorden we het verloop ervan. In de hoofdstukken 3 tot en met 5 komen de drie onderzoeksvragen aan de orde. Hoofdstuk 3 behandelt de vraag waarom ouders al dan niet gebruikmaken van de bso. Hoofdstuk 4 gaat in op de vraag wat ouders vinden van het bso-aanbod. Hoofdstuk 5 gaat in op de opvattingen van kinderen. Tot slot trekken we in hoofdstuk 6 conclusies en formuleren we enige aanbevelingen.

In de hoofdstukken 3 tot en met 5 worden ouders en kinderen uitgebreid aan het woord gelaten. Hierin ligt de kracht van dit kwalitatieve onderzoek: er wordt recht gedaan aan wat zij naar voren hebben gebracht. Voor lezers die liever niet te veel citaten lezen, is de hoofdtekst zo gesteld dat deze ook zonder citaten een doorlopend betoog vormt.

Noten

- 1 Het gemiddelde aantal uren naschoolse opvang lag in 2005 per huishouden op 10,2 uur per week. Omdat hierbij geen rekening is gehouden met het aantal kinderen, is het niet mogelijk uitspraken te doen over het gemiddelde aantal uren per week dat een kind de bso bezoekt (Jongsma en Luiten 2006: 44).
- 2 In het SCP-onderzoek van Portegijs et al. (2006) zijn alleen moeders geënquêteerd. Uit dit onderzoek weten we dus niets over de opvattingen van vaders.
- 3 De onderzoeken van Van Dijk et al. (1994) en van Du Boys-Reymond et al. (1998) zijn relatief oud, vooral gezien de ontwikkelingen in het gebruik van de bso in het laatste decennium. Andere uitzonderingen vormen de relatief beperkte en oppervlakkige onderzoeken van Nagel (2001) en Smit en Jongsma (2003).
- 4 De Commissie dagarrangementen (2002) omschrijft een dagarrangement als volgt: 'Een dagarrangement omvat voorschoolse opvang, onderwijs, doorlopende opvang tussen de middag en een scala van culturele, sport- en educatieve activiteiten na lestijd. Het aanbod is qua tijden op elkaar afgestemd en wordt zo mogelijk vanuit één locatie (multifunctionele accommodatie) aangeboden en voorziet in vervoer naar activiteiten.'

2 Onderzoeksopzet en -verantwoording

2.1 Inleiding

In het eerste hoofdstuk is al kort ingegaan op de onderzoeksmethode waarvoor in dit onderzoek is gekozen. In dit hoofdstuk zetten we de gevolgde methode verder uiteen en verantwoorden we het verloop van het veldwerk. De focusgroepen zijn georganiseerd en begeleid door onderzoeksbureau Regioplan. Dit bureau heeft ook de verslaglegging van de focusgroepen verzorgd. In dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van de onderzoeksverantwoording zoals die door Regioplan is opgesteld.

2.2 Keuze van locaties voor focusgroepen

Bij de keuze voor de inrichting van focusgroepen is rekening gehouden met de in hoofdstuk 1 gepresenteerde verschillen tussen groepen. De reden daarvoor is niet dat we de keuze en samenstelling van focusgroepen representatief wilden laten zijn, maar om door variëteit een zo breed mogelijk beeld van opvattingen en motieven van ouders te krijgen.

Om praktische redenen is ervan afgezien om potentiële deelnemers vooraf naar hun opleidingsniveau te vragen. Om toch voldoende respondenten van verschillende opleidingsniveaus in het onderzoek te betrekken, zijn in drie verschillende typen wijken focusgroepen georganiseerd:

- een niet-welgestelde wijk in een (middel)grote stad;
- een welgestelde wijk in een (middel)grote stad;
- een doorsnee wijk in een forensengemeente.

Met het werven in deze drie typen wijken van ouders voor deelname aan de focusgroepen werd beoogd voldoende deelnemers met een hoog dan wel een laag opleidingsniveau te werven.

Omdat het aannemelijk is dat het type buitenschoolse opvang van invloed is op de keuze daar al dan niet gebruik van te maken, is gezocht naar bso's met een traditioneel aanbod en bso's met een volgens ingewijden vernieuwend aanbod.¹ Bij dat laatste kan men denken aan bijvoorbeeld de kantoorurenschool, waar de bso samen met de school deel uitmaakt van een sluitend dagarrangement, aan bso's die vergaand samenwerken met sportorganisaties, of bso's die een specifiek aanbod hebben voor oudere kinderen. De bso's met een vernieuwend aanbod duiden we in het vervolg aan als 'voorlopers'. De opzet was om binnen elke van de drie wijken twee verschillende typen bso te selecteren. De gedachte daarachter was dat op die manier ouders in de focusgroepen betrokken werden die traditionele bso's en voorlopers met elkaar konden vergeleken. Door in de drie wijken steeds op twee bso's focusgroepen te organiseren komen we uit op een totaal van zes focusgroeplocaties: per type wijk op

een traditionele bso en op een bso die als voorloper gekenmerkt kan worden.

De selectie van bso-instellingen vond plaats door allereerst op zoek te gaan naar voorlopers op het gebied van bso. Als een voorloper bereid bleek tot medewerking, werd vervolgens een traditionele bso in dezelfde wijk gezocht. Daarbij zijn de volgende zoekstrategieën gehanteerd:

- met reeds aanwezige kennis in het onderzoeksteam van Regioplan, bij het SCP en bij de klankbordcommissie;
- met informatie via websites: www.bredeschool.nl en www.dagindeling.nl;
- via de registers kinderopvang van de gemeenten Amsterdam en Utrecht.

Uiteindelijk zijn vijf (in plaats van de beoogde zes bso's) bereid geweest mee te werken aan het onderzoek. Het is niet gelukt om voor de niet-welgestelde wijk in een (middel)grote stad een traditionele bso tot medewerking te bewegen. Er is nog gepoogd om in een andere (middel)grote stad een traditionele bso in een niet-welgestelde wijk te benaderen, maar dit zou de afronding van het veldwerk te veel vertragen. Hieronder volgt een introductie van de bso's waar focusgroepen zijn georganiseerd.

1 Voorloper forensengemeente

Deze bso is onderdeel van een kantoorurenschool. De school heeft de bso ondergebracht bij een stichting voor kinderopvang. De directrice van de school is tegelijk ook locatiemanager van de bso. De opvang vindt plaats in het schoolgebouw en op het schoolplein. Kinderen die de opvang bezoeken kunnen deelnemen aan zogenaamde snuffelcursussen, zodat ze kennis kunnen maken met sportieve en culturele activiteiten. Deze worden in de bso aangeboden.

2 Traditioneel forensengemeente

Deze bso biedt vier dagen in de week opvang aan kinderen van drie scholen uit de buurt (niet op woensdag). De kinderen worden door de leidsters van school opgehaald. Het betreft een kleine bso met één groep, die sinds de opkomst van de kantoorurenschool een dalend aantal kinderen heeft. Er wordt ook tussenschoolse opvang aangeboden.

3 Traditioneel welgestelde wijk

Deze bso is gevestigd in een oud klooster in de binnenstad van een grote stad. De instelling biedt zowel dagopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar als naschoolse opvang. Er zijn zes groepen voor dagopvang, en er is één groep voor naschoolse opvang. Op de naschoolse opvang kunnen kinderen van 4 tot 8 jaar terecht.

4 Voorloper welgestelde wijk

Deze bso in een grote stad biedt buitenschoolse opvang voor kinderen van drie basisscholen in samenwerking met een sportorganisatie. De accommodatie van deze sportvereniging is de opvanglocatie. Het betreft hoofdzakelijk buitensportvelden. Naast diverse sporten is er ook een aanbod van reguliere opvangactiviteiten. Er is

busvervoer voor de kinderen van de school naar de bso. Ze kunnen ook zelf met de fiets gaan. Deze bso maakt deel uit van dezelfde (grote) opvangorganisatie als de onder 3 genoemde bso.

5 Voorloper niet-welgestelde wijk

Deze bso ligt in een middelgrote stad en maakt deel uit van een stichting die op zeven locaties buitenschoolse opvang en verlengde schooldag aanbiedt. Kinderen van beide voorzieningen zitten bij elkaar. De bso-locatie die we hebben bezocht biedt opvang voor kinderen van vier scholen. De stichting werkt in deze gemeente samen met diverse culturele en onderwijsinstellingen binnen het bredeschoolconcept. De bso maakt ook deel uit van een brede school.

2.3 Samenstelling van de focusgroepen

Beoogde samenstelling

Bij de ouders gaat het om de verschillende soorten afhakers (zie hoofdstuk 1) en om gebruikers van de bso. Onder afhakers verstaan we ouders die wel gebruik hebben gemaakt van kinderdagverblijven, maar afhaakten voor de formele opvang toen hun kind(eren) naar de basisschool ging(en), en ouders die aanvankelijk wel gebruik maakten van de bso, maar na verloop van tijd afhaakten.

Bij de selectie van ouders zijn de volgende criteria gehanteerd:

- De groep heeft een omvang van ongeveer tien ouders.
- Bij tweoudergezinnen werken beide ouders en bij eenoudergezinnen de ene ouder, waardoor de deelnemende ouders een deel van de week aangewezen zijn op de een of andere vorm van opvang voor en/of na school.
- Hun kinderen zijn 7 jaar of ouder.
- De kinderen bezoeken een school die gekoppeld is aan een in het onderzoek betrokken bso.
- De groepen bestaan uit ouders die momenteel bso gebruiken, dit vroeger deden, of die vroeger kinderdagopvang gebruikten (voor 0-4 jarigen), globaal in de verhouding 2:4:4.

Bij de werving was het de bedoeling ook allochtone ouders in de focusgroepen deel te laten nemen.

Voor de werving van kinderen golden de volgende selectiecriteria:

- De groep heeft een omvang van ongeveer 5 kinderen.
- Het betreft kinderen van 7 jaar of ouder.
- De kinderen bezoeken een school die gekoppeld is aan een in het onderzoek betrokken bso.
- Zij gaan momenteel naar de bso of deden dit vroeger, globaal in de verhouding 2:3.

Wervingsmethoden

De werving van ouders en kinderen is gestart met het verzoek aan de deelnemende instellingen voor bso om namen en contactgegevens door te geven van huidige gebruikers en van ouders die gestopt waren met bso. Geen van de deelnemende instellingen wilde dergelijke gegevens echter verstrekken. Als alternatieve wervingsmethode is besloten posters op te laten hangen op de bij de bso's betrokken scholen en op de opvanglocaties. Op de posters werd het groepsgesprek aangekondigd, vergezeld van een oproep tot deelname. Tevens is op de posters kort het doel en de achtergrond van het onderzoek weergegeven, plus de categorieën ouders die zich konden aanmelden. Op een deel van de betrokken scholen en aan de bso's zijn flyers aan de leerlingen meegegeven met daarop een oproep aan ouders zich te aan te melden voor een focusgroep.

Een tweede wervingsstrategie die tegelijkertijd is uitgevoerd, liep via de directie van de scholen en leidsters van de bso. Hun is gevraagd om ouders aan te spreken met het verzoek deel te nemen aan een focusgroep. De op deze wijze geworven ouders moesten zich daarvoor bij het onderzoeksbureau Regioplan aanmelden, zodat zicht kon worden gehouden op de samenstelling van de groep.

In een aantal gevallen is nog op andere wijze geworven. Zo is aan ouders die zich hadden aangemeld gevraagd om andere ouders te vragen zich eveneens aan te melden. Aan twee gastouderbureaus is gevraagd bij hen bekende ouders te vragen zich op te geven door middel van het rondsturen van een door Regioplan opgesteld e-mailbericht. Ten slotte zijn in een tweetal gevallen personen uit het netwerk van onderzoekers van Regioplan benaderd.

Ouders en kinderen ontvingen voor hun deelname in de focusgroepen een vergoeding.

Gerealiseerde deelname

In geen van de gevallen is het nagestreefde aantal van tien ouders per gespreksgroep gerealiseerd. Daarentegen lag het aantal kinderen in een aantal gevallen boven de nagestreefde groepsomvang. In tabel 2.1 is de omvang en samenstelling van de groepen weergegeven.

Omdat het aantal aanmeldingen ondanks de intensieve wervingsactiviteiten lager lag dan verwacht, waren de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de samenstelling van de groepen beperkt. Daarom was in sommige gevallen de groep wel samengesteld uit de gewenste categorieën ouders en kinderen, terwijl in andere gevallen bepaalde categorieën oververtegenwoordigd waren. Met name bij de kinderen bleek het moeilijk deelname te beperken tot kinderen die de bso kenden.

In een aantal gevallen is bewust afgeweken van de vooraf gekozen criteria. Er werd incidenteel voor gekozen om ouders die nooit van kinderdagopvang gebruik hadden gemaakt toch deel te laten nemen aan de focusgroep. De reden was dat zij bij aanmelding hadden aangegeven hier zeer uitgesproken ideeën over te hebben, zodat de verwachting was dat zij een interessante bijdrage aan het gesprek konden leveren.

Onder de kinderen konden we in een aantal gevallen wel selecteren. Zo lieten we kinderen jonger dan 7 jaar in principe niet deelnemen. Bij een te groot aantal aanmeldingen vroegen we ouders die meerdere kinderen hadden opgegeven, er daarvan een te kiezen.

In drie van de vijf groepen nam ten minste een allochtone ouder deel aan het gesprek. Het betreft de twee gesprekken in de forensengemeente en het gesprek in de niet-welgestelde wijk. De deelname van allochtone kinderen laat – niet geheel toevallig – hetzelfde beeld zien.

Tabel 2.1

Samenstelling focusgroepen, naar gebruik en opleiding (ouders)^a en leeftijd (kinderen)

	welgestelde wijk (middel)grote stad		niet-welgestelde wijk (middel)grote stad		forensengemeente	
bso voorloper: ouders	gebruikers	3	gebruikers	4 ^b	gebruikers	6
	geen kdv, geen bso	2 ^c	afhakers na kdv	2	afhakers bso	1
			geen kdv, geen bso	1	afhakers na kdv	2 ^c
	opleiding:		opleiding:		opleiding:	
	hoger	4	middelbaar	4	hoger	2
	onbekend	1	lager	3	middelbaar	3
					lager	4
	totaal	5	totaal	7	totaal	9
bso voorloper: kinderen	gebruikers	4	gebruikers	2	gebruikers	4
	afhakers bso	1	afhakers bso	1 ^d	afhakers bso	1
	geen kdv, geen bso	1	afhakers na kdv	1	afhakers na kdv	2
			geen kdv, geen bso	1		
	leeftijd:		leeftijd:		leeftijd:	
	12 jr	1	12 jr	1	11 jr	1
	10 jr	3	10 jr	2	10 jr	1
	8 jr	2	9 jr	2	9 jr	1
	gem 9,7 jr		gem 10 jr		8 jr	3
					6 jr	1
	totaal	6	totaal	5	gem 8,6 jr	7
bso traditioneel: ouders	gebruikers	1	-		gebruikers	3
	afhakers bso	2			afhakers bso	2
	afhakers na kdv	2			afhakers na kdv	3
	opleiding:		-		opleiding:	
	hoger	4			hoger	3
	middelbaar	1			middelbaar	4
					lager	1
	totaal	5	-		totaal	8

Tabel 2.1 (vervolg)

welgestelde wijk (middel)grote stad		niet-welgestelde wijk (middel)grote stad		forensengemeente	
bso traditioneel: kinderen	afhakkers bso	2	-	gebruikers	3
	afhakkers na kdv	3		afhakkers bso	1
				afhakkers na kdv	2
	leeftijd:			leeftijd:	
	10 jr	1		12 jr	1
	9 jr	1		11 jr	2
	8 jr	1		9 jr	2
	7 jr	2		8 jr	1
	gem: 8,2 jr			gem 10 jr	
	totaal	5		totaal	6
totaal	ouders	gebruikers	17 ^b	opleiding:	
		afhakkers bso	5	hoger	13
		afhakkers na kdv	9	middelbaar	12
		geen kdv, geen bso	3	lager	8
				onbekend	1
		totaal	34	totaal	34
	kinderen	gebruikers	13	leeftijd:	
		afhakkers bso	6 ^d	12 jr	3
		afhakkers na kdv	8	11 jr	3
		geen kdv, geen bso	2	10 jr	7
				9 jr	6
				8 jr	7
				7 jr	2
				6 jr	1
				gem 9,3	
			totaal	29	totaal

a Hoger: wo/hbo; middelbaar: vwo/havo/mbo; lager: mavo/mulo/basis (hoogste genoten opleiding).

b Waarvan twee uit één gezin via verlengde schooldag op indicatie school.

c Uit één gezin.

d Waarvan één via verlengde schooldag op indicatie school.

Tabel 2.1 laat zien dat in de welgestelde wijk aan beide gesprekken overwegend of alleen hoger opgeleide ouders hebben deelgenomen. In de niet-welgestelde wijk in de middelgrote stad namen alleen ouders met een middelbare of lagere opleiding deel. De samenstelling van de focusgroepen in de forensengemeente was qua opleidingsniveau van de ouders gevarieerder dan in de overige twee gemeenten.

Als we naar de leeftijd van de kinderen kijken, zien we dat het merendeel van de deelnemers tussen de 8 en 10 jaar oud was ten tijde van de focusgroepen (20 van de 29). Zes kinderen waren ouder dan 10 jaar, en drie waren jonger. De focusgroep in de traditionele bso in de welgestelde gemeente wijkt af van de andere, doordat hier de gemiddelde leeftijd duidelijk lager was dan in de andere focusgroepen. Ook de groep in de voorloper-bso in de forensengemeente kent een wat lagere gemiddelde leeftijd.

Bij de weergave van citaten hebben de respondenten steeds een code als aanduiding. In bijlage C op de website staat een overzicht van alle respondenten. Van de ouders wordt daar vermeld: vader (V) of moeder (M), al dan niet alleenstaand, aantal kinderen, leeftijd van de kinderen, aantal dagen gebruik van de bso per week dan wel afhaker of niet-gebruiker. Bij de kinderen vermelden we het geslacht (j of m), de leeftijd, het aantal dagen bso per week dan wel afhaker of niet-gebruiker.

2.4 Gespreksonderwerpen en verloop focusgroepen

De gesprekken werden gehouden aan de hand van een leidraad en een lijst met aandachtspunten. Dit was een lijst met mogelijke verbeterpunten voor de bso, die door de onderzoekers ter sprake werden gebracht indien ze niet door de deelnemers zelf werden aangesneden (zie bijlagen A en B op de website).

Beide instrumenten zijn in overleg met het SCP en de begeleidingscommissie opgesteld en achteraf ter beschikking van het SCP gesteld. Na de eerste serie gesprekken is de leidraad geëvalueerd. Besloten is tot het toevoegen van de vraag waar een bso minimaal aan dient te voldoen.

De gesprekken met de ouders duurden gemiddeld anderhalf uur. Om praktische redenen vonden deze gesprekken plaats aan het eind van de werkdag, met als eindtijd meestal zes uur. Daardoor kwam het voor dat ouders eerder weg moesten, omdat zij bepaalde zorgtaken hadden. De duur van anderhalf uur is in een aantal van de gesprekken krap gebleken, zodat niet alle onderwerpen (voldoende) aan bod zijn geweest. Gemeten over alle gespreksgroepen zijn echter wel alle onderwerpen aan bod gekomen. Ouders toonden zich in het algemeen zeer betrokken bij het gespreksonderwerp.

De gesprekken met de kinderen duurden ongeveer een uur en vonden plaats aansluitend aan de schooldag. De gesprekken met kinderen verliepen in sommige groepen goed, in andere groepen moeizaam. Het bleek voor een deel van de kinderen, met name de kinderen tot 8 jaar, niet eenvoudig om een uur lang geconcentreerd deel te nemen aan het gesprek.

Noot

- i Om te bepalen wat bso's zijn met een vernieuwend aanbod is gebruik gemaakt van vak-tijdschriften, zijn de leden van de klankbordcommissie (zie voorwoord) geraadpleegd en is gebruik gemaakt van de expertise van Regioplan, het onderzoeksbureau dat het veldwerk verrichtte.

3 *Waarom (geen) gebruik van bso?*

3.1 *Inleiding*

Het doel van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in de factoren die de bso voor ouders een aantrekkelijke dan wel een onaantrekkelijke voorziening maken bij het combineren van arbeid en zorg. In dit hoofdstuk proberen we deze factoren op het spoor te komen door in te gaan op de redenen om van de bso gebruik te maken. Waarom maken ouders gebruik van de bso, en welke argumenten en motieven zijn voor ouders van belang bij de inrichting van hun opvangarrangement? En waarom maken ouders geen gebruik van de bso?

Achtereenvolgens gaan we in op opvattingen over het uitbesteden van de zorg voor kinderen en, daarmee samenhangend, de opvangcultuur in Nederland (§ 3.2). Deze opvattingen en cultuur verklaren deels het relatief lage gebruik van formele kinderopvang in Nederland, aangezien formele opvang niet wordt gezien als een voor de hand liggende voorziening om arbeid en zorg te combineren. In paragraaf 3.3 gaan we vervolgens in op de redenen die ouders noemen om wel gebruik te maken van de bso. Daarna bespreken we in paragraaf 3.4 specifieke redenen om geen gebruik te maken van de bso. Hier komt ook de vraag aan de orde waarom ouders na de kinderopvang afhaken, dat wil zeggen, geen gebruik meer wensen te maken van formele opvang vanaf het moment dat hun kinderen naar de basisschool gaan. Tot slot proberen we in paragraaf 3.5 tot een antwoord te komen op de hierboven geformuleerde vraag.

Omdat de beslissingen over gebruik door ouders worden genomen, komen in dit hoofdstuk alleen de ouders aan het woord.

3.2 *Het uitbesteden van de zorg voor kinderen en de opvangcultuur in Nederland*

Het (relatief) geringe gebruik van formele kinderopvang in Nederland houdt verband met algemene opvattingen over uitbesteding van de zorg voor kinderen. Bijna driekwart van de moeders onderschrijft in ieder geval ten dele de stelling dat opvang na schooltijd voor kinderen vermoeiend is en tot lange dagen leidt (Portegijs et al. 2006: 54). Daarnaast is ruim de helft (55%) van de vrouwelijke bevolking en 63% van de mannelijke bevolking het eens met de stelling dat een kind na school aandacht nodig heeft van de eigen ouders (Cloïn en Hermans 2006: 125). Een ruime meerderheid geeft met andere woorden aan dat kinderen na school het best thuis door hun eigen ouders kunnen worden opgevangen.

Ook in de focusgroepen kwam dit thema regelmatig aan de orde. Voor sommige ouders geldt dat zij geen ander alternatief hebben dan het uitbesteden van de zorg voor kinderen, alhoewel zij die zorg liever in eigen hand zouden houden. In principe geldt voor deze ouders het adagium: 'wie voor kinderen kiest, dient er zelf voor te zorgen'. Gebruikmaken van bso wordt soms een noodzakelijk kwaad genoemd:

Vader 4-2: Op het moment dat je voor een kind kiest, moet je er ook voor zorgen dat je hem zelf op kunt voeden. (...) In principe moet jij zorgen dat je kind gewoon naar huis kan.

Moeder 4-4: Ik denk dat er een uitzondering gemaakt moet worden voor mensen die het als noodzakelijk kwaad moeten hebben. (...) Zoals wanneer een ouder is overleden, of bij een scheiding. Maar niet omdat ma ook carrière wil maken.

M4-6: Ik ben zo blij dat ik er altijd ben geweest als ze me nodig hadden (...) Ik heb zoiets van, dan kun je [bij gebruik van opvang, RG] net zo goed je kind gelijk bij de geboorte afgeven. Tegen de tijd dat hij achttien is kom je dan wel weer kijken hoe het met hem gaat. Ik bedoel, waarom heb je dan kinderen?

V4-2: Buitenschoolse opvang is voor mij een noodzakelijk kwaad. Als ik naar mijn eigen situatie kijk: mijn vrouw was altijd thuis. Maar die overlijdt. Dus, ik kan mijn werk niet opgeven. Dus, je wordt gewoon gedwongen om je kind naar een bso te brengen. Dat is beslist niet mijn keuze geweest. (...) Ik heb inmiddels een nieuwe partner en per 1 juli stop ik met werken. Voor de opvang van mijn kind. (...) Ik kan parttime in het weekend gaan werken.

Voor een van deze moeders is het zo vanzelfsprekend dat zij de opvoeding van haar kinderen zoveel mogelijk in eigen hand houdt dat zij daar haar werktijden aan aanpast. Het idee dat je zelf je kinderen opvoedt en ze zelf verzorgt, is er bij haar als het ware met de paplepel ingegoten:

M4-6: Het is niet mijn keuze om kinderen naar de bso te brengen. Ja, zo ben ik natuurlijk ook opgevoed. Mijn moeder riep altijd: 'Ik word niet zo'n oma die 's middags jouw kinderen uit school haalt!' Hoeft ook niet, mam. Die zijn van mij. Daar zorg ik zelf voor. En ik probeer alles wat ik zelf wil in een dusdanig jasje te stoppen dat de kinderen er zo min mogelijk last van hebben. Ja, ik creëer thuis een veilige situatie door er altijd te zijn. (...) Als het kan, hou ze alsjeblieft thuis.

Het adagium dat je de zorg voor kinderen niet uitbesteedt, werd alleen zo expliciet in het focusgroepgesprek in de aandachtswijk aangehangen. Of dat samenhangt met de omstandigheid dat hier relatief veel niet-gebruikers deelnamen en dat de beide deelnemende gebruikers alleenstaande ouders waren, is de vraag. In ieder geval bleek ook dat in deze groep de opvattingen over de arbeidsparticipatie van moeders tamelijk traditioneel waren.

Zoals gezegd, lag dit in de andere groepen wat anders. Hier was wel de opvatting te horen dat het voor kinderen beter is als zij daar niet al te veel tijd doorbrengen op de bso. In de opvatting van deze ouders is gebruik van de bso aan een maximum aantal

dagen gebonden; ouders moeten een minimum aantal dagen hun kinderen zelf opvangen als zij uit school komen. Het aantal dagen op de bso dat ouders als maximum zien, verschilt tussen ouders, maar de meesten stellen de grens bij drie dagen (vgl. Portegijs et al. 2006: 57). Daarbij blijken ook de wensen van kinderen een rol te spelen:

M3-4: Ik zou mijn kind nooit vijf dagen naar de bso doen. (...) Als ik straks een nieuwe baan heb, wil ik gebruikmaken van de bso, maar wel minimaal. Ik vind drie dagen echt de max. (...) Er is niets mis met bso, maar wel tot een bepaalde grens. Ik wil gewoon mijn eigen kind begeleiden, dat wil ik niet aan een ander overlaten. Daarom ben ik ook gestopt met werken, ik wil het gewoon zelf doen.

M5-2: Er moet wel een balans zijn tussen de bso en thuis. En in het weekend zijn ze natuurlijk ook thuis. Ideaal zou voor mij persoonlijk zijn drie dagen naar de bso en twee dagen thuis.

M5-3: Voor mij mag het ook vier dagen zijn, maar voor [mijn zoon] niet.

M1-4: Als mijn man een dag extra moet werken, gaan de kinderen vier dagen naar (de bso). Mijn zoon vindt dat prima, maar voor mijn dochter is drie echt het maximum. Als mijn man dan onverwacht toch vrij is zegt mijn dochter: 'Oh wat vind ik dát fijn!'. Ze vindt het heel erg leuk op (de bso), maar vier dagen is te veel, dan is het evenwicht weg.

Opvattingen over het uitbesteden van de zorg voor kinderen blijken een rol te spelen in de overweging om gebruik te maken van bso. Bij sommige ouders leven traditionele opvattingen. Zij vinden dat ouders er in beginsel moeten zijn als hun kinderen uit school komen. Opvang, zeker door onbekenden, kies je alleen als het echt niet anders kan. Ouders die deze traditionele opvattingen niet of gedeeltelijk delen, lijken opvallend vaak van mening dat het gebruikmaken van formele opvang niet vijf dagen per week zou moeten plaatsvinden. Een maximumaantal dagen van drie wordt vaak genoemd, hetgeen aansluit bij het in Nederland populaire anderhalfverdienersmodel (Cuijpers et al. 2006: 76-77).

De opvattingen over het opvoeden van kinderen en het eventueel uitbesteden van de zorg voor kinderen verschillen dus sterk tussen ouders. Sommige ouders spreken van een noodzakelijk kwaad, terwijl andere ouders helemaal geen probleem zien in kinderopvang. In de gespreksgroepen is regelmatig aan de orde gesteld dat er in Nederland een klimaat heerst waarin traditionele opvattingen de boventoon voeren. Vooral gebruikers van bso hebben veelal het gevoel dat zij moeten rechtvaardigen dat zij er na school niet altijd zijn voor hun kinderen. Zij vinden het debat vaak moraliserend en met emoties beladen. Zij wijzen erop dat veel niet-gebruikers er geen idee van hebben hoe het eraan toegaat op de bso. Indirect reageren deze ouders op de eerder aan de orde gekomen stelling in een van de focusgroepen dat gebruik van de bso een noodzakelijk kwaad is:

M1-1: Je hoort je kinderen niet naar de bso te sturen, je moet met thee en koekjes thuis op ze wachten. Ik heb laatst een artikel gelezen over bso en daar werd ik zó kwaad over! 'Dan had je maar geen kinderen moeten nemen', staat er dan, dat vind ik echt zo stom!

M1-4: Ik denk altijd bij mensen die commentaar leveren: 'Je hebt nooit gezien hoe het er hier aan toegaat.'

M1-5: Er wordt ontzettend negatief op gereageerd als ik vertel dat mijn kinderen naar de bso gaan, zo van: 'Wat zielig'. Ik vind het helemaal niet zielig!

M3-5: Het past gewoon niet binnen ons referentiekader. Ik heb het meegeemaakt dat mijn kind in zijn klas de enige was. Mensen hebben wel allerlei ideeën over bso, zonder dat ze er ooit één voet hebben gezet. Het wordt meteen gemoraliseerd, dit is goed, dit is slecht, maar er wordt niet gevraagd: 'Hoe werkt het, wat is het?' Dat stoort mij enorm.

V3-1: Als er minder moraliserend over werd gedaan, zou het aantrekkelijker zijn.

De laatste moeder wijst er nog eens op: de opvang van kinderen door 'onbekenden' is niet iets wat in Nederland als prettig en vanzelfsprekend wordt ervaren. Buitenschoolse opvang maakt in Nederland dan ook minder dan in een aantal andere westerse landen deel uit van het opvangarrangement (Plantenga en Siegel 2004). In de gesprekken kwam met enige regelmaat aan de orde dat de opvangcultuur in Nederland weinig ontwikkeld is in vergelijking met andere Europese landen. Dit zou volgens sommige ouders van invloed zijn op het al dan niet gebruikmaken van bso. In ieder geval leidt het ook tot vooroordelen bij ouders over de bso:

M1-1: Maar het is ook een cultuurkwestie, we zijn in Nederland niet gewend om de hele dag op school te zitten. In Zweden en Spanje en zo zitten de kinderen gewoon de hele dag op school. Als je de bso aantrekkelijker wilt maken voor meer ouders, moet je een cultuurverandering teweegbrengen en de vooroordelen wegnemen. Het kan mij niet schelen wat anderen over mij denken, maar als je méér ouders gebruik wil laten maken van bso, zal je ze eerst anders moeten laten denken.

M2-2: Voor mijn eigen kinderen had ik [de bso] nooit overwogen. Maar nu zie ik het dus, omdat ik er werk. En ik zie dat kinderen er met plezier zijn en dat verbaast me eerlijk gezegd wel. Ze komen ook met plezier binnen en ze staan niet bij de deur met hun jas aan als de ouder komt. En dat had ik van tevoren nooit gedacht.

Gespreksleiding: Ligt dat dan aan vooroordelen of aan imago?

M2-2: In mijn geval aan vooroordelen. Ik had er een heel ander idee bij.

Het gevolg van het geringe gebruik van bso is dat kinderen die naar de bso gaan niet zelden een uitzondering in hun klas vormen. Dat heeft een negatieve invloed op hun beleving van de bso, zo geeft een aantal ouders aan. Ook doordat kinderen daardoor beperkt worden in de keuze met wie zij na school gaan spelen:

M5-1: Als er veel klasgenootjes gaan, dan is het leuk. Mijn dochter was de enige.

M5-2: Mijn zoon was een van de weinigen uit de klas, en ook nog de enige jongen. Hij speelde natuurlijk niet met zijn zusje. Hij zei vaak: 'Moet ik nou?', hij ging liever alleen naar huis. Maar ik wilde liever dat hij op de bso ging spelen, in plaats van drie middagen alleen te zitten,.

M5-3: Als je de enige uit de klas bent, is dat ook niet leuk. 'Oh, je moeder zorgt zeker slecht voor jou'.

M5-1: Ze vinden wel aansluiting met leeftijdgenootjes, maar ze zijn wel een sociale uitzondering hoor.

In hoofdstuk 5 komen we nog uitgebreid terug op de beleving van de bso door kinderen, waarbij het 'als een van de weinigen uit de klas naar de bso gaan' ook aan bod komt.

De bso als voorziening om arbeid en zorg te combineren is in Nederland vergeleken met andere landen niet erg geaccepteerd. Ondanks de constatering van sommige ouders dat de opvattingen over de bso langzaam veranderen, is een aantal andere ouders van mening dat deze cultuur belemmerend werkt op het gebruik van bso en meer in het algemeen op het gebruik van formele opvang. De cultuur remt het gebruik, waardoor relatief weinig kinderen naar de bso gaan, hetgeen het voor andere kinderen weer minder aantrekkelijk maakt om naar de bso te gaan. Bovendien blijven ouders die voor bso kiezen in de minderheid en lopen zij een grotere kans dan niet-gebruikers zich te moeten verantwoorden voor hun keuzes – of in ieder geval hebben zij het gevoel dat te moeten doen.

3.3 Redenen voor het gebruik van bso

Van de ouders van 4-12-jarigen die gebruikmaken van enige vorm van opvang kiest 19% voor de bso als (onderdeel van het) opvangarrangement (Portegijs et al. 2006: 38). Dat is een relatief beperkte groep. Waarom kiezen ouders eigenlijk voor de bso als onderdeel van het opvangarrangement? Waarom kiezen zij niet voor alternatieven, zoals gastouderopvang of informele opvang? Dat zijn de vragen waarop we in deze paragraaf verder ingaan.

Een aantal ouders geeft aan dat de keuze voor de bso min of meer noodgedwongen is. Het is een logisch gevolg van het feit dat beide ouders ervoor kiezen actief te

zijn op de arbeidsmarkt, bij de afwezigheid van geschikte en haalbare alternatieven voor de opvang van de kinderen. Het is een voorwaarde om te kunnen werken:

M5-1: Ik heb twee kinderen en ik werk vier dagen per week en mijn man ook. Sinds we kinderen hebben zijn we altijd al drie dagen per week aangewezen op de crèche of bso. (...) Wij hebben hiervoor gekozen omdat er niet veel alternatieven waren die wij ons financieel konden veroorloven. Toen wij behoefte kregen aan buitenschoolse opvang was het er net. Dat het aan de school verbonden was, maakte het een stuk makkelijker. Het zat wel erg in de opbouw-fase. (...) Of ze nou thuis of op de bso spelen maakt volgens mij geen verschil en het is altijd heel erg goed gegaan. (...) Een gastoudergezin was toen niet voorhanden. En een au pair leek ons niet leuk, bovendien heb je dan ook nog eens de verantwoordelijkheid voor een 19- of 20-jarige in huis.

Voor alleenstaande ouders geldt nog sterker de noodzaak van bso. Zij zien zich gedwongen te werken, en ook zij komen bij afwezigheid van andere opvangmogelijkheden uit bij de bso als schakel in het opvangarrangement:

M4-3: Ik heb twee kinderen, die gaan drie dagen in de week naar de bso en in de vakanties vier dagen in de week. En waarom ze hiernaartoe gaan? (...) Ik ben een moeder die wil werken. En mijn sociale omgeving was niet zo groot en zodanig om mijn kinderen te kunnen opvangen. Mijn familie woont ook iets verder weg. Dus toen werd via mijn ex kinderopvang aangeboden. Een gedeelte werd dan door hem betaald en een gedeelte door mij. En bovendien moet ik aan het werk zijn om uit een bepaalde uitkering te kunnen blijven. Dus ik moet ook gebruikmaken van de bso, ook al zou je het anders willen zien.

M1-2: Ik ben tevreden over deze bso, want er zijn geen alternatieven te regelen. Dan kom je uit bij familie en vrienden en dat gaat niet. (...) Mijn dochters vragen wel eens: 'Moet ik vandaag naar [de bso]?' En dan zeg ik gewoon: 'Ja, want ik moet werken.' Het is gewoon niet anders.

V4-2: Het was voor mij een noodgedwongen oplossing. (...) Ik moest toch mijn inkomen verdienen. En in eerste instantie werd ze opgevangen door opa en oma. En dat blijkt dus in de praktijk niet te werken. Tenminste niet voor meerdere dagen. Dan moeten opa en oma de ouderrol overnemen. De rol van opa en oma verdwijnt dan. Dus dan had ik de keus om of nog minder te werken, wat praktisch gezien niet kon, of hiervoor te kiezen. En toen heb ik hiervoor gekozen. (...) Ja, ik had ook kunnen kiezen voor andere ouders, maar dan kweek je een bepaalde afhankelijkheid die je ook weer niet wil. En hier heb ik gewoon een zakelijke overeenkomst: mijn kind wordt na half vier opgevangen. Het enige probleem waar ik nog steeds mee zit, maar waar ik nog nooit te maken heb gehad: wat gebeurt er als mijn kind ziek wordt?

Deze ouders benadrukken dus allen dat hun arbeidsmarktparticipatie en de afwezigheid van in hun ogen geschikte alternatieven de aanleiding vormden om de bso in hun opvangarrangement te betrekken. Er is bij hen niet direct sprake van een positieve keuze voor de bso. Bovendien valt op, maar waarschijnlijk is dat geen toeval, dat drie van deze vier ouders alleenstaand zijn.

Hierboven is door sommige ouders al gewezen op de voordelen van bso ten opzichte van andere vormen van formele en informele opvang. Hoe denken gebruikers van de bso over andere vormen van opvang? In de gesprekken ging het daarbij vooral om de opvang door grootouders van de kinderen. Grootouders vormen de meest gebruikte vorm van opvang voor 4-12-jarigen (Portegijs et al. 2006: 38). Voor liefst 40% van de huishoudens met kinderen in die leeftijdscategorie die van opvang gebruikmaken, zijn grootouders de enige vorm van opvang. Nog eens 12% van de huishoudens schakelt grootouders in in combinatie met andere vormen van opvang. Echter, bso-gebruikers hebben zo hun redenen om niet te kiezen voor de inzet van grootouders, zo bleek ook al bij de vader die hierboven aan het woord was:

M1-4: Mijn schoonzussen maken te veel gebruik van oma, dat wil ik niet doen. Alleen in een noodsituatie. Ze hebben ook een gastoudergezin geprobeerd, maar dat is ontzettend slecht bevallen. Mijn zus is gestopt met werken, maar daar hebben wij dus niet voor gekozen.

M1-6: Nog even over het plan voor opa's en oma's van [de vorige moeder]: ik vind dat oppassen voor oma alleen leuk moet zijn, zij mag ze juist verwennen.

M1-1: Beide oma's wonen in de buurt, maar ik wil ze niet belasten met zo'n groot deel van de opvoeding. Kinderen moeten de juiste normen en waarden leren.

Deze ouders vinden dat grootouders niet belast moeten worden met de opvoeding van de kinderen, maar zich moeten kunnen beperken tot het 'verwennen' van hun kleinkinderen. Bovendien speelt mee dat men vindt dat van grootouders niet gevraagd kan worden dat zij structureel een groot deel van hun tijd opofferen aan de opvang van hun kleinkinderen.

Zijn er ouders die uit positieve overwegingen tot een keuze voor bso-gebruik komen? Een aantal ouders wijst erop dat de bso een flexibeler opvangvorm is dan andere opvangvormen. Dat betreft voor deze ouders de opvang in schoolvakanties, maar ook het tijdstip waarop de kinderen kunnen worden opgehaald. Overigens zullen we in paragraaf 3.4 nog zien dat dat laatste niet op alle bso's vanzelfsprekend is. Nog een positief punt van de bso is volgens sommige ouders de continuïteit in de leiding: kinderen worden door vertrouwde groepsleiding opgevangen:

M2-8: Mijn dochter gaat vier dagen per week naar de bso: maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag. Ik vind het prettig dat er grote flexibiliteit is, met name ook in de schoolvakanties. En dat er constant opvang is van dezelfde leidsters.

V2-7: Ik ben wel tevreden met het opvangarrangement. Het is prettig dat je niet echt gebonden bent aan precies vijf uur. En dat ze ook in de vakanties open zijn geeft meer flexibiliteit. Dat vind ik in het kort de voornaamste punten.

Andere voordelen van de bso zijn volgens ouders de zekerheid van de opvang. Informele opvang heeft het risico dat ouders door ziekte naar noodoplossingen moeten zoeken. Dat risico bestaat bij de bso niet. Bovendien, zo stelt een van de ouders, is op de bso ook een zekere basiskwaliteit gegarandeerd:

M5-1: Hier wordt de kwaliteit gegarandeerd op de bso, hier heb je de continuïteit. Jij zit niet met het probleem als de leidster ziek is, dat regelt de opvang. Dat heb ik altijd wel een voordeel gevonden.

De tot nu toe genoemde positieve argumenten voor de bso hebben vooral betrekking op de combinatie van arbeid en zorg. De bso geeft zekerheid, want men kan er altijd terecht, en sommige ouders geven ook aan de flexibiliteit op de bso waarvan zij gebruikmaken, te waarderen. Sommige ouders wijzen evenwel ook op de voordelen die de bso kinderen biedt. Op de bso kunnen kinderen spelen met leeftijdgenoten en dat is bij informele opvang niet altijd het geval. Voor sommige kinderen is dat samen spelen juist extra van betekenis voor hun psychosociale ontwikkeling. En kinderen wordt, zo vindt een moeder, een goed activiteitsaanbod gedaan. Wel moet worden opgemerkt dat deze overwegingen niet altijd een rol hebben gespeeld bij de keuze voor bso:

M1-6: Ik kan wel de hulp van mijn zus inroepen, maar haar kinderen zijn weer te klein, dan zitten ze toch weer de hele dag achter de computer of tv. Dan wil ik liever dat ze met leeftijdsgenootjes spelen.

M3-5: Mijn zoon is erg verlegen en ik ben vrij beschermend naar hem, ik let daar erg op en in de klas is het ook erg veilig. In het begin was het op de bso heel erg moeilijk, we werden dan weer gebeld dat we hem op moesten halen want het ging helemaal niet. Maar nu gaat het heel goed. Juist omdat op de bso de mensen hem dicht op zijn huid zitten, is hij echt losgekomen. De bso is ontzettend goed geweest, daarom heb ik niet ook zelf die twee dagen ingevuld. Ik vind het een heel verrijkende factor.

M5-1: En ze doen hier ook dingen die ik thuis niet met ze wil doen. Ik heb geen heel programma voor ze tot zes uur. Hier doen ze heel leuke dingen, ze nemen ook vaak leuke dingen mee naar huis die ze gemaakt hebben. Wij wonen ook

niet in een buurt met veel kinderen, dus je moest echt afspreken om te spelen en dan moest ik weer halen en brengen. Dus voor haar betekent de bso meer spelen en meer buiten, maar ook met meer verschillende kinderen.

V2-7: En dat ze veel dingen samen doen. Het sociale aspect vind ik prettig aan de opvang waar ze nu zitten in plaats van een gastouder, waar veel minder kinderen zijn. (...) Maar ik vind het juist belangrijk dat er veel andere kinderen zijn.

M2-1: Ja. Het sociale.

M2-8: Elk kind is verschillend. Ze leren veel van elkaar. Er is ook saamhorigheid, ze komen voor elkaar op. Als het ene kind verdrietig is, dan komt het andere kind erbij.

Concluderend valt het op dat de positieve overwegingen die bij de keuze voor bso genoemd worden vaker betrekking hebben op de mogelijkheden om arbeid en zorg te combineren dan op de gunstige aspecten van de bso voor kinderen. Een deel van de ouders kiest voor de bso bij de afwezigheid van andere geschikte alternatieven om arbeid en zorg te combineren. Daartoe behoort ook de bewuste keuze om geen beroep te doen op de grootouders van de kinderen.

3.4 Redenen voor het niet-gebruik van bso

In paragraaf 3.2 is ingegaan op de opvattingen over het uitbesteden van de zorg voor kinderen en op de opvangcultuur in Nederland. Een groot deel van de Nederlandse ouders heeft de wens de zorg voor kinderen zoveel mogelijk in eigen hand te houden. Als zij die zorg dan toch moeten uitbesteden, kiezen zij bij voorkeur voor opvang door een bekende. De cijfers ondersteunen dit. Veruit de meeste ouders met kinderen in de basisschoolleeftijd (93%, Portegijs et al. 2006: 37) maken geen gebruik van formele opvang. Het aandeel dat ook geen informele opvang gebruikt, is met 70% al aanzienlijk lager. Welke redenen geven ouders om niet voor de bso te kiezen? We spitsen in deze paragraaf deze vraag toe op ouders die op de een of andere vorm van opvang zijn aangewezen en bewust hebben nagedacht over de inrichting van hun arbeid-zorgarrangement.

Alternatieve oplossingen voor de combinatie van arbeid en zorg

Een eerste groep ouders die in het oog springt, is de groep die weliswaar gebruik maakt van de kinderdagopvang voor 0-4-jarigen, maar afziet van formele opvang vanaf het moment dat hun kinderen de schoolleeftijd bereiken hebben. Het gebrek aan flexibiliteit bij de afname van bso-dagen blijkt voor een van deze afhakers een rol te hebben gespeeld. Zij heeft ervoor gekozen in het informele circuit een oplossing te regelen; nu haar zoon wat ouder (8 jaar) is, laat ze hem voor een paar uurtjes alleen thuis:

M2-3: Ik heb een zoon van acht. Toen hij naar de kleuterschool ging, had ik opvangproblemen. Ik heb toen naar de bso geïnformeerd, maar ik deed wisseldiensten als verpleegkundige. De bso en wisseldiensten bleken niet te combineren, omdat je bij de bso vaste dagen aan moet vragen. Uiteindelijk heb ik een carrière-move gemaakt. Ik ben voor de klas gaan staan. Daardoor had ik de bso niet meer zo nodig. Tussen zijn vierde en zesde heb ik alles met vriendjes opgelost en af en toe ook met mijn man. Die draait wisseldiensten, dus die was ook wel eens thuis als ik er niet was. Af en toe werd oma ingeschakeld. Mijn zoon kan nu zelf naar huis met de sleutel en dan is hij hooguit twee uurtjes alleen.

Bij een andere afhaker, die voor haar jongere kinderen nog steeds gebruikmaakt van de bso, spelen naast de flexibiliteit ook de kosten en de kwaliteit van de bso een rol. Doordat deze moeder ook kinderen van het kinderdagverblijf moet halen, is zij gebaat bij flexibele ophaaltijden op de bso. Die flexibiliteit bleek niet mogelijk. Bovendien lopen bij zes kinderen de kosten snel op en beoordeelt zij de kwaliteit van de groepsleiding, ook in vergelijking met kinderdagverblijven, als matig. Tot slot is deze moeder ook van mening dat een dag met school, tussenschoolse opvang én bso veel te onrustig is voor de kinderen. De oplossing is een oppas aan huis voor de schoolgaande kinderen:

M3-2: Wij hebben zes kinderen van 0 tot 9. Ik ben invalgroepsleerkracht en wij hebben een oppas aan huis voor de kinderen die schoolgaand zijn. De kleintjes gaan naar een kinderdagverblijf. We hebben ooit wel bso gehad tijdens mijn opleiding tot leerkracht, maar dat beviel niet heel goed. Ze waren totaal niet flexibel. Mijn dochter ging lopend naar de (bso), dat duurde dan drie kwartier. Dan was ze om vier uur daar, maar ik haalde haar rond half vijf, kwart voor vijf op. (...) Maar dat mocht niet, dan was ze daar net en dat was dan onrustig. En daarbij vind ik het schreeuwend duur, daar kan ik tien oppassen voor neerzetten. En de kwaliteit van de leiding vind ik maar povertjes. Helemaal als ik vanuit mijn eigen achtergrond kijk. Op het kinderdagverblijf hadden ze wel echt heel goede, leuke juffen, maar op de [bso] viel het me tegen. (...) En ik vind het een heel vol programma voor kinderen. Helemaal voor degenen die ook overblijven, en dat doen ze meestal als ze ook naar de bso gaan. Dan zien ze al die overblijfjuf en dan 's middags naar de bso en al die dingen daar. Dan is het echt een lange, drukke dag. Op het kinderdagverblijf is een veel rustiger schema. Het gewoon één vaste locatie, een vast bedje, een vast plekje en één vaste leidster gedurende de dag.

Ook een andere afhaker maakt, na eerder gebruik van het kinderdagverblijf, geen gebruik van de bso vanwege de matige kwaliteit en vanwege praktische bezwaren. Zij heeft haar werk nu zo geregeld dat ze de kinderen zelf op kan vangen:

M3-3: Ik heb drie kinderen van 13, 10 en 7. (...) Ik werk doordeweeks tot drie uur, en daarnaast in het weekend. Daarvóór gingen de kinderen naar de halve dagopvang en we hebben een au pair gehad. Ik vind de bso praktisch niet handig en ik vind bovendien de kwaliteit niet goed voor mijn kinderen.

Deze moeders geven dus aan dat zij afgehaakt zijn bij de overgang naar de bso om drie redenen: het gebrek aan flexibiliteit, het gebrek aan (vertrouwen in de) kwaliteit en de onrust van een bso-dag voor kinderen. Zij hebben een oplossing gezocht ofwel in de informele opvang ofwel door hun werktijden zodanig aan te passen dat opvang niet meer nodig is. Dat laatste wordt ook door een andere moeder genoemd die geen gebruikmaakt van de bso. Zij beschikt over de mogelijkheid haar werktijden zo in te richten dat zij altijd thuis kan zijn voor de opvang van haar kinderen. Dat is voor haar van extra belang, omdat zij haar kinderen, van wie er twee het adhd-syndroom hebben, niet aan de bso durft toe te vertrouwen:

M4-4: Ik ben moeder van vier kinderen in de leeftijd van 17, 15, 9 en 8. Ik werk, maar alleen onder schooltijden. Als mijn kinderen ziek zijn, dan heb ik een fantastische baas, die zegt: oké, jij of ik naar huis? Het gebeurde dus wel eens dat hij eerder bij school was dan ik. Dus ik heb nooit gebruik hoeven te maken van een bso of van vrienden. En ja, familie heb ik hier niet, dus dan houdt het al gauw op. Maar daar heb ik gelukkig nooit gebruik van hoeven maken. (...) En het gebeurt wel eens dat mensen in de vakantie wel moeten werken. Maar ik blijf dan thuis, ik ga dan 's avonds terug of eventueel in het weekend. Maar ja, het scheelt, mijn oudste is al 17.

Illustratief in dit verband zijn ook de ouders die bewust hebben gekozen voor het op elkaar laten aansluiten van de werktijden, waardoor altijd, ook in de schoolvakanties, een van beide ouders thuis is. Overigens is het met het beroep van deze ouders praktisch haast onmogelijk om van de bso gebruik te maken:

V5-4b: Wij hebben twee kinderen, een jongen van 8 en een meisje van 7 jaar. Ik ben purser bij de KLM dus ik ben veel uit huis, ik vlieg 80%. Mijn echtgenote is ook stewardess bij de KLM en zij vliegt 50%. (...) We vliegen altijd tegenovergesteld van elkaar, dus we zien elkaar amper, maar zo hebben we wel onze eigen opvang. We vragen ook apart vakanties aan. (...)

M5-4a: We wilden een eigen iemand voor de opvang, waar je een goed gevoel over hebt. En dat hadden wij niet, omdat wij geen mensen kenden. Bovendien kwamen er allemaal berichten in de media over kinderen die mishandeld waren. En de beste oppas van de wereld, van een vriendin, bleek haar zoontje misbruikt te hebben. Dus we zeiden 'dat willen wij echt niet, koste wat kost doen wij het zelf'.

Sommige ouders die hun werk zo georganiseerd hebben dat zij niet aangewezen zijn op opvang, hebben wel eens overwogen of het gebruikmaken van de bso een alternatief zou kunnen zijn. Bij een moeder was het beeld dat zij van de bso had een belemmering om daadwerkelijk van de bso gebruik te maken. Zij heeft het idee dat de bso duur is en dat er veel papieren rompslomp is. Gevoegd bij de mogelijkheid om haar werktijden aan te laten sluiten op de schooltijden van de kinderen, is de bso voor haar een stap te ver:

M4-6: Ik heb drie kinderen, van 12, 11 en 9. Ik maak geen gebruik van de naschoolse opvang. Ik werk twee ochtenden in de week en dat is altijd binnen schooltijd. Als de kinderen ziek zijn of vakantie hebben, kan ik het altijd zo regelen dat beide partijen tevreden zijn. (...) Ik heb bso wel een tijdje overwogen toen ik drie ochtenden werkte, maar je hoort zoveel verhalen. Je moet bij je werkgever zijn voor een gedeelte van de kosten, je moet naar de belastingen voor een gedeelte van de kosten. Dan hou ik in principe erg weinig over. Dus dan is het voor mij niet rendabel. Ik hou al zo weinig over van die paar uur dat ik werk, dan is het niet zinvol om dat in te leveren bij de bso. (...) Ik wacht de tijd wel af dat ze op een verantwoorde manier alleen thuis blijven.

De mogelijkheid om de werktijden aan te passen aan schooltijden kan er ook toe leiden dat ouders zich niet verdiepen in de mogelijkheid van bso:

M4-1: Ik heb één zoontje. Die zit niet bij de bso. Ik ben werkzaam als secretaresse. Ik ben afwisselend thuis en dan weer werkend. Nu gaat hij ook wel eens bij een vriendje spelen. Ik weet niet of de bso wel iets is. Ik ken het eigenlijk ook helemaal niet.

Al met al rijst hier het beeld op dat als het mogelijk is, ouders liever hun werktijden (vergaand) aanpassen dan dat zij gebruikmaken van de bso. De geringe flexibiliteit van de bso kan daarbij een doorslaggevende factor zijn, evenals de (verwachte) geringe kwaliteit van de bso. Ook is de onrust van een bso-dag (school, tussenschoolse opvang, school, bso) als reden voor afhaken genoemd. Weinigen van de afhakers in de focusgroepen hebben de overstap gemaakt van formele naar informele opvang. De meesten kozen ervoor zelf thuis te zijn dan wel hun kinderen de sleutel te geven en hen een aantal uren alleen thuis te laten. Dit laatste komt vooral voor bij oudere kinderen, waarover in hoofdstuk 5 meer.

3.5 Conclusies

Het lijkt erop dat veel ouders die van de bso gebruikmaken dat doen omdat er geen alternatieven zijn voor het combineren van arbeid en zorg. Zij kunnen hun werktijden niet zodanig inrichten dat zij na school zelf hun kinderen kunnen opvangen, zij hebben in hun omgeving geen familie of bekenden op wie zij een beroep kunnen

doen of zij wensen daar bewust geen gebruik van te maken, maar zij willen of moeten wel werken. Er zijn ook ouders die om positieve redenen voor de bso kiezen. Zij achten de bso een betere opvangvorm dan andere vormen van opvang, voor zichzelf (flexibiliteit, zekerheid van opvang) of voor hun kinderen (mogelijkheid tot het samen spelen met andere kinderen). Overigens achten ook veel gebruikers van de bso het aantal bso-dagen per week aan een maximum gebonden. Zij vrezen dat kinderen het niet leuk vinden iedere dag naar de bso te moeten.

Redenen om niet voor de bso te kiezen zijn divers, en vormen in zekere zin de spiegelzijde van de redenen om wel voor de bso te kiezen. Als ouders namelijk wel een geschikt alternatief hebben, zoals informele opvang, het aanpassen van werktijden of hun kroost zelfstandig thuis laten zijn, dan zijn zij geneigd daarvoor te kiezen. Een deel van de ouders geeft ook aan uit principe niet voor opvang te kiezen. Deze ouders hebben traditionele opvattingen over opvang. Als zij al actief zijn op de arbeidsmarkt, geven zij er de voorkeur aan om hun arbeidstijden aan te passen. Weer een ander deel van de ouders wijst de bso af vanwege kenmerken van de bso: de door hen ervaren of gepercipieerde geringe kwaliteit, en ook de volgens sommigen geringe flexibiliteit bij de afname van dagen of in de openingstijden. Aangaande de kwaliteit van de opvang oordeelt een aantal ouders minder positief over de bso dan over het kinderdagverblijf. Bovendien wordt de onrust voor kinderen van een 'bso-dag', ook in vergelijking met de opvang op het kinderdagverblijf, als een reden voor afhaken genoemd.

Het geringe gebruik van de bso lijkt zichzelf ook wat in stand te houden. Want als een ouder een uitzondering is door de bso te gebruiken, is de kans groter dat die zich tegenover andere ouders of familie moet verantwoorden, althans, zo wordt dat gevoeld. En kinderen vinden het minder leuk om naar de bso te gaan als zij een van de weinigen zijn uit hun klas. In zekere zin is er dus sprake van een vicieuze cirkel.

4 De bso als voorziening beoordeeld: het ouderperspectief

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 bleek dat onder meer de kwaliteit en de flexibiliteit van de bso als voorziening een rol spelen in de overwegingen van ouders om eventueel voor de bso te kiezen. In dit hoofdstuk, waarin we de tweede onderzoeksvraag – over de aantrekkelijkheid van het bso-aanbod – beantwoorden, gaan we dieper op deze en andere aspecten in. Hoe oordelen ouders over de bso als voorziening om arbeid en zorg te combineren? Achtereenvolgens gaan we daarbij in op het klimaat op de bso (§ 4.2), de groepsleiding (§ 4.3), de inpasbaarheid van de bso in het dagarrangement, inclusief de aansluiting van de bso op andere (georganiseerde) vormen van vrijetijdsbesteding (§ 4.4) en de eventuele koppeling van bso's aan scholen (§ 4.5). In paragraaf 4.6 proberen we de voor ouders belangrijkste zaken te benoemen.

4.2 Het klimaat op de bso

Onder het klimaat op de bso verstaan we de (fysieke en pedagogische) omgeving waarin kinderen hun naschoolse tijd doorbrengen. In deze paragraaf gaan we concreet in op de fysieke ruimte waarin de bso wordt aangeboden en op de pedagogische en opvoedkundige uitgangspunten van de bso. Daarover laten we ouders aan het woord. In hoofdstuk 5 gaan we dieper in op de concrete activiteiten en het concrete aanbod waarvan kinderen gebruik kunnen maken, waarbij het perspectief van de kinderen vooropstaat. Strikt genomen is ook de groepsleiding medebepalend voor het bso-klimaat, maar omdat dit onderwerp in de focusgroepen veel aandacht heeft gekregen, behandelen we dat afzonderlijk in paragraaf 4.3.

De fysieke kenmerken van de bso

De accommodatie bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van de omgeving waarin kinderen worden opgevangen. Het is dan ook niet vreemd dat ouders daar uitgesproken opvattingen over hebben. Er is een aantal punten dat in de focusgroepen herhaaldelijk naar voren komt. Deze punten kunnen onder één noemer worden gebracht: kleinschaligheid. Ouders hechten aan een bso die zeker niet te druk is, die huiselijkheid uitstraalt en waarin kinderen de mogelijkheid hebben zich op zichzelf terug te trekken op rustige plekjes:

Moeder 3-3: Ik vind de fysieke omgeving belangrijk, het gebouw. Dat de ruimte niet te schools is en een huiselijke sfeer uitstraalt, zoals ze dat in pedagogische plannen noemen. (...) Kinderen moeten zich uit de groep kunnen terugtrekken. Voor mij betekent dat dat ze niet alleen maar in die twee lokalen kunnen zitten.

(...) Ik zou wel in iedere wijk twee, drie van die gewone huizen willen, dat zou pas ideaal zijn.

M1-1: [Deze bso] geeft wel een huiskamergevoel. (...)

M1-6: Ja, dat kleinschalige is heel belangrijk. Ik zou het het liefst in een huis willen, maar we nemen dat klaslokaal maar voor lief.

M5-1: Er moet wel een mogelijkheid zijn om je alleen terug te trekken. (...) Mijn kind doet dat niet, maar anderen misschien wel.

Vader 5-4b: Elk kind wil dat op een gegeven moment wel even.

Het breed gesteunde pleidooi voor kleinschaligheid sluit aan bij de bezwaren van niet-gebruikers. Zij uiten de vrees dat de bso te druk is voor kinderen. Vooral na een zware schooldag, waarbij kinderen ook al vaak overblijven op school, hebben zij behoefte aan rust. En die is thuis veel makkelijker te vinden dan op de bso. Daarin onderscheidt de bso zich ook van het kinderdagverblijf, zoals in hoofdstuk 3 al is vastgesteld. Het is door de schaal ook de vraag of kinderen wel kunnen rekenen op individuele aandacht, ‘een luisterend oor’:

Gespreksleider: Vindt u dat de bso te druk is?

M3-3: Ja, ik denk het wel; ik weet niet waarom, maar toch. Als ik zie hoe vaak mijn eigen kinderen zich af en toe even terugtrekken in hun eentje, dan denk ik wel eens: ‘Kan dat wel op de bso?’

M3-2: En ik vind het een heel vol programma voor kinderen. (...) Op school is het gewoon erg druk, soms hebben ze ook nog voorschoolse opvang, ze hebben te maken met een scala aan mensen en daar worden ze onrustig van. Een kind moet ook rust hebben, gewoon een beetje kunnen hangen. (...) Ze gaan dan limonade drinken, dat vind ik dan ook weer zo’n massale bezigheid. Doe dan hooguit 4 à 5 kinderen bij elkaar, zodat je elk kind even tot zijn recht kan laten komen. (...) Die kleintjes kunnen zich al zo moeilijk uiten, die moeten gewoon rustiger, meer gespreid gaan zitten. Niet met z’n veertien aan een tafel. Ze hebben al een heel drukke dag in een grote groep. Ook bij de overblijf zit die hele groep daar al, dan zeg je ook niet even ‘Goh, hoe gaat het met je?’

M1-5: De opvang is erg druk, vooral na een zware schooldag. Thuis is het rustig. Ze hebben het op de bso hartstikke naar hun zin, maar het is wel druk.

Deze reacties bevestigen dus duidelijk het beeld dat ouders hechten aan een kleinschalige opvang waar kinderen zich op zichzelf terug kunnen trekken. Kinderen moeten de mogelijkheid hebben de drukte te ontvluchten. ‘Gewone’ woonhuizen zijn daarom volgens sommige ouders heel geschikt om te fungeren als opvanglocatie. In twee van de vijf gesprekken werden deze zaken in de top 5 gezet (zie ook hoofdstuk 6). Er is in de gesprekken echter ook gewezen op het nadeel van een klein-

schalige opvang. Want een kleinschalige opvang betekent vaak ook kleinere ruimten waarin kinderen worden opgevangen, en dat draagt weer het risico in zich dat de ruimte per kind beperkt is:

M4-3: En wat hier ook heel erg is, dat heeft zijn voordelen, maar ook een nadeel: er is hier binnen heel weinig ruimte. Het is de kleinste bso van alle bso's die ik ken. Het is een voordeel dat er weinig kinderen kunnen komen. Want dat creëert rust voor de kinderen. Maar daardoor zijn ze wel gebonden aan dezelfde kinderen en aan een kleine ruimte. Bij slecht weer zitten ze heel dicht bij elkaar op de lip, waardoor je ook weer juist ruzies creëert.

Naast de schaal van de opvang noemen ouders ook de inrichting als een bepalende factor voor het klimaat op de bso. De inrichting zou volgens een van de ouders ook bij moeten dragen aan de rustgevendheid van de bso:

M3-3: En daarbij zou het (een andere bso, RG) er ook wel beter uit kunnen zien. Want ik vind het daar maar minimaal, ook qua gebouw. Het is een afgeschermd deel van de kantine, maar dat kan er zoveel mooier uitzien. Wat een ónrust. Maar ik weet niet of de kinderen dat ook zo ervaren hoor, alhoewel ik denk dat het met kinderen wel iets doet.

Op de bso waar deze moeder het over heeft en die gehuisvest is bij een sportvereniging, werd in het gesprek dit nadeel erkend. De ruimte waarin de kinderen opgevangen worden (de kantine) kan niet kindvriendelijk worden aangekleed, omdat de andere gebruikers van de ruimte dat niet op prijs stellen. Zo is met de sportvereniging de afspraak gemaakt dat de wanden niet volgehangen worden met kindertekeningen. Ook het aanbrengen van kindvriendelijke, rustgevende kleuren is niet toegestaan.

Pedagogisch klimaat

Naast de fysieke kanten van het gebouw zijn er ook andere factoren belangrijk voor de omgeving waarin kinderen worden opgevangen. We scharen deze aspecten onder de term 'pedagogisch klimaat': de sociale veiligheid, educatieve en opvoedkundige aspecten. Het vertrouwen dat ouders in de bso hebben als een veilige plek voor hun kinderen, is gerelateerd aan het pedagogisch klimaat. Ouders hechten aan een veilige omgeving, waarin zij hun kinderen met een gerust gevoel kunnen laten verblijven:

M1-4: Ja, het gaat om een veilige basis, dat je voelt dat het goed zit.

M3-4: Het moet vooral veilig zijn, en dat zij de vrijheid hebben om te doen wat ze leuk vinden.

M5-1: En dat de ouders hun kind met vertrouwen achterlaten. Dat de activiteiten niet doorgaan of ze niet de hipste spelletjes hebben, is niet zo erg; je moet er gewoon vooral een goed gevoel bij hebben.

Ouders blijken daarbij sterk van elkaar te verschillen als het gaat om de mate van vrijheid die kinderen gelaten moet worden. In een van de gesprekken wordt de vrijheid van de kinderen op de eerste plaats van de top 5 gezet:

M3-2: Ik vind aanrommelen echt het belangrijkste.

M3-3: Ja, niet al te veel toezicht.

In andere groepen stelden ouders dat kinderen juist meer gebaat zijn bij een bepaalde structuur die hun aangeboden wordt. Dat geldt overigens niet alleen voor de bso, maar ook voor de opvang thuis door de ouders zelf. In het algemeen is het beter kinderen structuur te bieden, maar dat geldt zeker in een omgeving als de bso waar kinderen voortdurend prikkels uit die omgeving ontvangen. Structuur zorgt dan ook voor rust, zo zeggen de ouders:

M4-4: Kijk, als je zegt: maandag doen we schilderen. Pak een paar oude vellen karton, een paar waterverven en kwasten: moet je kijken hoe leuk dat kan zijn! Ja? Dinsdag mogen ze zelf kiezen. Woensdagmiddag is een lange middag. Ga inderdaad of een koekje bakken of een taart bakken of een cake... Dat die kinderen gedwongen worden om met elkaar samen te werken. Dus dat stukje structuur dat er in een gezin ook is, moet je, nou ja moeten... Maar het zou gewoon fijn zijn als dat op een bso ook terugkomt. Want de kinderen zijn stuurloos en waarom zijn ze stuurloos? Omdat er überhaupt geen structuur is.

M1-6: Als je hier geen structuur zou hebben, stuiteren ze maar door, omdat er continu prikkels zijn.

Het belang van een bepaalde structuur wordt ook in een andere groep niet ontkend, maar hier wordt er wel nadrukkelijk bij gezegd dat er een zekere balans moet zijn met de vrijheid die kinderen hebben om hun naschoolse tijd in te richten:

Gespreksleider: In hoeverre is het belangrijk dat de kinderen zelf kunnen kiezen wat ze gaan doen op een bso? En hoe belangrijk is het dat de bso juist structuur aanbrengt? Waar zou je de balans zoeken?

V2-7: De mix zit in het midden. Als ze geen structuur aanbieden of alleen maar zeggen wat ze moeten doen, dat zou ook niet...

M2-8: Ze moeten leren aanpassen, maar ook niet altijd. Maar kijk naar de behoeften van het kind. Ik denk dat daar door de bso wel goed naar geluisterd wordt.

V2-7: Er zijn rituelen op een dag die ze met zijn allen moeten doen... en daarbuiten kunnen ze het invullen zoals ze dat zelf willen. Of ze gaan voetballen, of ...

In hoeverre is de bso een partner in de opvoeding van kinderen? Die vraag is niet in alle focusgroepen even duidelijk aan de orde gekomen, Waar dat wel het geval is geweest, wordt een link gelegd naar het belang van het stellen van regels. Dat blijkt

voor sommige ouders echter zo vanzelfsprekend te zijn, dat dat niet als opvoeding wordt beschouwd:

M5-4a: Maar het is niet zo dat zij hier [op de bso] in die paar uurtjes echt opvoedkundig bezig zijn, denk ik.

M5-3: Maar er zijn wel regels, waar sommige ouders zich trouwens over verbazen. Er wordt bij de kleintjes wel echt gekeken of ze hun handen gewassen hebben en dat ze echt aan tafel moeten zitten en opruimen en zo. De ouders weten niet dat dat in een pedagogisch plan zit

M5-4a: Het hoeft ook niet echt pedagogisch te zijn, ze hoeven ze geen normen en waarden bij te brengen.

M5-3: Maar ze leren dus wel normen en waarden.

Ook in andere gesprekken is de rol van de bso als partner in de opvoeding op deze manier ter sprake gekomen. Het lijkt de ouders te gaan om het consequent hanteren van bepaalde regels, en het bijbrengen van normen en waarden. Daarnaast kwam in een aantal groepen de educatieve waarde van de bso ter sprake. In de ene groep wordt aangegeven dat het op een speelse manier leren van kinderen een belangrijk aspect is van de bso, belangrijker dan thuis, terwijl een andere moeder aangeeft dat zij op educatief gebied niets van de bso verwacht, ook niet als het gaat om huiswerkbegeleiding:

M2-1: Kinderen moeten heel educatief bezig kunnen zijn. Dat vind ik heel belangrijk. Televisie en computer hoeven voor mij niet. Dat doen ze thuis genoeg. Maar buiten spelen en met elkaar bezig zijn!

M2-8: Het is hier zeker educatief. Mijn dochter heeft hier schaken geleerd. Ze leren ook heel veel van elkaar. De leidsters geven het aan. Daar zijn ze heel goed in, in het uitleggen hoe het spel in elkaar zit en ja, je ziet het ook bij de allerkleinsten. Ze worden goed begeleid. En daardoor leren ze ook veel van elkaar.

M2-1: En ze zien het ook niet als een verplichting, maar het is meer voor de gezelligheid. Dat is in ieder geval de ervaring van mijn dochter.

M3-2: Van mij hoeft het niet educatief te zijn, ik hoef ook geen huiswerkbegeleiding of zo.

4.3 De groepsleiding

Continuïteit in de groepsleiding

Voor veel ouders is continuïteit in de groepsleiding een aspect dat in belangrijke mate bijdraagt aan een goed klimaat voor de kinderen op de bso. Veel afwisseling in de leiding van de groep wordt als ongewenst gezien voor kinderen, omdat zij dan steeds moeten wennen aan nieuwe gezichten. Dat kan leiden tot onzekerheid bij kinderen, en het bemoeilijkt het opbouwen van een band tussen kind en groepsleid(st)ers:

M4-3: Het is dat mijn kinderen er al heel lang komen, dat [de leid(st)ers] weten wie ik ben en dat ik weet wie zij zijn. Maar er is ook een hele tijd een periode geweest dat er heel veel afwisseling was en dat het niet allemaal zeker was hoe ze het allemaal zouden doen. Want leidsters willen ook wel eens intern ruilen binnen bso's, om te kijken hoe het er ergens anders aan toe gaat. Dat is een probleem voor kinderen, dan wordt het allemaal onzeker. Ze vragen zich dan steeds opnieuw af: wie ben jij, wat kan ik bij jou?

M4-4: Je maakt de kinderen zo onzeker door continue wisseling. Het is al heel onzeker voor die kinderen, want ze worden uit een veilige thuissituatie op een bso geplaatst. (...) En als er dan nog constant iedere keer anderen komen, dan zouden die van mij door het lint gaan. (...) Je kunt een ouder nooit vervangen. Maar bij al die opvangen mis je dat: de zorgzaamheid. Inderdaad de continuïteit van leider en kind – die kinderen kunnen geen band opbouwen, kunnen hun verhaal niet kwijt als ze uit school komen. Als ze nu iets leuks of iets verdrietigs willen vertellen, kan dat niet. Ze kunnen geen vertrouwensband opbouwen als er continu iemand anders voor staat.

Het belang van continuïteit is vooral groot bij de opvang van jonge kinderen, zo betogen sommige ouders. Zij zijn meer dan oudere kinderen gebaat bij een vertrouwensband. Een aantal ouders stelt dat oudere kinderen juist meer gebaat zijn bij afwisseling in de groepsleiding, omdat zij dan met meer verschillende stijlen van leidinggeven te maken krijgen, hetgeen als positief wordt gezien:

M2-5: Veranderingen binnen de leiding kunnen voor jonge kinderen toch wel impact hebben. Dus de continuïteit vind ik wel belangrijk. Vaak zijn het parttimers die dit werk doen en dan verandert de leiding wel eens. En je merkt gewoon dat hoe ouder de kinderen zijn, hoe minder ze daarmee zitten. Maar juist jonge kinderen hebben daar moeite mee.

M3-5: Maar oudere kinderen zijn echt gebaat bij verschillende stijlen [van leidinggeven]. Voor de kleintjes is het vooral belangrijk dat ze vertrouwde gezichten zien. Voor de oudere kinderen zijn die verschillende leidsters geen probleem.

Kwaliteit van de groepsleiding

In de focusgroepen is uitgebreid stilgestaan bij de kwaliteit van de groepsleiding. Het is een van de onderwerpen die het meest uitgebreid zijn besproken. In verschillende groepen spraken ouders hun zorg uit over de aantrekkelijkheid van de bso als werkgever. Dat hangt voor een belangrijk deel samen met de door de ouders als ongelukkig aangemerkte werktijden, die voortvloeien uit de beperkte openingstijden van de bso. Die zouden een negatieve invloed kunnen hebben op de kwaliteit van de leiding, maar ook op de continuïteit in de leiding:

M2-2: Op zich vind ik het een raadsel dat je zoveel vast personeel kunt vinden voor de buitenschoolse kinderopvang, gezien de werktijden. Het is een heel onmogelijke situatie. De meeste opvang is na schooltijd. Dus dan werk je door de week van half drie tot zes, nou dat is drie en half uur, daar kan geen mens van leven. En in de schoolvakanties word je dan geacht om negen uur aanwezig te zijn. Dus het is veel te weinig, en als je zelf een gezin hebt, is het heel onhandig.

De meeste ouders blijken veel belang te hechten aan een kwalitatief goede groepsleiding op de bso. Ouders geven aan dat dit zo niet het belangrijkste aspect, dan toch een van de punten is waar zij het meest aan hechten:

M4-6: Ik denk dat het allerbelangrijkste... dat het begint met goed personeel. Ik denk dat als jij weet dat je kinderen opgevangen worden door mensen met verstand van zaken, dat je eerder geneigd bent om die extra stap financieel te doen.

Gespreksleider: Als je je nu indenkt dat je op dit moment mag kiezen voor een bso. Je maakt nog geen gebruik van een bso. Welke aspecten zouden dan het zwaarst wegen, gegeven dat ze allemaal goede openingstijden hebben voor jullie?

V2-7: Nou, toch ook wel de kwaliteit van het personeel. Ik weet niet hoe je dat beoordeelt, maar dat is ook niet mijn pakkie an, in eerste instantie. Maar ik wil wel dat ze begeleid worden door mensen die het goed kunnen. En of ze dan een papiertje hebben of niet, dat zal me dan eigenlijk worst wezen. Als ze het maar goed kunnen. En als er maar oog voor is waar kinderen mee te kampen hebben op bepaalde dagen. Dat er oog is voor het individuele kind en voor wat er op dat moment met dat kind speelt. Dat vind ik belangrijk. Dat het kind niet opgaat in de massa.

Deze vader hecht sterk aan een kwalitatief goede leiding. Hij geeft meteen daarna echter ook aan dat het lastig is om te bepalen of de leiding bij een gegeven bso daadwerkelijk van goede kwaliteit is. Een korte, eenmalige kennismaking op de bso maakt het volgens hem niet makkelijk om een goed onderbouwd oordeel over de leiding te vormen, waardoor hij zich bij de keuze voor een bso toch maar laat leiden door meer zichtbare criteria:

V2-7: En dan vind ik het goede personeel uiteindelijk het belangrijkste. Alleen: de afstand en de flexibiliteit zijn meer *down to earth* beslismomenten waarop ik uiteindelijk besloten heb. Maar ik heb wel gekeken naar 'wat voor mensen lopen er rond' en 'gaat dat een beetje goed' en 'wat voor sfeer is er' en dat soort zaken. Maar uiteindelijk is het puur pragmatisch, van 'is het op loopafstand en kunnen ze wel op mijn dagen', dat voor mij de doorslag zal geven. Terwijl, idealiter is het zo dat ik mijn kinderen aan zorg toevertrouw, en die moet wel in goede handen zijn. Maar goed, hoe kom ik erachter of dat goed is?

Het probleem hoe je voorafgaand aan je keuze voor een bepaalde bso de kwaliteit van het personeel kunt achterhalen, wordt ook door een andere ouder herkend:

M2-6: Je wist eerst nog niet hoe het personeel was. Dat weet je niet. Je neemt aan dat het goed is. Maar je denkt: ze moet toch ergens heen. Tenminste, dat had ik. En dat is dan negen jaar geleden of zoiets. En toen dacht ik: ik kies wat het dichtste bij de school ligt. En dat was deze bso, maar ik wist niet hoe het personeel was. Dat had net zo goed slecht kunnen zijn. Maar daarvan had ik zoiets van: ja, dat zie ik dan wel.

Een van de manieren voor ouders om zich te vergewissen van een kwalitatief goede groepsleiding is door te kijken naar de vraag of de leid(st)ers over bepaalde beroeps-kwalificaties beschikken:

M5-1: De kwaliteit van de leiding is ook echt belangrijk, hoor. Pedagogisch geschoold zijn is dan weer het andere uiterste, maar ze moeten wel goed met kinderen om kunnen gaan.

M5-2: Een diploma is wel de minimale opleidingseis.

In dat licht kwam ook de discussie over de eventuele inzet van bijstandsmoeders, die ten tijde van de focusgroepen speelde, aan de orde. Mogelijke personeelsproblemen in de bso zouden ondervangen kunnen worden door de inzet van bijstandsmoeders, die immers toch de nodige ervaring met het opvoeden en verzorgen van kinderen hebben. Dat idee viel in de focusgroepen niet in goede aarde. Van de groepsleiding wordt toch een bepaald opleidingsniveau gevraagd:

M2-5: Maar ik denk wel dat ze een basisopleiding moeten hebben. Er gaat een gerucht dat er werklozen of bijstandsmoeders worden ingezet, en dan kan je je afvragen of je daar je kind achterlaat.

M1-4: Ik vind het belangrijk dat mensen er vanuit hun opleiding verstand van hebben. Daarom vind ik dat plan van die bijstandsmoeders ook geen goed idee.

Het hebben van een diploma zegt volgens andere ouders echter ook lang niet alles. Volgens deze ouders is een diploma geen garantie dat iemand ook goed met kinderen kan omgaan en aanvoelt wat er bij kinderen leeft en wat hen beweegt:

M3-2: Voor een deel opleiding, voor een deel gave. Die combinatie vind ik vrij essentieel. Ik vind pedagogische kwaliteit belangrijk. Op het kinderdagverblijf zijn er jonge juffen die het in de vingers hebben en oude taarten waarvan ik denk: 'Kan je het nou nog niet?!' Dat heeft voor mij niets met leeftijd te maken. Maar wel met een bepaalde manier van met kinderen omgaan. Maar sommigen snappen echt niet hoe de ontwikkeling van een kind in elkaar zit.

M4-3 (over goede leidsters): En dat heeft niet zozeer met de opleiding te maken, want vaak zijn ook mensen die er heel erg voor hebben geleerd, die kunnen dan absoluut niet met kinderen omgaan. Dus het gaat erom dat er personeel staat dat zich goed kan inleven in de kinderen.

V2-7: Nee, een papiertje helpt natuurlijk om mensen te selecteren, zeg maar, maar aan de andere kant zegt het papiertje ook weer niet alles. Het gaat uiteindelijk echt om de kwaliteit die aan je kind geboden wordt. Of iemand dat met een papiertje doet, of zonder papiertje, dat maakt mij niks uit.

Een diploma alleen hoeft volgens deze ouders dus nog niets over de kwaliteit van het personeel te zeggen. Maar hoe komen zij er dan wel achter of het personeel op een bso aan hun standaarden voldoet? Eerder heeft een vader daar al wat over gezegd. Hij vond de kwaliteit van de groepsleiding wel zeer belangrijk, maar zag niet in hoe hij zich daarover, voor hij zijn kinderen ging inschrijven, een goed oordeel zou kunnen vormen. Ook andere ouders blijken met dat probleem te kampen, getuige de volgende fragmenten uit het focusgroepgesprek in de forensengemeente. Daarin wordt ook aangegeven dat de kwaliteit van de leiding juist iets zou kunnen zijn waarop bso's zich sterker profileren als kwalitatief hoogwaardige voorziening:

Gespreksleider: Dus ik hoor je eigenlijk zeggen: 'Ik vind de kwaliteit van het personeel het allerbelangrijkste, maar dat is niet waarop ik heb gekozen.'

V2-7: Nee, want hoe kom ik daar achter?

M2-8: Daar kom je pas achter als je kind ermee te maken heeft, inderdaad. (...)

M2-5: Maar je kunt het toch ook omdraaien, zoals zij zegt. Je gaat eerst kijken naar afstand en flexibiliteit, kan het, kan het daar terecht, is het te doen, is het haalbaar? (...)

M2-6: Maar pas in de loop der tijd kom je erachter hoe goed het personeel is. Ze zijn een keer mijn dochter vergeten op te halen. Zo goed was het personeel op dat moment. Maar dat wist ik niet. Ik denk: nou, het zit vlak bij de school dus huppeke, naar de bso. (...)

V2-7: Nee, maar goed, dat [oog voor het individuele kind] is wat ik belangrijk vind, en dat zou een selectie criterium zijn waarop ik een bso uitkies.

M2-5: Dat is moeilijk te bepalen als ouder, als je informatie gaat aanvragen bij een bso. Ze zullen niet zo gauw vertellen: 'ja, we hebben problemen met het invullen van een vacature, we hebben kwalitatief niet zo goed personeel'. (...)

V2-7: Als je dat nou eens omdraait, als bso, waardoor kan je je onderscheiden?

Nou, door dat te laten zien. Dan kun je mensen wel krijgen. Door te laten zien dat je kwalitatief de goede zorg biedt.

Een andere vraag die zich opdringt in de discussie over de kwaliteit van de groepsleiding is vervolgens wat ouders dan onder 'goed personeel' verstaan. Aan welke crite-

ria voldoet goed personeel? Er zijn in de focusgroepen verschillende zaken genoemd, uiteenlopend van het nakomen van afspraken tot het samen opvoeden en van het vervullen van een voorbeeldfunctie tot het begeleiden van groepsprocessen tussen kinderen. Ook het tijdig signaleren van problemen wordt in dit verband genoemd:

V4-2: Heb je goed personeel, dan worden afspraken nagekomen.

M4-3: Waardoor het gedrag van de kinderen ook beter wordt gezien en de problematiek ook. Dat ze ook mee kunnen begeleiden en sturen met de ouders samen.

M3-2: Ze moeten gewoon vooral de interactie tussen kinderen snappen en hoe ze in elkaar zitten. En dat je daar een rol in kan spelen als groepsleider op de bso. (...) En ze hebben een voorbeeldfunctie; hun gedrag moet een spiegel zijn voor de kinderen om zich daarnaar te gedragen.

Gespreksleider: En wat vinden jullie belangrijk als het gaat om de kwaliteit van het personeel? Wat verstaan jullie onder kwaliteit? (...)

M4-6: Dat ze in staat zijn problemen te signaleren. Dat ze in staat zijn, als het misgaat, om in te grijpen.

Van de leiding worden in ieder geval ook een zeker overwicht en een zekere volwassenheid gevraagd. Die eigenschappen stelt de leiding in staat om op een adequate wijze toezicht uit te oefenen op de groep in zijn geheel en op de kinderen afzonderlijk. Uiteindelijk is dat iets wat je inkoopt bij de bso, zo stellen twee ouders:

Gespreksleider: Wat verwachten jullie van de leiding?

M5-3: Een soort zelfstandigheid, dat heb ik hier wel eens gemist; soms zie je kinderen die kinderen opleiden. Dan denk je: waarom zien ze dat niet? Ik zit zelf in de oudercommissie en ik merk vaak dat er echt niet wordt nagedacht. Dan kopen ze nieuwe spelletjes voor de X-Box, maar die zijn dan allemaal voor 16 jaar en ouder. Dan moet je daar als ouder weer supervisie over geven. Ze moeten dus wel een soort volwassenheid hebben

M5-2: Ze moeten ook overwicht hebben, want kinderen zullen toch proberen de regels te tarten.

M5-1: Toezicht is belangrijk, maar wat voor toezicht heb je nou thuis? Als ze gaan buitenspelen sta ik ook echt niet de hele tijd te kijken.

M5-4a: Maar hier betaal je ervoor.

V5-4b: Thuis is het je eigen verantwoordelijkheid, maar hier draag je het over aan een veel jonger iemand, waarvan je je af en toe afvraagt of het wel goed gaat.

M5-1: Maar daarom is het belangrijk dat de leiding ook echt overwicht heeft, net zoals je thuis doet. Want over het algemeen houden ze zich daar wel aan. Je verwacht dat dat in ieder geval hier ook zo is.

Een aspect van het leidinggeven aan een bso-groep is het consequent stellen en handhaven van regels, zoals in het oordeel over een bepaalde leidster impliciet naar boven komt. Dat ouders daar belang aan hechten, kwam al naar voren in paragraaf 4.2. Kinderen moeten weten waar ze aan toe zijn:

M2-6: Ze had het niet, weet je wel. Kijk, in het begin gaan ze iedereen uitproberen. Dat is logisch, dat doen ze allemaal. Maar zij had niet echt regels. De ene keer zei ze dit en de andere keer zei ze dat. Of ze was te streng, of... Ik weet niet wat er met haar was, maar ze beviel niet.

Wat ouders in ieder geval niet lijken te willen, is dat onderwijzend personeel deel uitmaakt van de groepsleiding op de bso. Het is voor kinderen niet prettig en ongewenst dat hun groepsleerkracht 's middags in de bso opduikt. Er moet voor de kinderen een duidelijk onderscheid bestaan tussen school en bso, en dat zou in het geval van dezelfde leid(st)ers verdwijnen. Bovendien vragen onderwijs en opvang om andere vaardigheden. Deze ouders geven duidelijk aan dat toezicht niet het enige is dat van de leiding gevraagd wordt:

M1-5: Toen ze een keer tussen twee leidsters inzaten, kwam er een leraar als invalkracht. Maar een leraar staat voor de klas, die gaat echt geen crackertje met ze smeren. Die kijkt alleen of ze niet weglopen. Dat ging alleen om toezicht houden, er was geen begeleiding.

M1-6: SPW is ook iets anders dan de pabo. De leraren zeggen vaak dat de kinderen zo druk zijn op de bso. Maar dat is logisch, want ze zitten niet de klas, ze mógen druk zijn. Als er leraren in de bso komen werken, zijn ze veel strenger.

Gespreksleider: Het gebeurt ook wel dat scholen en kinderopvang samenwerken, zodat het personeel dat op school werkt ook buitenschoolse opvang kan doen. Een soort onderwijsassistenten. Wat voor eisen stellen jullie in het algemeen aan het opleidingsniveau? (...)

M2-8: Liever extern personeel. Ja, als ze het leren kunnen scheiden van ontspanning, ja. Maar misschien is het voor de kinderen ook wel prettig om het te scheiden. Dat ze weten van: nu zijn we bij de naschoolse opvang en dat zijn die en die personen. Dat er een duidelijke scheiding is tussen opvang en school. Anders wordt het misschien ook heel erg overladen door één persoon.

Omvang van de groepsleiding

In sommige gesprekken kwam niet alleen de kwaliteit, maar ook de kwantiteit van de leiding aan bod. Sommige ouders vinden dat de norm van één leid(st)er op tien kinderen aan de lage kant is. Dat geldt zeker als er in de groep kinderen met een bepaalde problematiek zitten. Bovendien kan bij een hogere bezetting de leiding beter (op meer plaatsen) toezicht houden, waardoor het voor kinderen weer beter mogelijk wordt om zich op verschillende plaatsen op te houden.

Gespreksleiding: Zouden jullie meer begeleiding aantrekkelijk vinden op een bso?

M4-4: Voor de kinderen zeer zeker.

M4-3: Er is dan meer overzicht, want nu is er ook niet altijd overzicht. Er zijn kinderen in de gymzaal en er zijn kinderen in de living room. En er gebeuren dingen in de gymzaal die zij niet zien.

M4-4: Ik denk dat als je er een kindje tussen hebt zitten, en ik heb zelf twee kinderen met adhd, als er één kind tussen zit met adhd, en je hebt één leidster op tien kinderen, dan gaat het fout. Dat is ook een van de redenen dat ik altijd tegen bso ben geweest. Want je weet niet wat er zit. En ik weet wat een adhd-kind inhoudt, dat is niet makkelijk.

M5-3: Het wettelijk minimum is één leidster op tien kinderen.

M5-2: Soms zitten de groepen vol en dan is het erg druk.

M5-4a: Ik heb mijn zoontje hier wel eens opgehaald omdat hij met een vriendje mee op de bso ging spelen, maar als ik dan kom is dat vriendje allang verdwenen. Ze zullen het wel onder controle hebben, maar eh...

V5-4b: Maar dat kan denk ik niet, met tien kinderen voor één persoon.

Overwegend vrouwelijke groepsleiding

In de maatschappelijke discussie over de kwaliteit van onderwijs wordt aandacht besteed aan het verschijnsel van feminisering: de groepsleiding bestaat voor het overgrote deel uit vrouwen.¹ Dit zou een negatieve invloed hebben op vooral de ontwikkeling van jongens, die juist gebaat zijn bij de mogelijkheid zich te spiegelen aan mannelijk gedrag. Onderzoek toont dergelijke negatieve invloeden echter niet aan (Driessen en Doesborgh 2004). De overwegend uit vrouwen bestaande groepsleiding in de bso werd evenwel in sommige focusgroepen geproblematiseerd. Een aantal ouders vindt het belangrijk dat jongens én meisjes zich kunnen spiegelen aan mannelijke rolpatronen:

V3-1: En er is behoefte aan meer leiders, mannen.

M3-5: Ja ik vind het goed dat er ook mannen zijn. Gewoon iemand met een andere aanpak, die goed is met de jongens.

V3-1: Ja, ik denk dat dat juist in de bso heel goed te realiseren is. Ook om ze ook mannelijke mentaliteit bij te brengen. Er was laatst ook een lezing over op de jenaplanschool, over de ontwikkeling van jongetjes. Dat was een groot succes. Er werd verteld dat het onderwijs aan het feminiseren is, maar ik vind het ook belangrijk voor mijn dochter dat er mannen bij zijn.

M5-3: Ik vind het heel leuk dat er ook jongens als leider zijn. Die gaan dan écht voetballen met de jongens. Een van die jongens zat ook in de selectie en dat was natuurlijk heel gaaf. Op school zijn het toch vooral vrouwen, hier zijn het

ook gewoon stoerdere jongens. Vanaf 8 jaar is dat zeker een vereiste! Alleen kraaltjes is niet leuk, anders zijn ze ook helemaal niet te houden als ze niet ook stoere dingen doen.

V5-4b: Ja, dat is ook een vereiste vind ik!

4.4 De inpasbaarheid van de bso in het dagarrangement

In deze paragraaf gaan we in op de vraag hoe de bso organisatorisch past in het opvangarrangement van ouders. Wat betekent de bso voor de dagindeling en voor de flexibiliteit van het opvangarrangement? Wat vinden ouders van de aansluiting van bso op voorzieningen voor vrijetijdsbesteding voor kinderen, zoals sport- en culturele verenigingen?

Flexibiliteit

Veel ouders geven aan sterk te hechten aan flexibiliteit waar het gaat om de openingstijden van de bso. Ruimere openingstijden maken het voor ouders eenvoudiger om arbeid en zorg te combineren. Ook de flexibiliteit die de vakantieopvang biedt wordt in de gesprekken regelmatig genoemd als een belangrijk kenmerk van bso's. In alle met ouders gevoerde focusgesprekken neemt 'flexibiliteit' een plaats in de top 5 van verbeterpunten in:

V2-7: Ik ben wel tevreden met het opvangarrangement. Het is prettig dat je niet echt gebonden bent aan precies vijf uur. En dat ze ook in de vakanties open zijn geeft meer flexibiliteit. Dat vind ik belangrijke punten.

M3-4: Ik vind dat openingstijden ook belangrijk zijn. Als je een baan hebt, moet je in de stress zitten om hier op een bepaalde tijd te zijn. Als ik hier op tijd wil zijn, moet ik eerder weg bij mijn werk. Met die files en zo, moet ik om vier uur in de auto zitten. Daardoor kan je nooit beide goed doen.

V1-3: Maar om zes uur gaat de poort dicht en dan kan ik er niet altijd zijn. Ze werken met een vast contract. Het is nu een heel star systeem. (...) Ik wil graag een cafetariasysteem, open van 7 tot 7. Ik wil niet alles plannen, maar het van dag tot dag bekijken. Dat is planmatig vast lastig, maar je zou dan met een gemiddelde bezetting kunnen werken. En dat je dan ad hoc iemand uit de poule er bij roept.

De oplossing van deze vader, met een bso waar kinderen 's ochtends vanaf zeven uur terecht kunnen en na school tot zeven uur, en waarbij ouders bovendien per dag bekijken of zij er gebruik van maken, riep in de betreffende focusgroep wel discussie op. Andere ouders voorzagen dat zo'n oplossing alleen is te realiseren bij een bso met een grotere schaal, hetgeen gevolgen heeft voor de relatie tussen kinderen en

leid(st)ers. Bovendien is het voor kinderen goed als zij op vaste dagen naar de bso gaan, zo wordt geredeneerd. Kinderen zijn immers gebaat bij een zekere structuur:

M1-4: Maar dat kan dan niet meer binnen school.

V1-3: Nee, dat moet dan met meerdere scholen.

M1-5: Maar dan kennen de kinderen niemand meer.

V1-3: Er zijn gewoon vaste leidsters, en als het erg druk wordt komen er meer leidsters bij.

M1-6: Ik weet het niet met dat cafetariasysteem. Mijn kinderen weten: 'Dit is mijn bso-dag', dat geeft ze structuur. En als je het groter wil maken, wordt het zo'n massagebeuren.

Het gaat ouders niet alleen om verlenging van de openingstijden aan het einde van de dag. Ook voordat de school begint, is er behoefte aan ruimere opvangmogelijkheden, zeker voor bepaalde beroepsgroepen. Ook hier lijkt zich een schaalprobleem voor te doen. Op een van de bso's wordt aangegeven dat voorschoolse opvang wel mogelijk is, maar alleen bij een bepaald minimumaantal deelnemers. Omdat die er niet zijn, heeft een aantal ouders een serieus probleem:

M4-3: Maar heel veel bedrijven beginnen ook al om acht uur. Waar laat jij je kind vanaf acht uur, of eerder, want je moet er ook nog naartoe, dus hou het op kwart voor acht of half acht tot half negen: waar laat je je kind? En dan kunnen ze hier wel zeggen: er is opvang vóór de school begint, maar dat geldt alleen als er een bepaald aantal kinderen is. En dan heb ik zoiets van: ja, bied het dan niet aan, want je weet dat er te weinig kinderen zijn.

Verruiming van de openingstijden roept ook discussie op. Eén moeder toonde zich bevreesd dat daardoor het contact tussen ouders en kinderen te veel in de knel zou komen. Kinderen en ouders zouden elkaar op bso-dagen nauwelijks meer zien. De term 'kinderen droppen' viel in dit verband. Een vader gaf aan dat ouders daarin zelf een verantwoordelijkheid hebben, waarop zij eventueel kunnen worden aangesproken door de bso. Volgens hem mag het echter niet zo zijn dat ouders die hun kinderen 'dumpen' – een andere term die viel – er de oorzaak van zijn dat ouders die op een verantwoorde wijze omgaan met ruimere openingstijden, daar geen gebruik meer van kunnen maken:

M2-5: Nou, ja, ik vind: wel eerder beginnen, maar ik ben zelf niet zo'n voorstander van later dan zes uur. Omdat er dan ook ouders zijn die hun kind daar laten eten. Dan moet de bso weer een warme maaltijd verstrekken en vervolgens, ik heb dat ook gezien op de crèche, stappen de ouders één minuut voor zeven binnen. En ze hun kind dus van 's morgens acht tot een minuut voor zeven brengen. Dan denk je: ja, als het vier-, vijfjarigen zijn... (...)

V2-: Maar volgens mij is de vraag wat we zouden willen. Niet om wat kan.

Het zou mij erg helpen als het wel tot zeven uur open blijft. Dat zou mij een stuk flexibeler maken. Een half uurtje langer, dan eten ze een keer wat later. Dat zou voor mij de haast eraf halen op donderdag.

M2-5: Dat kan wel zijn, maar als vierjarigen gedropt worden om acht uur en dan pas om zeven uur weer worden gehaald...

V2-7: Dat staat daar los van. Dat keur ik helemaal niet goed. Dat is toch de verantwoordelijkheid van de ouder. Als er misbruik van gemaakt wordt, dan is dat iets tussen de bso en de ouder, lijkt mij. Ik ga het niet per definitie afkeuren omdat er misbruik van gemaakt zou kunnen worden.

M2-5: De crèche van [een andere stichting kinderopvang] is een aantal jaren geleden een proefproject gestart waarin ze inderdaad vanaf 's morgens zeven uur opvang konden hebben tot zeven uur 's avonds. Dat liep dus niet goed door dit soort situaties. Maar goed, het zou u helpen, dus prima.

In deze discussie kwam het al even naar voren: het aanbieden van een (warme) avondmaaltijd door de bso. Ook in andere groepen is daarover gesproken. Als er dan toch ruimere openingstijden zijn, is het aanbieden van een warme maaltijd voor sommigen een welkome uitbreiding van de bso-voorziening, alhoewel er niet altijd veel gebruik van wordt gemaakt:

M3-3: Het zou ook handig zijn als ze avondeten aanbieden, dat is inherent aan het langer open zijn.

M3-4: Ja, dat lijkt me handig, dan hoef ik niet te koken!

M3-3: Anders sleep je ze om zeven uur nog door die Albert Heijn.

M1-1: Er is nu ook avondeten op [de bso], maar heel weinig ouders maken daar gebruik van. Het is niet zo gewoon in Nederland. Misschien moet de overheid er promotie voor maken, zodat er misschien anders over gedacht wordt.

Maar ook in dit verband wordt gewezen op de risico's voor het contact tussen ouders en kinderen. Dat risico zou beperkt kunnen worden door het warme eten niet 's avonds, maar 's middags aan te bieden, zoals in Engeland gebruikelijk is:

M4-6: Maar is er dan geen gelegenheid om op de bso te eten? Ja, ik hoef het zelf niet hoor, maar ik kan me voorstellen dat voor sommige ouders... Kijk maar naar Engeland, daar gebeurt het ook. Dan eten ze daar warm.

V4-2: Nee, dan mis je nog veel meer. Ik haal nu [mijn dochter] altijd om kwart voor zes op en daarna eten we gezamenlijk. (...)

M4-6: Dat is zo. Ik promoot dit ook niet. Alleen, ik heb gisteren een programma gezien van hoe het in Engeland gaat. Daar eten de kinderen tussen de middag warm op school, zodat ze in ieder geval zeker weten dat de kinderen goed gegeten hebben. Ik denk, misschien is dat iets voor de bso om de kinderen een warme maaltijd aan te bieden.

Voor andere ouders zijn niet (alleen) flexibele of ruimere openingstijden het issue, maar willen ze ook meer flexibiliteit in de afname van dagen. Het betreft vooral ouders die in wissel- of ploegendiensten werken. Voor hen blijkt de afname van vaste dagen problematisch te zijn. Dan gaat het niet om de hoeveelheid dagen, maar om welke dagen:

M2-3: Nou, voor mij was het allerbelangrijkste ‘flexibiliteit in dagen’, want daarmee hield alles op voor mij. (...) Ik hoefde niet eens verder te kijken of er wel goed personeel op de bso was. (...) Het probleem is dat je iedere maand moet afwachten welke dagen je nodig hebt. Ik kon wel zeggen: drie dagen, maar dan moest je elke keer maar weer afwachten wélke dagen en daar konden ze niks mee. (...)

M2-5: (...) En ik vind dat als je voor vakantieopvang een dag in de week betaalt en het is net die dag niet nodig, maar een dag ervoor wel en het is ruim van tevoren bekend, dan, wat zij zegt, moet je het aan kunnen kaarten. Dat kan dus niet altijd. (...)

M2-3: Als je kijkt naar mensen die wisseldiensten hebben, die weten het zes weken van tevoren, dan is het meestal prima. Alleen, toen ik informeerde bij de bso werd niet gezegd dat ik af en toe wel, en af en toe niet kon ruilen. Het kon gewoon niet, klaar. Dus het was voor mij heel snel bekeken. Ik denk: ja, hier heb ik helemaal niets aan. Aan de andere kant, als het wel af en toe gekund had, dan had ik het ook niet gedaan, want dat levert zo’n stress op om iedere keer maar af te wachten of je wel of niet kunt ruilen. (...) En ik snap best wel dat een bso wil weten of je kind twee- of driemaal per week komt, of hoeveel dagen per maand of zo. Dat is allemaal wel te regelen als je wisseldienst hebt.

Vakantieopvang is ook een onderwerp waarbij een deel van de ouders aangaf problemen te hebben bij het combineren van arbeid en zorg. In een van de focusgroepen wordt het in de vakantie openhouden van de bso in de top 5 gezet. Vooral de grote hoeveelheid vakantiedagen van schoolkinderen leidt tot problemen. Als de vakantieopvang wel goed geregeld is, wordt dat ook positief gewaardeerd:

V1-3: Maar ook in de vakantie [is er een probleem]; dan zijn ze vijf weken dicht. Twee weken kerst en drie weken in de grote vakantie. Wie heeft er nou vijf weken per jaar vakantie?

M3-3: Die vakanties zijn natuurlijk ook rampzalig.

M5-1: Ik vind het heel belangrijk dat ze in de vakantie ook opvang bieden, want volwassenen zijn niet zoveel vrij. En dan doen ze ook leuke dingen die ik ook niet met ze doe hoor.

Met enige regelmaat is er discussie over een alternatieve dagindeling, bijvoorbeeld door de schooltijden veel meer dan nu over de dag te spreiden, waardoor ook beter

wordt aangesloten bij het bioritme van kinderen (Portegijs 2006). In de focusgroepen kwam de spreiding van schooltijden ook aan de orde. Het is duidelijk dat lang niet alle ouders warmlopen voor dit idee. De voorbeelden uit andere landen spreken niet direct bij iedereen tot de verbeelding. Bovendien stelt zo'n alternatieve dagindeling allerlei eisen aan bijvoorbeeld de accommodaties, zo denken de ouders. Ook moeten de niet-schoolse activiteiten voldoende afwisselend zijn. Tevens wordt voorzien dat dergelijke voorzieningen een zekere schaalomvang moeten hebben:

Gespreksleiding: Wat vindt u van het idee om de schooldagen te verlengen, dus van 9.00 tot 17.00 uur met een heel lange middagpauze, waarin ruimte is voor activiteiten?

M3-4: Het is leuk dat het met sportactiviteiten en zo is, maar dat zou ik nooit vijf dagen willen.

M3-3: Dan krijg je alleen maar een verschuiving, en verder is het hetzelfde.

M3-2: Maar dan kan je dus geen fysieke inspanning hebben, want we hebben maar zo'n klein pleintje, daar kunnen helemaal geen activiteiten plaatsvinden.

M3-3: En vijf uur is nog erg vroeg, dan ben ik nog niet klaar met mijn werk. In het buitenland zijn zulke lange dagen heel gewoon. In Zweden hebben ze van die lange dagen; school en aansluitend activiteiten, maar wel in een andere omgeving. En in België werken ze met 'onthaalmoeders' en zo. En de overheid en de gemeenten regelen daar veel. In Nederland ook wel, maar hier is het niet geclusterd op één school en dat maakt het in de praktijk zo onhandig. Op de Amerikaanse scholen gebeurt ook alles op school.

M5-2: Hier praten we heel erg in termen van school en naschool, maar in Frankrijk gaan ze gewoon van acht tot zes naar school, want daar moet je een uur rijden voor je weer thuis bent. Dat lijkt me heerlijk, muzikles, balletles, sport. Niet alleen leren, maar ook leuke naschoolse activiteiten. Nu wil mijn dochter weer op jazzballet, om half vier 's middags, maar ik weet niet hoe ik dat moet doen, hoor. 'Jij werkt', krijg je dat soort discussies.

M5-4a: Ik moet er niet aan denken, dat mijn kind de hele dag weg is.

M5-1: Als de kinderen hier de hele dag zitten, moet het wel heel grootschalig zijn, anders krijg je het niet georganiseerd. Het is wel praktisch, dan hoeft je ze zelf niet overal heen te brengen. Dan vind ik de hele dag niet erg, maar wel als dat vijf dagen per week is. Ik vind het belangrijk dat ze lekker buiten kunnen zijn en sporten en zo.

Aansluiting bij vrijetijdsvoorzieningen

Een thema dat samenhangt met de alternatieve dagindeling is dat van de combinatie tussen opvang- en vrijetijdsvoorzieningen. Het is een veelbesproken thema, dat in alle focusgroepen met ouders aan de orde is geweest. Een aantal ouders zou al zeer geholpen zijn met een voorziening die het vervoer regelt, waarbij de kinderen van de

bso naar een club worden gebracht en/of weer worden gehaald, of na school rechtstreeks naar een club gebracht worden:

M1-5: Oudere kinderen hebben vaak een leuke hobby of sport. Het is een heel geregeld om ze van hier naar daar te krijgen, het is een toestand om alle kinderen in de auto te krijgen. Het zou fijn zijn als ze onder begeleiding een uurtje naar sport worden gebracht.

M3-3: Maar het moet ook aansluiten op andere activiteiten. De nieuwe wet zou je moeten ondersteunen in het niet meer hollen en draven. Sport wordt hier bijvoorbeeld niet vanuit school georganiseerd en ze moeten toch gebracht worden. Misschien kunnen ze iets regelen met halen en brengen?

M4-3 (gevraagd naar mogelijke verbeteringen op de bso): Dat de kinderen ook gewoon de hobby's en sporten kunnen uitoefenen.

Gespreksleiding: Heeft u het idee dat dat nu niet zo is?

M4-3: Nee, dat is niet mogelijk. (...) Een kind van zes kun je niet alleen over straat laten gaan. Gespreksleiding: Maar dat zou de bso moeten organiseren?

M4-3: Daar is te weinig personeel voor.

Gespreksleiding: Maar dat zou u graag willen, dat dat mogelijk was?

M4-3: Ja. Dat er voldoende personeel aanwezig is om de kinderen te begeleiden. Dat ze toch hobby's en clubjes kunnen onderhouden. Want dat is nu niet mogelijk.

Ouders beseffen dat het praktisch regelen van een dergelijke voorziening niet eenvoudig is en ook kan leiden tot hogere kosten, omdat er meer personeel nodig is. Dat neemt niet weg dat zo'n voorziening als voordeel heeft dat kinderen die naar de bso gaan aan meer georganiseerde vrijetijdsactiviteiten kunnen deelnemen:

M2-3: Maar dat is heel lastig te organiseren. Iedere ouder zou blij zijn, maar of je dat voor elkaar krijgt... dan heb je wel extra personeel nodig. (...)

V2-7: Voor mij zou het de keuzemogelijkheden om ze op bepaalde clubs te doen uitbreiden. Ik weet niet of ik er gebruik van zou maken, maar ik kan me voorstellen dat ik dat in sommige situaties wel zou doen. (...)

Gespreksleiding: Zou het ook andersom kunnen? Dat een sportclub bij bso's langsgaat om kinderen op te halen?

M2-5: Bij [een andere bso] is er een proef geweest, een jaar lang. Beetje zoiets als een sportpas. Dat werd gedeeltelijk in pandig gedaan. Een judoleraar kwam daar dan naartoe. Het kostte weinig of niks. Was een enorm succes. Voor kinderen die er vier dagen zitten is het ideaal. Maar andersom, dus buiten de deur met een busje halen of brengen, vind ik persoonlijk te ver gaan. Maar het zou voor een aantal kinderen ideaal zijn, denk ik.

Een andere manier waarop de samenwerking tussen bso en vrijetijdsverenigingen georganiseerd kan worden, is door de bso te huisvesten bij zo'n vrijetijdsvereniging. Een van de focusgroepen vond plaats op een bso die gehuisvest was bij een sportvereniging. De gebruikers oordeelden zonder uitzondering positief over deze combinatie van bso en sportvereniging:

M5-2: Deze formule met sport erbij is geweldig.

M5-1: Ja, soms zitten ze de hele dag binnen en je wil gewoon dat ze naar buiten gaan. Vroeger hadden ze zo'n heel klein pleintje waar ze dan met alle dreumesen samen rondlopen.

M5-2: (...) Dit alternatief is perfect. Ze kunnen hier van alles doen.

Niettemin waren er ook op deze bso nog wel wat kanttekeningen. Zo gaf een van de moeders aan dat de betreffende bso wel erg eenzijdig op sport is gericht. Meer variëteit door bijvoorbeeld ook culturele activiteiten binnen te halen, zou deze bso nog aantrekkelijker maken. Andere ouders wijzen erop dat niet zozeer de samenwerking met de sportvereniging, als wel de beschikking over een groot buitenspeelgebied juist het aantrekkelijke punt is van deze bso:

M5-1: Ik vind het belangrijk dat ze lekker buiten kunnen zijn en sporten en zo.

M5-3: Ja, het zijn meer de velden dan de clubs.

M5-2: Maar waarom kunnen ze geen muziekcursus regelen? Dat is mij tot op de dag van vandaag nog niet duidelijk. Ik begrijp het niet.

M5-3: Dat is wel mogelijk binnen andere opvangen van [dezelfde kinderopvangorganisatie]. Daar hadden ze knutseldagen en zo, maar dat zit hier niet in het pakket.

M5-1: Maar de meeste kinderen die hier zitten zijn natuurlijk geïnteresseerd in sport.

Op een andere bso in dezelfde stad vond ook een focusgroepgesprek plaats. Ook daar werd in positieve zin gesproken over de bso die gehuisvest is bij een sportvereniging:

M3-5: Ja, dat was ook het idee van die andere bso hè, dat het allemaal geïntegreerd is. Sommige opvangen hebben ook muziekles.

M3-3: Ja, dat moet ook wel, want als niet alles op dezelfde plek is, heb je weer een nieuw probleem met halen en brengen. Die samenwerking met sportclubs is voor sportende kinderen wel heel handig.

M3-2: En dat is ook weer een stimulans voor niet-sportende kinderen.

M3-5: Dus meer activiteiten onder één dak is belangrijk.

In ieder geval zijn veel ouders van mening dat de combinatie van bso met vrijetijdsverenigingen een welkome aanvulling zou zijn in het activiteitenpakket van bso's.

Dat blijkt ook uit het feit dat dit punt in vier van de vijf focusgroepen in de top 5 van verbeterpunten werd gezet. Slechts enkele ouders twijfelen aan de wenselijkheid van deze aanvulling:

M1-1: Ik vind halen en brengen naar hobby en sport een luxe.

M2-5: Ik vind het te ver gaan ... Het is opvang, geen...

4.5 De koppeling tussen bso en school

In de politieke en maatschappelijke discussie over de plicht die scholen krijgen om voor- en naschoolse opvang te regelen wanneer de ouders daarom vragen, is de koppeling van de bso aan scholen natuurlijk een belangrijk element. Dit onderwerp is ook in de focusgroepen aan de orde geweest. Vinden ouders het prettig als de bso in scholen wordt aangeboden? Of volstaat een bso in de nabijheid van de school? En hoe kijken ouders er tegenaan als hun kinderen van school naar de bso vervoerd zouden worden?

Een van de focusgroepgesprekken vond plaats in een bso die in een schoolgebouw gehuisvest is. De meeste gebruikers van deze bso tonen zich daar tevreden over:

V1-3 De continuïteit hier is prettig en handig. En dat er één gebouw is voor particuliere opvang, is prettig.

M1-4: Ik vind het een pre dat het binnen één gebouw is, zo heb je geen gesleep met kinderen en taxi's. (...) Ik vind het prettig dat het in de school zit, het is klein en bekend.

De ouders die gebruikmaken van deze bso vinden wel dat er ook voor de kinderen een duidelijk onderscheid moet bestaan tussen de bso en school:

M1-6: Maar [bso in de school] heeft ook een nadeel. Het zit toch aan school vast, het is niet in een huis, dus er is geen huiskamersfeer. Het blijven gewoon klaslokalen. In een huis kunnen door de grootte sommige kinderen zich even afzonderen. Daar heb je bijvoorbeeld een woonkamer, en een troetelkamer en een zolder en een tuin en een speelkamer. (...) Ze hebben ook een keer een lokaal van [de bso] als noodlokaal gebruikt voor de lessen, maar dat vind ik niet goed. De bso moet echt gescheiden blijven van school.

M1-4: Het moet in een aparte ruimte blijven dus.

Op plekken waar de bso niet gehuisvest is in de school, blijken ouders waarde te hechten aan een geringe fysieke afstand tussen school en bso. De bso dient op loopafstand van de school te zijn gesitueerd. Ouders lijken niet enthousiast over het

georganiseerde vervoer van school naar de bso. Het is duur, en bovendien maakt het kinderen afhankelijk van het daadwerkelijk op tijd aanwezig zijn van het vervoer. Daar heeft een aantal ouders mindere ervaringen mee, al dan niet uit eerste hand:

M3-4: Als je echt zou kunnen kiezen, dan vind ik het belangrijk dat de bso dichtbij school is, maar dat het totaal niet schools is. En dat ze onder begeleiding naar sport of muziek en zo gaan en dat ze anders gewoon lekker gaan buitenspelen, onder toezicht of met kinderen uit de buurt. Dat zou het meest ideaal zijn.

M2-5: Het moet wel binnen loopafstand zijn. De situatie dat kinderen met de bus zouden moeten is organisatorisch heel vervelend, of dat ze een half uur moeten wachten voordat de taxi voorrijdt, dat is echt dramatisch. (...) [Bij een grotere afstand] komen ze ook soms met de taxi ophalen, maar de taxichauffeur zit soms een half uur in het lokaal te wachten. Of soms zijn ze te laat door dat ze in de file staan. Dat is eigenlijk heel triest voor vier-, vijfjarigen. Maar dat gebeurt omdat ze geen andere mogelijkheid hebben. (...) Er zijn hier geen ouders die hun kind ver weg brengen. Maar ik vind dat bij andere ouders dramatisch als ze hun kind zo ver weg brengen.

M3-5: Het is belangrijk dat het dichtbij school is, zodat ze niet met taxibusjes hoeven en zo. Dat vind ik belangrijker dan dat het dichtbij huis is. Verhalen van de taxi die niet op komt dagen, kind dat daar staat....

M3-2: Wij hadden twee mogelijkheden: [een bso dichtbij] en een die ver weg was. Dan zouden ze zelf met de taxi moeten, nou dat vind ik geen optie voor een kind van vier. Dan moesten ze in hun eentje naar de bso van een andere school, dat sloeg nergens op. Als je niet binnen het toeleveringsgebied van een bso valt, heb je een probleem, want dan komt dat kind er niet. Uiteindelijk hebben we gekozen voor de [bso dichtbij]; die zat beter in elkaar, daar was een betere leiding en het was bovendien dichtbij een park, dus met extra buitenruimte.

Op een van de in het onderzoek betrokken bso's – de bso die samenwerkt met en gehuisvest is bij een sportvereniging – is er een vervoersregeling om de jongere kinderen van school naar de bso te brengen. De kosten daarvan worden door de ouders betaald. De ouders geven aan dat dat vervoer af en toe wel wat lastig is, zowel vanuit kostenperspectief als vanuit organisatorisch oogpunt:

M5-2: De kosten werden altijd gespecificeerd. Ik heb ze altijd gewoon [van de belasting] afgetrokken en nooit problemen gehad, maar volgens mij mag dat eigenlijk niet.

M5-1: Ik heb daar eindeloos over gebeld om ze niet gespecificeerd te krijgen, in samenspraak met de werkgever, want dan betaalt de werkgever het. Tot een bepaald bedrag betalen ze het, daarna niet meer.

M5-3: Er was ruimtegebrek [in de bus], mijn zoon moest toen gaan fietsen.

M5-4a: Maar de kleine kinderen worden toch opgehaald met een bus?

M5-3: Ja, maar acht vind ik toch nog wel klein. En op een gegeven moment pasten de kinderen niet meer in de bus, maar werd het te duur om een tweede bus te laten rijden, dus toen zeiden ze: 'Nou jij bent 8, jij fietst maar!'. Ik heb daar wel even over na moeten denken.

M5-2: Nou, dat had ik ook hoor. Het is toch de emotie van 'kunnen ze dat en...'
(...)

M5-1: Maar het vervoer ernaartoe, uit school, is wel lastig. Dat is ook duurder.

4.6 Conclusies

Als het gaat om het klimaat op de bso, een breed begrip dat een aantal kenmerken van de bso zoals de fysieke kenmerken en het pedagogisch klimaat omvat, blijkt uit de focusgroepen dat ouders hechten aan zaken als kleinschaligheid, rust en de mogelijkheid voor kinderen om zich terug te trekken. Met name voor jongere kinderen is continuïteit in de groepsleiding ook van belang. Deze factoren dragen bij aan een veilig klimaat waarin kinderen worden opgevangen. Daarbij bestaan wel verschillen van inzicht over de mate van vrijheid en structuur die aan kinderen geboden moet worden. Over de vraag waar de balans gevonden kan worden tussen deze twee zaken oordelen ouders verschillend. Wel lijkt er een zekere consensus te bestaan over de bijdrage die van de bso gevraagd wordt aan de opvoeding van kinderen. Minder duidelijk zijn de ouders over de bijdrage van de bso aan de educatie van kinderen. Sommigen verwachten een ondersteunende rol van de bso, anderen rekenen deze rol beslist niet tot de taak van de bso. Zo vindt een aantal ouders dat de bso geen functie heeft in de aanpak van leer- of gedragsproblemen van kinderen.

Het is duidelijk dat ouders hechten aan kwalitatief goed personeel op de bso. Een opleiding tot leid(st)er in de kinderopvang is daarbij een noodzakelijke voorwaarde, maar geeft nog geen garanties. Veel ouders geven aan dat het van tevoren moeilijk vast te stellen is of de leiding aan hun standaarden voldoet. In sommige gesprekken is ook ingegaan op de verhouding tussen het aantal leid(st)ers en het aantal kinderen. Sommige ouders vinden die niet voldoende. Tot slot is door een aantal ouders naar voren gebracht dat zij graag meer mannen in de groepsleiding zouden zien.

Veel deelnemers aan de focusgroepen geven aan dat de mogelijkheden om de bso in te passen in hun dagarrangement nog te beperkt zijn. Ruimere openingstijden, ook voorschools, het eventueel aanbieden van warme maaltijden, de flexibele afname van dagen voor ouders die in ploegen- of wisseldiensten werken, een goede vakantieopvang en een betere aansluiting van de bso op vrijetijdsclubs: het zijn allemaal zaken

die volgens ouders kunnen bijdragen aan een betere inpassing. Ouders van wie de kinderen naar een bso op een sportclub gaan, tonen zich daar enthousiast over. Er is echter ook gewezen op een aantal risico's. Zo zou een aantal van de genoemde verbeteringen leiden tot een grotere schaalomvang van de bso. Dat zou mogelijk conflicteren met het door ouders gewenste klimaat op de bso, waarvoor kleinschaligheid en rust belangrijke uitgangspunten zijn.

Een ander risico wanneer kinderen langere tijd op de bso doorbrengen, betreft volgens sommige ouders de band tussen ouders en hun kinderen. Deze zou in de knel kunnen komen. Andere ouders wijzen erop dat het een verantwoordelijkheid van de ouders zelf is om op een verstandige wijze met het bso-aanbod om te gaan.

Als het gaat om de aansluiting tussen bso en clubs wijzen ouders op het gevaar van een eenzijdige focus op het aanbod van de club waar de bso mee samenwerkt. Tot slot, de voorstellen voor een alternatieve dagindeling kunnen in de focusgroepen niet op veel steun rekenen.

Ouders vinden het belangrijk dat de fysieke afstand tussen school en bso gering is. De ouders die gebruikmaken van een bso die in een school is gevestigd, zijn daar in het algemeen positief over. Wel geeft een aantal ouders nadrukkelijk aan dat er voor de kinderen een duidelijke scheiding moet zijn tussen school en bso. Het moet voor de kinderen duidelijk zijn wat tot hun schooltijd behoort, en wat tot de buitenschoolse tijd. Verder geven ouders die ervaring hebben met georganiseerd vervoer tussen school en bso aan dat dat in de praktijk niet altijd even soepel verloopt.

Noot

- 1 Strikt genomen is bij feminisering sprake van een proces waarbij een beroep steeds meer door vrouwen wordt uitgeoefend. Daar is in de kinderopvang geen sprake van, omdat de leiding altijd al voor het overgrote deel uit vrouwen heeft bestaan. Het begrip 'feminisering' is echter gebruikt om aan te sluiten bij de discussie die in het (basis)onderwijs speelt.

5 Kinderen en hun beleving van de bso

5.1 Inleiding

In de bso draait het uiteindelijk om kinderen. In de hoofdstukken 3 en 4 zijn vooral ouders aan het woord geweest over de factoren die een rol speelden bij de afweging om al dan niet gebruik te maken van bso, en over de meer organisatorische aspecten van de bso. De opvattingen en de positie van kinderen zijn daarbij slechts zijdelings aan bod gekomen. In dit hoofdstuk nemen de kinderen een centrale plaats in. We gaan hier in op de vraag hoe zij de bso beleven. Wat vinden kinderen leuk aan de bso, en wat vinden zij niet leuk? Wat kan beter, wat is al goed? In dit hoofdstuk laten we kinderen én ouders aan het woord over de bso-beleving van kinderen.

Dat de kinderen een belangrijke graadmeter zijn bij de beoordeling van de kwaliteit van de bso, is door sommige ouders in de focusgroepen ook expliciet aangegeven. Ouders moeten, als zij gebruikmaken van de bso, het gevoel hebben dat hun kinderen het er naar de zin hebben:

Moeder 3-3: Je moet eigenlijk zo kijken: eigenlijk zou je kind er in principe vijf dagen per week happy moeten kunnen zijn. We kunnen er als ouders wel van alles van vinden, maar daar gaat het wel om.

Daarbij past de nuancering dat de opvatting van die kinderen kritisch tegen het licht moet worden gehouden. De bso kan niet de plek zijn waar van alles is gepermitteerd wat thuis niet kan, hoe graag (sommige) kinderen dat ook zouden willen. Dat de beleving van kinderen belangrijk is, betekent niet dat zij altijd hun zin moeten krijgen:

M2-3: Je kunt nooit een kind 24 uur per dag tevreden houden. Maar ik denk wel dat het uiteindelijk het waardeoordeel is. En ja, elk kind zeurt een keer. Maar ja, het is wat er al gezegd is, als hij thuis is mag hij ook niet altijd alles op het moment dat hij dat wil. Dus dan zeurt hij ook wel eens. (...) Maar ik vind wel: de bso is voor de kinderen, dus de graadmeters zijn de kinderen.

Vader 2-7: Je kunt een fantastische bso hebben, waar je helemaal achter staat. Maar als het kind daar met tegenzin heen gaat... Wat heb je daar dan aan?

In paragraaf 5.2 komt de beleving van kinderen in algemene zin aan de orde, waarbij we ook ingaan op het thema van verveling. In paragraaf 5.3 staat de door kinderen ervaren vrijheid centraal. In vergelijking met thuis ervaren kinderen het gebruik van bso vooral als een inperking van hun keuzemogelijkheden bij de invulling van hun naschoolse activiteiten. Vervolgens komt in paragraaf 5.4 het activiteitenaanbod van

de bso aan de orde. Tot slot gaan we in paragraaf 5.5 specifiek in op de beleving van oudere kinderen: kinderen uit de hoogste groepen van de basisschool.

5.2 Oordeel van kinderen over bso-gebruik

De eerste vraag die we in dit hoofdstuk willen beantwoorden is hoe kinderen in het algemeen tegen de bso aan kijken. Daarbij komen naast ouders ook uitgebreid kinderen aan het woord die ten tijde van het onderzoek naar de bso gingen; maar terloops en aan het eind van deze paragraaf komen ook enkele afhakers en niet-gebruikers (en hun ouders) aan het woord.

Hoe vinden kinderen het om een of meer dagen in de week naar de bso te gaan? Ouders voeren vooral aan dat hun kinderen het samen spelen met andere kinderen als een pluspunt van de bso waarderen:

M5-4a: Ik heb [bso-gebruik] wel eens overwogen, omdat mijn zoon het zo leuk vindt. Ik dacht, misschien kan hij wel één middag omdat het hem zo aansprak. Hij zit vol energie en hij wil niet de dingen doen die ik graag met zijn zusje doe. (...) Hij is een sociaal kind, en hij wil ook andere mensen leren kennen.

M3-2: [Mijn dochter] is er nu af, maar toen ze er net af was ging ze ineens heel vaak met een vriendinnetje mee naar de bso. (...) Ze vindt het samenzijn met andere kinderen erg leuk, ze heeft in haar eentje een eigen bso gecreëerd, want ze is echt elke dag met een vriendinnetje en dan eet ze daar ook en zo. Maar ze vindt het ook fijn om in haar eentje op haar kamertje een beetje te mutsen. En dat is daar toch wat lastiger.

Een van de moeders benadrukt ook de waarde van het samen spelen en geeft daarnaast ook aan dat voor haar kind op de bso de mogelijkheden om de naschoolse tijd in te richten groter zijn:

M5-1: En ze doen hier ook dingen die ik thuis niet met ze wil doen. Ik heb geen heel programma voor ze tot zes uur. Hier doen ze heel leuke dingen, ze nemen ook vaak leuke dingen mee naar huis die ze gemaakt hebben. Wij wonen ook niet in een buurt met veel kinderen, dus je moet echt afspreken om te spelen, en dan moest ik weer halen en brengen. Dus voor mijn dochter betekent de bso meer spelen en meer buiten, maar ook met meer verschillende kinderen.

Ook kinderen die niet regulier naar de bso gaan, maar wel eens met een vriendinnetje meegaan, kunnen het heel goed naar hun zin hebben op de bso:

M2-1: Dat merkte je ook als [mijn dochter] eens een keer een vriendinnetje meenam, dat dat vriendinnetje zegt: o leuk, wanneer kan ik nog een keer mee?

Ouders hebben regelmatig te maken met kinderen die 's ochtends al aangeven die dag geen zin in de bso te hebben. Volgens deze ouders blijkt het in de praktijk dan vaak mee te vallen. Als de kinderen eenmaal op de bso zijn, blijken zij het zeer wel naar hun zin hebben. Ouders die hen aan het eind van de dag komen ophalen, worden dan niet bepaald met gejuich ontvangen:

M2-8: Mijn dochter wil nooit mee als ik vroeger ben. Het is er ook wel gezellig.

M1-5: Als ik ze kom ophalen zeggen ze altijd: 'Ik moet nog even dit doen', en dat geeft me toch een goed gevoel.

M1-4: Ja, of ze zeggen: 'Ben je er nu al?!'

V1-3: Mijn kind is een keer boos teruggelopen naar [de bso] omdat hij zo boos was dat ik hem al had opgehaald!

M3-4: De dagen op [de bso] vond hij verschrikkelijk, maar als ik hem kwam halen had hij het heel erg naar zijn zin.

De ouders schatten de beleving van de bso door kinderen dus in het algemeen positief in, ondanks het feit dat kinderen soms aangeven dat ze geen zin hebben in de bso. De kinderen die ten tijde van het onderzoek naar de bso gingen, sloten min of meer aan bij deze inschatting van de ouders. Geen van hen zei dat zij het niet naar hun zin hadden op die bso. Weliswaar hebben sommigen de ene dag meer zin dan een andere, een echt negatief oordeel is niet te beluisteren. Sommige kinderen zijn ronduit positief:

meisje 5-3: Ik ga twee dagen naar de [bso] en drie dagen speel ik met vriendinnetjes. (...) Ik vind het hier leuk.

Andere kinderen zeggen het niet altijd even leuk te vinden op de bso, maar er doorgaans toch wel met plezier heen te gaan. Het aantal dagen dat kinderen naar de bso gaan, kan daarbij van invloed zijn:

m1-4: Ik ga meestal naar [de bso], en woensdag en vrijdag ga ik naar huis of naar vriendinnen. Ik vind [de bso] best wel leuk, maar niet altijd.

jongen 1-6: Ik ga op maandag, dinsdag en donderdag naar [de bso]. Ik vind het niet altijd leuk, maar soms wel.

j5-4: Ik ga drie dagen naar de [bso] (...). De andere twee dagen ga ik naar huis of ga ik met een vriendje spelen. Ik vind het hier ook leuk. (...) Maar soms denk ik 'Niet alweer hè?' Ik ga er drie keer in de week heen en dan heb je er soms gewoon geen zin meer in. (...) Dan ben ik gewoon dezelfde plek zat. Sommige vriendjes uit mijn klas komen hier ook niet heen, dus daar kan ik twee dagen in de week al niet mee spelen.

Weer andere kinderen hebben een erg praktisch perspectief op de bso, zoals deze jongen, die aangeeft te begrijpen waarom hij een aantal dagen per week naar de bso moet.

j1-5: Als je niet naar de bso gaat, kunnen je ouders minder werken.

De ouders geven aan dat het samen met andere kinderen kunnen spelen een belangrijk positief aspect is van de bso. Maar soms ontbreken geschikte speelkameraadjes, zoals leeftijd-, sekse- of klasgenoten. Sommige kinderen vinden dat jammer, voor anderen is dat minder een probleem:

m1-4: Ik wou wel graag dat meer meisjes van mijn klas naar [de bso] gingen.

Gespreksleiding: Wat vind je ervan dat er weinig kinderen uit je klas heen gaan?

j2-3: Vind ik niet zo erg.

m2-5: Maakt mij niet zo heel veel uit, want uiteindelijk heb je hier dan toch ook wel vrienden en vriendinnen. Meestal dan.

Het gebrek aan geschikte speelkameraden doet zich vooral bij de oudere kinderen voelen. We komen daar in paragraaf 5.5 op terug.

Een van de meest door kinderen geuite klachten is verveling. Veel bso-bezoekers geven aan dat zij zich met regelmaat vervelen op de bso. Daarbij is vaak doorgevraagd naar een vergelijking met het thuis doorbrengen van de naschoolse tijd. Vervelen kinderen zich thuis ook niet bij tijd en wijle? Gebeurt dat thuis meer dan op de bso, of juist meer op de bso? Sommige kinderen zeggen dat zij zich thuis ook vervelen, soms nog wel meer dan op de bso. Anderen vervelen zich op de bso juist meer. In ieder geval lijkt het erop dat het ontbreken van een (geschikt) speelkameraadje het optreden van verveling kan verklaren. Daarnaast speelt het door kinderen ervaren gebrek aan vrijheid om de eigen tijd in te richten een rol. Een bloemlezing:

j1-5: Ik verveelde me soms wel. (...) Thuis verveel ik me niet zo, dan ga ik op de PlayStation of tv-kijken. En ik heb een vogeltje om mee te spelen.

m1-3: Soms weet ik niet wat ik moet doen. Thuis heb ik dat ook wel, maar niet zoveel als op [de bso].

m1-4: Soms wil ik niet naar buiten of naar de gymzaal en dan verveel ik me. Thuis soms, maar niet echt. (...)

j1-7: Als ik me verveel ga ik binnenspelen. En als mijn vrienden om vijf uur weggaan, verveel ik me.

j1-5: Ja, want je moet altijd kleuren om kwart voor vijf.

j1-7: Of we gaan een film kijken die ik al tig keer heb gezien.

Gespreksleiding: Vervelen jullie je ook wel eens op de bso?

m4-4: Ja, soms wel.

m4-2: Ja, bijvoorbeeld Maartje, die is dan met iemand aan het spelen. En je zegt: mag ik meespelen? En zij zegt: nee. En dan zeg ik oké. En dan zitten we op de bank tv te kijken en dan moet-ie weer uit. En dan zit ik me wel een beetje te vervelen. Of ik ga wat anders doen. Maar soms zit ik me wel te vervelen.

Gespreksleiding: En hoe komt dat dan? Is er niet genoeg speelgoed? Of zijn er te weinig kinderen?

m4-2: Niet genoeg kinderen.

Gespreksleiding: Verveel je je op de bso vaker dan thuis?

m4-2: Nee, ik verveel me thuis meer dan op de bso.

m4-4: Op de bso heb je meer speelgoed. Ik heb thuis wel veel speelgoed, maar ik doe er niet zoveel mee. Eigenlijk. Dan weet je niet meer dat je het hebt. Dan kijk je weer eens in je kast en dan denk je: o ja, dat heb ik ook nog!

m5-2: Je verveelt je wel soms. Maar op de bso verveel je je minder dan thuis. Hier kan je allemaal dingen doen, maar thuis zit je de hele dag achter de computer en dan is er ook niemand om mee te spelen. Anders zit je alleen thuis en weet je ook niet wat je moet doen. Ja, je kunt wel tegen jezelf praten, maar dat is ook niet zo leuk.

Een van de kinderen gaf ook aan dat ze het na een aantal jaren bso-bezoek wel zo'n beetje gezien had. Voor haar geldt dat almaar dezelfde omgeving na verloop van tijd gaat vervelen:

m4-4: Ik wil liever naar huis, want ik ben nu best wel lang op de bso en dan begint het te vervelen, eigenlijk. (...) Je speelt dan iedere keer met hetzelfde speelgoed en dezelfde kinderen en zo. Ja, je kan wel met ander speelgoed en andere kinderen spelen, maar als je daar weer mee speelt, ben je dat ook weer zat.

Zijn de kinderen die naar de bso gaan doorgaans niet zeer negatief, de afhakers – kinderen die aanvankelijk wel naar de bso gingen, maar na een aantal jaren niet meer – zijn duidelijk in hun oordeel over de bso. Zij hadden het er niet naar hun zin. Verveling speelt een rol, maar ook de inperking van de vrijheid die zij ervaren.

m3-5: Ik ga altijd naar de oppas, ben bij mijn vader en moeder of ik ga bij een vriendinnetje spelen. Ik heb op deze bso gezeten maar ik ben er nu van af, omdat ik het niet leuk vond. Dat was na twee jaar. (...) Ik vond het echt niet leuk, ik kon amper iets doen, dus ik verveelde me heel erg. Soms ging ik spelen op de gang met vrienden en vriendinnen. En als we buiten gingen spelen moesten we weer heel voorzichtig doen. Mochten we geen tikkertje en dat soort dingen

doen. Ik vind het stom op de speelplaats, omdat die meer voor kleine kinderen is dan voor grote kinderen.

Gespreksleiding: En jij, wanneer zou je terug willen naar de bso?

j2-6: Als het een plek is waar je alles mag doen wat je wil. Veel computers en zo, waar ook internet is. Gewoon een plek zoals thuis.

Tot nu toe hebben we vooral kinderen aan het woord gelaten die al naar de bso gaan of gingen. De vraag is hoe kinderen die niet naar de bso gaan tegenover de bso staan. Hoe zouden zij het vinden om een of meer dagen in de week naar de bso te gaan? Het blijkt dat in ieder geval een deel van deze kinderen de bso niet bij voorbaat afwijst. Op de bso ben je in ieder geval verzekerd van speelkameraadjes, zo is het idee:

m1-1: Thuis is het leuker, maar daar zit je wel in je eentje.

j4-1: Soms lijkt me thuis leuker, soms lijkt me de bso leuker. Maar ik zou het op de bso ook wel naar mijn zin hebben.

j5-5: Ik verveel me best wel thuis, soms. Ik speel soms wel met vriendjes. Ik denk dat ik me op de bso minder zou vervelen. Hier zijn meer kinderen en hier kan je ook nieuwe vrienden maken als ze van een andere school zijn.

Toch speelt ook bij kinderen die niet naar de bso gaan de angst voor inperking van de vrijheid een rol:

m1-1: Soms kom ik bij een vriendin op [de bso]. Maar nu kan ik zelf kiezen wanneer ik naar huis ga, ik kan mijn eigen zin doen.

5.3 De door kinderen ervaren vrijheid op de bso

In paragraaf 5.2 kwam al naar voren dat sommige kinderen de bso ervaren als een inperking van hun vrijheid bij de invulling van hun naschoolse uren. Daar gaan we in deze paragraaf wat dieper op in. Voordat we de kinderen over dit punt aan het woord laten, komen echter ouders aan het woord, die de verschillen tussen de bso en thuis op dit punt wat nuanceren. Zij geven aan dat kinderen thuis ook geen onbeperkte keuzevrijheid hebben. Ten opzichte van de bso moet de situatie thuis daarom niet te veel worden geïdealiseerd:

Gespreksleiding: Hebben jullie het idee dat de kinderen het soms vervelend vinden dat ze in [de keuze van hun naschoolse activiteiten] worden belemmerd?

Dat ze bijvoorbeeld niet zomaar naar buiten kunnen als ze willen?

M2-4: Dat is thuis ook zo, als ze een vriendje hebben moeten ze compromissen maken.

M2-8: Ja, dat is thuis ook zo.

V2-7: Ik had het idee dat ze dat af en toe jammer vinden ja... Maar dat vinden ze thuis ook jammer, dus.

M2-5: Heel soms hoor je wel kritiek, maar dan denk je bij jezelf: ach, als dat thuis was geweest, dan was dat ook gebeurd, maar dan in een andere vorm.

Dat neemt niet weg dat ouders door hun kinderen verantwoordelijk worden gehouden voor de inperking van hun naschoolse vrijheid; zij sturen de kinderen immers naar de bso. Daar zijn de ouders in verschillende mate gevoelig voor:

M5-2: Mijn dochter zegt de laatste tijd: 'Jij bepaalt wat ik moet doen, ik heb maar twee middagen dat ik zelf mag weten wat ik mag doen.' Haar oudste broer mag wel naar huis, dus ik weet niet hoe lang ik dat nog tegen haar kan volhouden, maar ze is gewoon nog te klein (10 jaar, RG). Ze wil zelf bepalen waar ze speelt.

M5-3: Ik heb gewoon gezegd: 'Ik betaal ervoor, en op woensdag móét je hier spelen'. Als hij naar vriendjes toegaat, zit hij toch de hele dag achter de computer. Hier zijn ze ook buiten, want hier zijn strakkere regels.

Op wat voor punten willen kinderen dan een grotere keuzevrijheid? Dat loopt nogal uiteen. Soms zit het in dingen als het zelf kunnen bepalen wanneer je naar het 'speel-lokaal' mag, zelf weten of je binnen of buiten wilt spelen, zelf weten of je computert. In het kort: zelf weten wat je doet in je naschoolse tijd, zonder al te veel regels, zoals dat volgens de kinderen thuis ook kan – maar volgens de ouders lang niet altijd:

m1-4: En ik wil dat we vaker naar het speellokaal toe mogen.

m1-3: Alle kinderen moeten altijd naar buiten, ook als je liever binnen wilt blijven.

m1-1: Als je thuis bent, kan je naar buiten wanneer je wil. Je kan gewoon dingen doen zonder te vragen.

m5-2: En dat je je niet meer om vijf uur hoeft te melden als je ergens heen bent. Soms ben je aan de andere kant [van het bso-terrein] en dan moet je helemaal terugkomen om je te melden. (...) Dat is lastig, dat je de hele tijd heen en weer moet. Want we moeten altijd om vijf uur komen. (...) En je moet je altijd melden voordat je ergens naartoe gaat.

j5-4: Ik zou willen dat je overal mag komen. Nu mogen we bijvoorbeeld niet op de atletiekbaan en daar kan je ook wel leuk spelen. (...) Ik speelde altijd met

mijn vriendje in de struiken, maar daar mag ik nu niet meer heen, omdat daar mollenvallen zijn.

Kinderen ervaren de inperking van hun vrijheid dus ook bij het buiten spelen. Vaak mogen ze in een beperkt gebied op of rond de bso buiten spelen. Als het gaat om de mogelijkheid voor kinderen om in een groter gebied rond de bso te spelen, buiten de eigen speelplaats, moeten de ouders daar in de meeste gevallen mee instemmen. Een aantal ouders signaleert een zekere spanning tussen het geven van meer vrijheid en het op een verantwoord niveau houden van het toezicht; zij geven aan het daarom ook wel moeilijk te vinden. Andere ouders hebben daar minder moeite mee.

M3-4: Bij de bso bij ons in de buurt moeten ze altijd in het lokaal of op het plein blijven. Maar ik vind het ook belangrijk dat ze met hun vriendjes kunnen spelen. En dat er een groter gebied is. Dat je die ruimte wel hebt, waar ze hun eigen fantasie kunnen gebruiken. Dat je niet vastzit in zo'n lokaal. Maar er moet dan wel iemand verantwoordelijk zijn.

M4-3: Er worden afspraken gemaakt met de ouders, van 'mogen ze buiten de poort of mogen ze binnen de poort?' 'Mogen ze nog meer vrijheid hebben buiten de poort, of mogen ze alleen dat gedeelte van buiten de poort?' Maar dan nog, er is geen controle dat ze ook daadwerkelijk op die plek blijven. (...) Gespreksleiding: In hoeverre is er dan verschil met hoe het thuis geregeld is? Ouders maken met buiten spelende kinderen toch wel vaker afspraken over in welk gebied zij mogen spelen. Daar vertrouwen ouders dan toch op?

M4-3: Nee, maar je moet werken, dus een stuk van je opvoeding moet je afgeven aan een ander. Dus je geeft de verantwoordelijkheid ook aan een ander. En dan hoop je ook, als er bepaalde afspraken worden gemaakt, en ze zijn met een aantal mensen, en ze zeggen één leidster op tien kinderen, dan moet dat goed te regelen zijn. Maar dat is niet goed te regelen. En stel dat er iets gebeurt, dan is het van: ja, wij hadden dit afgesproken!

Gespreksleiding: Mogen uw kinderen buiten de hekken? Heeft u zo'n papiertje ondertekend?

M4-3: Ik weet niet meer wat er op het papiertje staat, omdat er hier ook weer een verbouwing is geweest. Maar ik geloof niet dat ik toestemming heb ge... Ja, voor mijn oudste dochter wel, die mag hier naar het speeltuintje, dat een blok verder is. Maar dat zal ze niet echt gauw doen. Maar mijn jongste dochter mag dat weer niet. Dat is ook maar net hoe je je kind kent en inschat. Maar dan nog: de controle is er al heel weinig en je moet een stuk verantwoordelijkheid afgeven.

Veel kinderen uiten wel de wens om meer vrijheid te hebben bij het buiten spelen. Daarbij gaat het niet alleen om de fysieke ruimte, maar ook om het zelf bepalen van de momenten dat je naar buiten kan.

j1-7: Ik zou willen dat de kinderen, als ze willen, langer mogen buiten spelen. Want op [de bso] gaan we eerst iets eten, dan naar buiten, dan fruit eten, dan weer naar buiten en als de straatlichten aangaan moeten we alweer naar binnen. En we moeten altijd binnen het hek blijven.

j2-6: Ze kunnen wel iets minder voorzichtig zijn, bijvoorbeeld als je naar buiten wil. Dat mag dan als grote, maar dan moet je je om het half uur melden. Maar ik vind dat je dan bijvoorbeeld een uurtje buiten mag blijven en als het donker wordt terugkomen.

j2-1: Ik kom hier niet zo heel vaak, dus ik zou niet weten wat er mist. Misschien een groter speelgebied waar je mag komen. Ik weet nog wel dat het heel klein was. Of nou ja, heel klein, het was wel beperkt zeg maar.

De bso die gehuisvest is in de accommodatie van een sportvereniging biedt extra mogelijkheden om buiten te spelen. De grotere vrijheid die dat met zich meebrengt, wordt door de kinderen positief gewaardeerd:

m5-2: Het is hier extra leuk door de sportvelden.

j5-6: Je hebt hier extra ruimte om leuke dingen te doen.

Wel is op deze bso de afstemming met de andere gebruikers van de sportaccommodatie in de ogen van de kinderen niet probleemloos:

j5-4: Maar wat ik wel vervelend vind, is als we in de squashzaal zijn, dan zijn we net lekker bezig en dan komt er een squasher, terwijl andere zalen ook vrij zijn. Die wil dan daar gaan squashen en dan moet je alles weer gaan opruimen. Maar ook van het veld, want gisteren waren we een spelletje aan het doen aan de andere kant en toen kwam er zo'n man en die zei dat we maar op ons eigen stuk moesten. Dat was ook wel vervelend.

Een van de klachten van kinderen is dat ze niet vrij zijn om te bepalen met wie ze spelen na schooltijd. Toch bleek het op de meeste locaties waar focusgroepen zijn georganiseerd mogelijk om in plaats van naar de bso met een vriendje of vriendinnetje mee te gaan. Omgekeerd komt het ook voor dat vriendjes of vriendinnetjes eens een keer meegaan naar de bso. Dat laatste lijkt evenwel minder voor te komen:

M5-1: (...) als je nu met iemand wil spelen moet je dat aan de leidsters vragen en dan mag je dat ook zelf regelen. En dan werden we gebeld van nou, ik ben nu daar en daar en dat werkte wel heel goed. Ze hoefden daardoor niet altijd nee te zeggen als ze werden gevraagd om te spelen.

m1-4: Je mag een vriendje meenemen naar [de bso]. En je mag ook bij iemand anders spelen, maar dan moet je eerst bellen. (...) Ik ga best wel vaak naar vriendjes in plaats van naar [de bso]. (...) Er werd een keer gezegd dat we minder moesten bellen, dat je nog maar drie keer per maand met een vriendje mocht gaan spelen. Maar nu is er een andere juf en nu mag het heel vaak.

Gespreksleiding: Nemen jullie wel eens vriendjes mee naar de bso of ga je zelf wel eens met vriendjes mee?

j2-6: Ik neem niet zelf iemand mee, maar ik ga wel met andere vriendjes mee. Dan moet je eerst zeggen dat je met een vriendje meegaat en ook zeggen waar die woont.

Gespreksleiding: En kun je dat op de dag zelf doen?

j2-6: Ja. (...) Maar dan moeten je ouders wel zo'n briefje ingeleverd hebben. Dat je bij een vriendje mag spelen. (...) Ik deed het best wel vaak. (...)

Gespreksleiding: Gebeurt het wel eens dat je bij een vriendje wilt spelen en dan naar de bso moet?

Iedereen: Ja.

Gespreksleiding: Hoe vinden jullie dat?

m2-4: Niet zo leuk.

j2-3: Ik vind het niet zo erg.

Gespreksleiding: Nemen jullie wel eens iemand mee naar de bso?

j2-3 (van een andere bso): Mag niet.

m2-5: Volgens mij mag het wel, maar ik doe het nooit.

m2-4: Mag wel, maar ik doe het nooit.

m3-4: Toen [mijn vriendin] zich altijd verveelde op de bso ging ik heel vaak met haar mee, ik was er toen zelf al van af. Maar ik kwam er heel vaak en toen stond ik zelfs nog op de lijst tussen haakjes! En [mijn vriendin] mag ook wel met mij mee naar huis, maar niet altijd. Van mijn ouders niet als ik al met iemand anders heb afgesproken. Of soms niet van haar ouders. Maar van de bso mag het wel.

j5-4: Als je geen zin hebt om naar de [bso] te gaan, mag je ook met een vriendje gaan spelen.

m5-1: Ja, dan moet je je ouders bellen om te vragen of je mag spelen. (...)

j5-4: Sommige vriendjes uit mijn klas gaan niet naar de bso, dus daar kan ik twee dagen in de week al niet mee spelen. Maar soms gaan ze wel mee naar de [bso]. Alleen mag dat maar drie keer.

m5-2: En niet iedereen uit de klas vindt de [bso] leuk.

5.4 Het activiteitenaanbod op de bso

Kinderen hechten aan vrijheid en aan de aanwezigheid van speelgenootjes op de bso. Zij willen graag keuzen kunnen maken hoe en met wie ze hun naschoolse tijd doorbrengen. De vraag is wat ze dan precies (zouden willen) doen. Met andere woorden, met wat voor activiteiten kunnen kinderen zich op de bso bezighouden, en wat vinden zij en hun ouders daarvan? Op deze vragen gaan we in deze paragraaf in. In ieder geval is het duidelijk dat over die vragen op verschillende manieren wordt gedacht, zowel door kinderen onderling als door ouders onderling. Om de verscheidenheid aan opvattingen onder ouders weer te geven, beginnen we deze paragraaf met de discussie in een van de focusgroepen. Vooral het aanbieden van de mogelijkheid om tv te kijken of te computeren is niet onomstreden:

Gespreksleiding: Welke activiteiten zou een bso moeten aanbieden?

M5-4a: Voetbal.

M5-3: Buitenspel, spelletjes, knutselingen, en je houden aan de Kijkwijzer.

M5-1: Voor mij hoeft die televisie helemaal niet.

M5-3: Nee, maar ook voor die computerspelletjes zou de Kijkwijzer gebruikt moeten worden.

M5-1: Ik zie niet in waarom ze hier tv zouden moeten kijken. De computer is één apparaat voor meerdere kinderen. Ze mogen geloof ik vanaf vijf uur computeren, maar dat hoeft van mij niet. Ik snap het wel, maar thuis kunnen ze ook computeren.

M5-2: Het is logisch dat het er is, maar het hoeft van mij niet.

M5-3: Ik heb liever sowieso geen tv, maar als ze het doen moeten ze zich aan de regels houden. Maar computeren kun je denk ik niet tegenhouden.

M5-4a: Maar op de computer kun je ook samen spelen, dat ze samen een hoger level bereiken. Dan krijg je ook weer interactie en samenspel.

M5-3: Ja, en ze leren dat een ander ook mag. Die ander wordt heel kwaad als hij na tien minuten niet mag! Ik zou het ook leuk vinden als de bibliotheekbus langskwam.

M5-1: Ja, want er is hier niets om te lezen.

M5-3: Op de andere bso is er een stiltehoek, een leeshoek. Vooral voor de kinderen die daar behoefte aan hebben. (...) Het is wel een alternatief voor andere spelletjes waar een kind uit kan kiezen. Ik denk toch dat er een boekenaanbod moet zijn. Ik heb het bij een andere bso gezien, dat was heel goed. Die bibliotheekbus komt elke week met boeken bij de school.

M5-4a: Maar voor de verschillende leeftijden moet er ook verschillend materiaal zijn, wat kinderen dan aanspreekt.

Over de mogelijkheid tot computergebruik wordt dus door ouders verschillend gedacht. Dat bleek ook in andere focusgroepen, toen het ging om de vraag hoe de bso aantrekkelijker gemaakt zou kunnen worden. Sommige ouders zijn van mening

dat goede, moderne computers bij de bso horen, anderen reageren met ongeloof. Met computers is het immers lastig samen spelen, een van de zaken die de bso juist aantrekkelijk maakt:

V2-7: Wat modernere computers.

M2-1: Vragen ze daarnaar?

V2-7: Wat ik merk is dat ze graag computerspelletjes spelen en daarin is het aanbod beperkt. Het is goed dat er een tijdselement is. Dan is er een rush op vijf uur. Niet iedereen komt dan aan de beurt. Daar moet ik dan wel troostende woorden spreken. (...)

M2-1: Ik vind het juist leuk als ze spelletjes doen met elkaar. Binnen, buiten. Als ze maar bezig is met anderen. Puzzelen vindt ze leuk, in de zomer buiten spelen de hele dag. Met water en zand. Ja, computerspelletjes... Thuis spelen ze al veel met de computer. Laat ze hier maar een beetje uitrusten. Want thuis hebben ze het toch al druk. Ik merk wel dat als ze te lang achter de computer zitten, ze gestresst raken. De onrust merk je dan. Hyper. Alles moet maar snel en het kind gaat ook zo mee.

Kinderen zijn eensgezinder over de wenselijkheid van (meer) computers. In bijna alle focusgroepen kwam het onderwerp computers aan de orde. Veel kinderen zouden graag meer computers zien, waarbij het gebruik niet te sterk is gelimiteerd. Bovendien zouden zij graag willen kunnen internetten:

j1-6: Ik wil graag meer gameboys.

j1-7: Nou, je moet wel blij zijn met de Nintendo denk ik.

m1-1: Ja, want met de Nintendo kunnen meerdere kinderen tegelijk spelen.

j1-5: Maar er zijn er twee stuk, want één keer lekte het dak en toen kwam er water in.

Gespreksleider: Wat voor spullen staan er niet die je wel zou willen?

j2-6: Een nieuwe spelcomputer of zo.

Gespreksleider: Hebben jullie er geen?

j2-6: We hebben wel een Nintendo 64. Ze hadden hier een PlayStation 2, maar die is kapot. Maar dat is erg lang geleden.

Gespreksleider: En komt daar een nieuwe voor?

j2-6: Ze zeggen wel dat ze hem gaan repareren, maar dat is nog niet gebeurd.

Gespreksleider: En de meisjes?

m2-4: Er staat wel een computer, dat is wel leuk.

Gespreksleider: Een gewone computer of een spelcomputer?

m2-4: Een gewone computer. Soms mag ik erop als ik niemand heb om mee te spelen. Als er alleen maar kleintjes zijn en geen groten.

Gespreksleider: Ga je dan internetten of zo?

m2-4: Nee ze hebben geen internet. Meestal ga ik een spelletje spelen. (...)

Gespreksleider: Jullie hebben nu één computer hier?

m2-4: Ja. (...) Het is wel vervelend. We hebben nu één computer en er willen veel kinderen op de computer. Dus dan moet je steeds wisselen. Je mag steeds maar een kwartiertje. En dan moet je weer omwisselen. Eerst hadden we er twee.

j5-4: En dat je eerder op de Xbox mag. Want anders kan niet iedereen, omdat je dan al wordt opgehaald. Je mag pas om vijf uur. Je kan je wel op de lijst zetten, maar dan word je meestal al opgehaald. We hebben ook maar één Xbox.

Daarmee is niet gezegd dat alle kinderen sterk hechten aan ruimere gebruiksmogelijkheden van computers. In een van de groepen wijst een kind op de nadelen van het computeren:

m4-4: Maar internet, dan zit je ook elke dag een beetje achter de computer, een soort verslaving. Dan zit je gewoon wat in te typen en dat begint ook saai te worden. (...) Dan ga je steeds op dezelfde website en dan is het ook niet meer leuk.

Een heel ander punt is de gelegenheid tot het maken van huiswerk, van belang voor de oudere kinderen. Sommige ouders geven aan deze naschoolse activiteit belangrijk te vinden. Hun kinderen moeten in de gelegenheid zijn om huiswerk te maken op de bso. Ook omdat er in de (vroege) avonden weinig tijd overblijft voor het maken van dit huiswerk.

M2-8: Maar dat is ook voor elke ouder anders. Ik heb het aangegeven, dat ik dat graag zou willen en ik heb het ook met mijn dochter doorgenomen. Ja, als ze 's avonds thuiskomen, dan is het al zo ontzettend laat, dan moet ze al bij wijze van spreken naar bed. Dus hier kan ze dat doen, hier is de mogelijkheid.

Gespreksleiding: Moet de bso ook helpen bij het huiswerk?

M3-2: Als je als kind niet altijd naar de bso gaat, kan ik me niet voorstellen dat je daar als ouder niet even tijd voor hebt, dat zou ik heel treurig vinden.

M3-3: Maar als de ouders er allebei niet zijn, zal de bso het moeten doen, even los van de morele overweging. (...) Misschien is het wel een gat in de markt, misschien maar anderhalf uur, maar wel met een aardige opvang en als je je kind dan ophaalt is hij helemaal klaar, huiswerk af, prima!

V3-1: Maar wanneer maken bso-kinderen dan hun huiswerk? Ze zitten toch de hele middag op de bso? Anders moet dat kind 's avonds zijn huiswerk maken.

M3-3: De bso zou het idealiter aan moeten bieden, als is het maar om de groep oudere kinderen binnen te houden. En ze moeten zich ook bewust zijn van wanneer de Cito-toets is en zo. Niet sommetjes zitten maken, maar toch.

M3-2: Ja, dat ze daar didactisch op inspelen. Als ze dat echt gaan aanbieden, moeten ze zich daar wel in verdiepen.

Eén moeder is daarentegen van mening dat niet van de bso verwacht mag worden dat zij ook nog eens begeleiding aanbieden bij huiswerk:

M5-1: Huiswerk op de lagere school is extra, dan kan je niet van de bso verwachten dat ze dat ook nog gaan doen. Maar ze hebben geen huiswerk, alleen één keer in de maand topo. En als je echt achterloopt met rekenen bijvoorbeeld en je moet extra sommen maken, dan hoeft de bso dat niet op te vangen.

Maar ook bij de kinderen is de roep om mogelijkheden tot het maken van huiswerk op de bso groter dan de roep om deze gelegenheid niet aan te bieden. Het ontbreken van een huiswerkplek blijkt zelfs een reden om af te haken. Vooral een rustige plek is van belang:

Gespreksleider: Waarom gingen jullie van de bso af?

j2-6: Het is lastig als je veel huiswerk hebt. Thuis kun je je beter concentreren. Dan hebben we ook veel meer rust.

Gespreksleider: Is de hoek in de gang niet rustig genoeg?

j2-6: Nee, want om vijf uur mogen de kleine kinderen daar ook in.

m2-4: Je moet toch je huiswerk maken. Als je niet goed op een plek ergens goed kunt leren... Je wil toch wel een goed cijfer voor aardrijkskunde halen.

Het lijkt erop dat zowel ouders als kinderen de gelegenheid tot het maken van huiswerk belangrijk vinden. Discussiepunt is wel in hoeverre de bso-leiding in staat moet zijn om de kinderen bij hun huiswerk te begeleiden.

Met name ouders wijzen regelmatig op het belang van de mogelijkheden tot buiten spelen. Dit punt is in de gesprekken relatief vaak naar voren gebracht als het ging om de mogelijkheden die bso's aan kinderen bieden:

(gevraagd naar zwaarwegende aspecten bij de keuze voor een bso)

M2-4: Toch ook wel dat ze naar buiten kunnen eventueel. Als het droog is.

M2-5: Ja. En een buitenspeelplaats, afgeschermd.

M3-4: En ze moeten ook kunnen buiten spelen en hun vriendjes ontmoeten zonder dat er iemand bovenop zit. Daarom zou ik mijn kinderen ook nóóit vijf dagen hier heen brengen, dat is veel te georganiseerd. (...)

M3-5: Ja, dat vind ik een goede zaak. Wij hebben nauwelijks kinderen in de buurt, dus mijn zoon speelt juist alleen maar buiten op de bso.

Ook op dit punt wordt gewezen naar de bso die samenwerkt met een sportvereniging en daar ook gevestigd is.

M3-4: Op [de sportvereniging] kunnen ze ook buiten spelen, in de bosjes, op het gras. Dan hoeven ze niet per se de hele dag in zo'n ruimte te zitten.

M3-3: Dat vind ik ook, waarom worden dat soort ruimtes niet meer gebruikt?

In een andere focusgroep was een van de belangrijkste verbeterpunten in de ogen van de kinderen een verruiming van de voorzieningen voor het buiten spelen:

m4-4: Ik wil graag meer speeltoestellen op het plein.

m4-2: Ja, gewoon meer klimrekken en zo, en glijbanen.

m4-4: Nu hebben ze alleen maar een voetbalveld. De meeste kinderen willen niet voetballen, en als je buiten speelt...

m4-2: ...dan heb je alleen maar een koprolrek. Een grote en een middel. We kunnen niet echt veel buiten spelen en als we buiten spelen, dan kunnen we knikkeren. Of tikkertje doen. Maar daar hou ik helemaal niet zoveel van. En dus willen wij graag speeltoestellen. En schommels.

In de verschillende focusgroepen is veel gesproken over uitbreiding en diversificatie van het activiteitsaanbod op de bso. Dat aanbod is bij de vakantieopvang meestal al wat uitgebreider en gevarieerder, en dat zou ook in de reguliere bso het geval mogen zijn:

M2-5: Maar activiteiten kunnen wel wat meer diversiteit hebben. Goochelaar, dansen, of potten kleien, een soort workshopidee. (...) Maar met name voor kinderen die er heel veel zitten, en dan vooral grote kinderen, ik denk dat die het wel saai kunnen gaan vinden.

Een meer gevarieerd aanbod zou ook de vorm aan kunnen nemen van het aanbieden van uitstapjes. Men ziet wel in dat dit door de relatief korte tijd na school wellicht lastig te realiseren is:

M4-3: Of dat er meer uitstapjes met de groep worden gedaan. Dan kom je ook weer op geld uit, niet voor de ouders dan, maar voor de bso zelf. Er worden alleen in vakanties uitstapjes gemaakt. De tijd tussen dat de school uitgaat en het ophalen van de ouders zelf is ook te kort om iets te kunnen organiseren. Het blijft dan al gauw van, uit school een kopje thee, of wat drinken met een koekje, en daarna moeten ze zichzelf gaan vermaken.

De suggestie van deze moeder leidt tot een ware stortvloed van gedachten over wat deze uitstapjes zouden kunnen behelzen. Genoemd worden boswandelingen, zwempartijtjes, fietstochten, bezoeken aan bibliotheek en kinderboerderij. Ook

worden suggesties geuit over activiteiten binnen de bso zelf, zoals het bakken van appelflappen.

Bso's zouden zich ook actiever kunnen inspannen om een gevarieerd aanbod de bso binnen te halen. Het gaat dan met name om allianties tussen de bso en aanbieders van culturele of sportieve activiteiten. Dus in plaats van het aangaan van samenwerking tussen bso en deze clubs, waardoor kinderen vanuit de bso toch naar een club kunnen, wordt hier gesuggereerd om de clubs de bso binnen te halen:

V2-7: Ik zit even te worstelen met dat activiteitenaanbod. Want ik vind dat de activiteiten die ze nu hier kunnen doen, prima. Maar waar ik dat grotere activiteitenaanbod in zie, is in een meer structureel aanbod. Dat kan zijn die muzieklles of die toneellessen. Niet dat... ze kunnen voldoende doen hier. Ook eenmalige zaken, uitstapjes of zo, dat wordt genoeg gedaan, maar meer...

Gespreksleiding: Clubs of cursussen?

V2-7: Ja, zo iets. (...) Ik stel me daarbij bijvoorbeeld in pandige activiteiten voor waarbij je niet weg hoeft te brengen. Bijvoorbeeld in dit lokaal, in pandig, dat je dan muziekllessen kunt houden of zo. Als je dat zou aanbieden op een bepaald tijdstip op een bepaalde dag. Ik kan me voorstellen dat je daar dan wat extra's voor vraagt. Of toneel... Dat zou je allemaal kunnen aanbieden. En dat hoeft niet iedereen, dit kun je facultatief maken. Alleen zit je dan natuurlijk, als je een kleine groep hebt, dan zit dat kleinschalige een beetje ertussen. Maar goed, als dat soort activiteiten wordt aangeboden, dan wordt de bso aantrekkelijker voor mij.

M3-3: Als je verder fantaseert, kunnen er ook andere mensen komen; sportinstructeurs, muziekdocenten en zo.

5.5 Oudere kinderen

Het is al verschillende malen gesteld: naarmate kinderen ouder worden, maken zij minder gebruik van de bso. Rond de leeftijd van 10 jaar haakt een deel van de bso-kinderen af. Het blijkt dat sommige ouders er dan voor kiezen deze kinderen een sleutel te geven en hen alleen thuis te laten zijn:

M1-5: De oudste valt op [de bso] buiten de boot omdat er zoveel kleintjes zijn. Die heb ik een telefoon en de sleutel gegeven, die mag nu alleen naar huis.

M1-7: Mijn zoon van negen verveelde zich heel erg op [de bso]. Hij vroeg heel vaak: 'Hoe lang moet ik nog?' Ik heb mijn man een jaar lang moeten overhalen, maar nu gaat mijn kind alleen naar huis.

M5-2: Ik heb twee kinderen, een van twaalf en een van tien. (...) Mijn dochter van tien zit twee dagen in de week op de bso. Mijn zoon is twaalf, die zit nu op de middelbare school. Hij wilde niet meer naar de bso, want dat vond hij te kinderachtig. (...) Het is makkelijker als je kind ouder wordt, dan kan hij vaker alleen thuisblijven.

Veel van de ouders van deze oudere kinderen geven aan dat het voor oudere kinderen minder aantrekkelijk is op de bso. Dat hangt samen met het feit dat er voor oudere kinderen minder leeftijdgenoten zijn. Voor een deel van de ouders is dat ook een reden om af te haken:

M2-5: Ik ben wel tevreden over de bso, maar er zitten ook haken en ogen aan. De opvang zelf is prima. De kinderen gaan graag. Maar bij de oudere kinderen wordt de spoeling dun. Dan gaan kinderen eraf.

M2-8: Toen [mijn dochter] elf was, ging de een na de ander hier weg. En toen vond zij het op een gegeven moment ook niet meer leuk. Daarom dus niet. En toen heb ik haar uitgelegd wat de reden is waarom ze moet blijven. Maar zij is nu de oudste op de bso. Leidsters springen er goed op in. Ze helpt hen mee, soms met crackers smeren, ze begeleidt de kleintjes een beetje, soms gaat ze de kleintjes helpen. Ze vindt het heel leuk, hoor. Het is alleen, ja, op een gegeven moment gingen er zoveel weg, vrij snel achter elkaar.

M2-1: Ik heb twee kinderen: een zoon van zeventien en een dochter van tien. Mijn dochter ging eerst naar de (bso). Drie jaar. Maar ze kreeg het daar steeds minder naar haar zin. Er waren op een gegeven moment nog maar drie leeftijdgenoten. Het is minder leuk om te spelen dan. (...) Dat was een van de redenen waarom ik haar van de [bso] heb gehaald.

Ook in de gesprekken met kinderen werd het onderwerp van de oudere kinderen met regelmaat aangeroerd. Het kunnen spelen met leeftijdgenoten is voor kinderen een bepalende 'succesfactor' op de bso. Het ontbreken van leeftijdgenoten leidt snel tot verveling:

Gespreksleider: Wat vinden jullie het allerbelangrijkste op de bso?

m2-4: Iemand om mee te spelen van ongeveer dezelfde leeftijd. (...)

Gespreksleider: Hoe vind je het dat je de enige grote bent?

m2-4: Soms niet leuk. Dan heb ik niemand om te spelen.

ji-5: Ik vind voetbal leuk. Maar ik was de oudste van de groep, dus ik had niet veel te doen. Ik ben meer van het hogere niveau, maar ik zit tussen de kleine kinderen. (...) Kleine kinderen houden niet van voetbal, dus ik had niemand om mee te voetballen.

j5-6: Ik heb nu veel huiswerk, dus ik verveel me niet echt. Hier op de bso verveelde ik me op donderdag vaak, want op dinsdag waren er altijd kinderen om mee te spelen maar op donderdag veel minder, dan heb je de hele dag niets te doen. Er waren weinig leeftijdgenootjes en er waren ook meer kinderen die al met elkaar speelden.

Er zijn ook ouders die andere redenen geven voor de geringere aantrekkelijkheid van de bso voor oudere kinderen. Bso's zouden te weinig inspelen op de behoeften van oudere kinderen. En zoals we al eerder gezien hebben, is de aansluiting met vrijetijdsclubs is lastig:

M1-5: Er is geen speelgoed voor grote kinderen. (...) Nu nemen de kinderen speelgoed van thuis mee. En bovendien gaan er minder vriendinnetjes naar de bso. Grote kinderen zijn wel zelfstandig, maar ze willen ook aandacht. (...) Oudere kinderen hebben vaak een leuke hobby of sport. Het is een heel geregeld om ze van hier naar daar te krijgen, het is een toestand om alle kinderen in de auto te krijgen. Het zou fijn zijn als ze onder begeleiding een uurtje naar sport worden gebracht.

M2-1: De leeftijdscategorie van 8 jaar en ouder. Als die kinderen het een beetje saai beginnen te vinden, denk ik dat het activiteiten aanbod niet toereikend is. Dan is het voor kinderen van 'nou ja, moet ik hier weer zitten'. Dan is het voor oudere kinderen meer een verplichting dan leuk. Dus ik denk dat we voor die leeftijdscategorie iets anders moeten gaan verzinnen. Niet meer van 'o, ga jij maar buiten spelen', maar... (...)

V2-7: Voor oudere kinderen doe je andere dingen dan voor jonge kinderen

M1-7: Ik vind dat het meer moeten worden gericht op oudere kinderen, want die vervelen zich snel hier.

In paragraaf 5.3 zijn we al uitgebreid ingegaan op de vrijheid die bso aan kinderen biedt. Oudere kinderen ervaren de inperking van de vrijheid in sterkere mate dan jongere kinderen. Sommige moeders koppelen het punt van de vrijheid dan ook direct aan de aantrekkelijkheid van de bso voor oudere kinderen. Een van hen gaat zo ver te stellen dat de bso daardoor voor oudere kinderen per definitie onaantrekkelijk is:

M2-6: Sommige kinderen zijn de bso gewoon ontgroeid. Er waren ouders van een kind van twaalf bang dat hij op straat gaat zwerven. Daarom lieten ze hem toch naar de bso gaan, terwijl je weet dat het kind er niet meer past. Zo'n kind is dan gigantisch aan het puberen en die moet dan nog naar de bso. (...) Sommige kinderen willen hangen, die moeten gewoon op een hangplek. Als ze dan toch op de bso blijven, beïnvloedt dat ook weer de sfeer. Want zo'n meisje of jongen die denkt dan bij zichzelf, nou ik ga maar wat verzinnen om het hier aantrekkelijk voor mezelf te maken.

M3-5: Op [een andere bso] werken ze met contracten met kinderen, dat je een bepaalde vrijheidsgraad hebt. Vanaf een bepaalde leeftijd mag je dan zelf ergens heen. De oudste kinderen vullen met elkaar hun vakantieplanning en voor de kleuters moeten er gestructureerde activiteiten zijn.

De specifieke behoeften van oudere kinderen leiden tot de vraag hoe de opvang voor hen het beste kan worden ingericht. Is het voor oudere kinderen beter of prettiger om in aparte ruimten en/of groepen te worden opgevangen? Of is het beter om gemengde groepen te hebben, waarbij kinderen uit het hele leeftijdsbereik bij elkaar worden gebracht? Het antwoord op deze vragen wordt mede bepaald door de omvang van de bso. Op kleine bso's heeft het geen zin de groep op te splitsen. Op grotere bso's zouden de verschillende leeftijdsgroepen wel gebaat zijn bij gescheiden opvang.

M2-2: Voor oudere kinderen zou het prettig zijn als je de oudere kinderen binnen houdt en ze niet steeds met de kleintjes geconfronteerd worden. (...) Als je meer kinderen zou scheiden, dan hebben ze meer met elkaar... Maar je moet de kinderen wel hebben. Als de groep niet vol is, dan is het een beetje vreemd natuurlijk om uit elkaar te gaan zitten.

M2-5: Bij ons hebben ze gewoon één grote ruimte om te eten en daar hebben ze gewoon drie grote groepen tafels. Ik vind inderdaad, als je een bepaald aantal kinderen hebt, dan zou je in ieder geval in twee en als het kan in drie groepen moeten opsplitsen. Je kan je voorstellen dat er een gedeelte van het lokaal is, of misschien een heel lokaal voor de wat ouderen die daar computerspelletjes hebben of een tafelfuotbalspel, of wat andere dingen. Ja, en die jonge kinderen willen gaan springen en gek doen met schuimrubber, en daar zijn die groten veel te wild mee, dus. Als je kán differentiëren, moet je het wel doen, denk ik.

Ook kinderen hebben zo hun gedachten over gemengde groepen. Oudere kinderen blijken in ieder geval liever in een aparte ruimte terecht te kunnen. Het heeft ook praktische voordelen, zoals de rust die nodig is om huiswerk te maken:

j2-6: Ik vind het wel fijn dat de groten een eigen ruimte hebben, waar ze zonder de kleinen kunnen zitten. (...) Vroeger ging ik vanaf groep 1 met een vriend naar de bso. 1 januari gingen we er allebei af. De bso was lastig als je veel huiswerk had. Thuis kun je je beter concentreren. Daar hebben we veel meer rust.

5.6 Conclusies

Belangrijke factoren voor het welbevinden van kinderen op de bso en het tegengaan van verveling zijn de aanwezigheid van geschikte speelgenootjes en het beschikken over een zekere vrijheid. De ervaring of het vermoeden dat een van deze factoren ontbreekt, blijkt dan ook een reden om af te haken. Verder valt op dat de kinderen die

de bso bezoeken er niet uitgesproken negatief over zijn. Weliswaar hebben zij soms geen zin, maar in de praktijk blijken ze het op de bso toch vaak prettig te vinden. De in de focusgroepen deelnemende kinderen die geen gebruikmaken van de bso hebben zeker niet per se een negatieve perceptie van de bso. Ouders en kinderen die voor het eerst een bso bezoeken, blijken soms aangenaam verrast.

Als het gaat om de (inperking van de) vrijheid van kinderen op de bso, zijn er toch wel belangrijke verschillen tussen ouders en kinderen waar te nemen. Ouders haasten zich bijvoorbeeld om op dit punt het verschil tussen de bso en thuis te nuanceren. Ook thuis zijn kinderen aan regels gebonden en is hun vrijheid niet onbeperkt. Kinderen geven niettemin aan dat zij op de bso te veel in hun vrijheid beperkt worden. Dat geldt onder meer als het gaat om het wel of niet buiten spelen of de mogelijkheden om te computeren. In het bijzonder noemen kinderen ook het beperkte gebied waar zij buiten mogen spelen. Op sommige bso's is het weliswaar mogelijk dat ouders toestemming geven om hun kinderen in een groter gebied rond de bso te laten spelen, maar ouders geven ook aan dat het toezicht door de bso dan mogelijk in het gedrang komt. Wat dat betreft biedt de huisvesting van de bso bij een (buiten)sportvereniging kansen, want daar is de buitenruimte groter.

Kinderen ervaren de inperking van hun vrijheid ook in de keuze van speelgenoten met wie zij hun tijd na school doorbrengen. De mogelijkheid om, na toestemming van de ouders en het inlichten van de bso, met niet naar de bso gaande kinderen te spelen, wordt gewaardeerd. Het lijkt daarbij vaker voor te komen dat bso-kinderen met vriendjes of vriendinnetjes mee naar huis gaan, dan dat zij hun vriendjes of vriendinnetjes meenemen naar de bso.

Net als op het punt van de vrijheid van kinderen op de bso, bestaan er als het gaat om het activiteitenaanbod op de bso, wel wat verschillen van inzicht tussen ouders en kinderen. Deze komen het duidelijkst naar voren bij het gebruik van computers en tv's op de bso. Maar ook onderling zijn de ouders op dit punt verdeeld. De tegenstanders voeren aan dat computergebruik en tv-kijken juist een gevaar vormen voor een van de belangrijkste aspecten van de bso, het samen met andere kinderen spelen. Kinderen blijken ook te hechten aan dit samen spelen (§ 5.2), maar de meesten vinden tevens dat zij veel meer gebruik moeten kunnen maken van de computer. Dat er ook computers zonder internetaansluiting op de bso zijn, wordt door sommige kinderen ook zeer betreurd.

Ouders en kinderen lijken het er wel over eens dat er vooral voor oudere kinderen gelegenheid moet zijn om huiswerk te maken. Onder ouders is er wel discussie over de vraag in hoeverre de groepsleiding in staat moet zijn om deze kinderen daarbij te ondersteunen. Ook over het belang van buiten spelen bestaat consensus, waarbij door een aantal kinderen wordt aangevoerd dat buitenspeelvoorzieningen daarbij zeer welkom zijn.

Tot slot wensen vooral ouders een uitgebreider en diverser activiteitenaanbod voor kinderen. Samenwerking met aanbieders van vrijetijdsactiviteiten (zie ook § 4.4)

wordt in dit geval als reële mogelijkheid genoemd, waarbij het ook zo kan zijn dat die aanbieders naar de bso komen in plaats van andersom. Overigens is het wel zo dat de wensen van kinderen uiteenlopen en het aanbod derhalve divers zou moeten zijn.

Een verklaring voor het feit dat oudere kinderen relatief vaak afhaken op een zekere leeftijd ligt erin dat hun ouders erop vertrouwen dat zij enige tijd alleen thuis kunnen doorbrengen – het verschijnsel van de zogenaamde sleutelkinderen. Oudere kinderen voelen daar vaker de behoefte toe, omdat er op de bso minder leeftijdgenoten komen, hetgeen bijdraagt aan het zich verveeld voelen. Bovendien, zo stellen sommigen, is het aanbod van de bso te weinig op oudere kinderen toegespitst en is de aansluiting met clubs, waar oudere basisschoolkinderen vaker naartoe gaan (Zeijl 2005: 52), lastig. Ook wordt door oudere kinderen de inperking van de vrijheid op de bso sterker ervaren dan door jongere kinderen. Er lijkt bij ouders en oudere kinderen een zekere consensus te zijn over de wenselijkheid van gescheiden opvang voor oudere kinderen, alhoewel dat bij kleinschalige bso's lastiger valt te realiseren. In zekere zin lijkt er hier sprake van een vicieuze cirkel. Oudere kinderen haken af bij gebrek aan leeftijdgenoten, waardoor het aandeel oudere kinderen niet zal toenemen. Ook 'toekomstige' oudere kinderen zullen daardoor weer eerder de neiging hebben af te haken. Het geringe aandeel oudere kinderen maakt het bovendien voor de bso niet voor de hand liggend te investeren in een uitgebreid aanbod voor oudere kinderen, waardoor de aantrekkelijkheid van de bso voor hen relatief beperkt blijft.

6 Conclusies en slotbeschouwing

6.1 Inleiding

Dit onderzoek heeft een duidelijke meerwaarde ten opzichte van eerdere onderzoeken naar het gebruik van bso en formele kinderopvang. In de eerste plaats zijn we nu beter in staat te duiden wat ouders onder kwaliteit verstaan. In de tweede plaats, en op zijn minst net zo belangrijk, zijn in dit onderzoek de kinderen aan het woord gekomen. Welke conclusies mogen we nu trekken op basis van dit onderzoek? Op die vraag gaan we in dit hoofdstuk in. Dat doen we in paragraaf 6.2, door in te gaan op de in de focusgroepgesprekken meest genoemde verbeterpunten om van de bso een aantrekkelijke voorziening te maken voor zowel ouders als kinderen. In paragraaf 6.3 formuleren we de conclusies van dit onderzoek en hun betekenis voor het toekomstperspectief van de bso. Onder welke voorwaarden mogen we verwachten dat de aantrekkingskracht van de bso toeneemt? Gaat het gebruik van de bso toenemen als de bso gekoppeld wordt aan de school?

De reikwijdte van dit onderzoek vergt enige nuancering. Er is niet gestreefd naar een representatief beeld van de opvattingen van ouders en kinderen – dat is inherent aan de gekozen kwalitatieve onderzoeksmethode. We hebben gepoogd om een zo breed mogelijk inzicht te krijgen in wat er leeft onder ouders en kinderen ten aanzien van de bso. Daarbij zijn wel een aantal zaken met wat meer kracht naar voren gebracht dan andere, en daar willen we in dit slothoofdstuk graag nog eens op ingaan. De resultaten van dit onderzoek vormen een goede basis voor verder kwantitatief onderzoek, waarbij getoetst kan worden hoe breed zij worden gedragen door ouders en kinderen. Tot slot nog een kanttekening: het is niet goed mogelijk gebleken de verschillende groepen ouders te vergelijken op basis van hun ‘formele opvangcarrière’ – nooit gebruik van formele opvang, wel kinderdagopvang maar geen bso, afhakers tijdens bso-gebruik, gebruikers. De reden daarvoor is dat de gerealiseerde samenstelling van de focusgroepen om verschillende redenen niet overeenkwam met de vooraf beoogde.

6.2 Prioriteiten van ouders en kinderen

In dit onderzoek zijn veel ouders en kinderen uitvoerig aan het woord geweest over de vraag wat zij belangrijk, aantrekkelijk en gewenst vinden op bso's. Het is de vraag aan welke zaken ouders en kinderen het meest hechten als het gaat om de aantrekkelijkheid van de bso als voorziening in het dagarrangement. In de focusgroepen is getracht om tot een gezamenlijke prioriteitstelling te komen. Ieder gesprek werd afgerond met het samenstellen van een top 5 van zaken die volgens de deelnemers van groot belang zijn voor een goede bso en/of belangrijke verbeterpunten vormen.

In deze paragraaf geven we een overzicht van de punten die in meer dan één focusgroep in de top 5 belandden.

Focusgroepen ouders

In alle focusgroepen met ouders kreeg 'flexibiliteit' een plaats in de top 5 (tabel 6.1). Daarbij ging het in ieder geval om flexibeler openingstijden, die het ouders makkelijker maken om de bso in het dagarrangement in te passen. Het is voor een aantal ouders kennelijk toch een probleem om de werktijden te laten aansluiten op de openingstijden van de bso. Maar het gaat daarbij ook om ruime mogelijkheden tot vakantieopvang. Bovendien heeft vooral een aantal ouders met wisseldiensten de wens tot enige flexibiliteit in de afname van bso-dagen. Niettemin zijn ruimere openingstijden, vooral aan het eind van de dag, maar in mindere mate ook aan het begin de dag voordat de school begint, een van de meest duidelijk geuite wensen in de focusgroepgesprekken met ouders.

In vier van de vijf focusgroepen met ouders belandde de kwaliteit van het personeel in de top 5. In de groep waar dit niet gebeurde, wenste men dit punt niet in de top 5 op te nemen omdat het als een vanzelfsprekend en daarom niet ter discussie staand kenmerk van de bso werd beschouwd. In die zin is er ook wel in de andere focusgroepen over gesproken. Ouders vertrouwen de zorg over hun kinderen alleen toe aan personeel waarbij die zorg in goede handen is. Er is echter ook uitgebreid gewezen op de problematische kant van dit punt: voordat ouders een bso kiezen, is het lastig in te schatten of het personeel daadwerkelijk van voldoende kwaliteit is. In dit verband wijzen we op een van de suggesties in de focusgroepen, namelijk dat bso's zich publiekelijk veel sterker profileren als een hoogwaardige, betrouwbare partner in de zorg voor en opvoeding van kinderen. Juist omdat ouders zich vooraf geen goed beeld kunnen vormen van de kwaliteit van de leiding, is het belangrijk dat bso's afzonderlijk of de sector als geheel het imago van de bso-groepsleiding als kwalitatief goed neer kunnen zetten. Overigens is in de discussies over de groepsleiding ook gewezen op de kwantiteit ervan – de verhouding tussen het aantal groepsleid(st)ers en het aantal kinderen. De kwaliteit van de bso zou gebaat zijn bij meer leid(st)ers per groep kinderen.

In drie van de focusgroepen met ouders werd een geringe fysieke afstand tussen school en bso in de top 5 gezet. In een van deze groepen werd dat geformuleerd als 'geen afstand', dat wil zeggen dat ouders voorkeur hadden voor een bso in de school. Het is geen toeval dat de meeste van de ouders in deze focusgroep gebruikmaken van een bso die in een school gevestigd is. Zij zijn daar klaarblijkelijk tevreden over, waarbij zij wel aangeven dat er voor de kinderen een duidelijke scheiding moet zijn tussen school en bso, tussen het schoolse en het voor- en naschoolse. In de andere focusgroep waar de bso op een (brede) school is gevestigd, is dit voordeel overigens niet op deze manier besproken. In ieder geval vindt een aanzienlijk deel van de ouders een geringe fysieke afstand tussen bso en school van belang. In de focusgroe-

pen op een bso die relatief ver van school ligt, werd opgemerkt dat de daar aanwezige vervoerregeling soms wat problematisch is. Dit ondersteunt het idee dat het praktisch handig is als de bso dichtbij school ligt.

Andere punten die in meer dan één focusgroep door ouders naar voren zijn gebracht, zijn het kunnen samen spelen van kinderen als een belangrijk positief aspect van de bso, een betere aansluiting tussen de bso en allerlei vrijetijdsclubs, een aantrekkelijke fysieke omgeving (zowel het gebouw als de buitenspeelruimte eromheen) en uitbreiding en diversificatie van het activiteitenaanbod. Het eerste punt, de mogelijkheid voor kinderen om samen met leeftijdgenootjes te spelen, werd in de focusgroepen ook aangewend als een pleidooi tegen een dominante aanwezigheid van computers en tv's. Het gebruik van dergelijke apparaten leidt er in het algemeen toe dat kinderen niet met elkaar spelen, terwijl dat juist vaak als een van de positieve kenmerken van de bso wordt genoemd. Een betere aansluiting tussen bso's en vrijetijdsclubs kon in alle focusgroepen wel op steun rekenen, maar belandde dus niet overal in de top 5. Maar als we het punt van de uitbreiding en diversificatie van het activiteitenaanbod daarbij voegen – beide liggen immers in elkaars verlengde – dan lijkt er toch wel brede steun te zijn voor het idee dat kinderen een ruimere keus moeten hebben in de tijd die zij op de bso doorbrengen. Ook de fysieke eigenschappen van de bso kregen in twee focusgroepen een plek in de top 5. Het gaat hierbij met name om een aantrekkelijke inrichting van de bso, waarbij kinderen de mogelijkheid hebben zich terug te trekken uit de groep, maar ook om de beschikking over een aantrekkelijk buitenspeelgebied.

Tabel 6.1

Top 5 belangrijke punten bso van ouders: onderwerpen genoemd in meer dan één focusgroep ouders

	aantal malen in top 5
flexibiliteit (openingstijden, afname van dagen)	5
kwaliteit van personeel	4
geringe afstand bso / school (incl. bso in school)	3
kinderen kunnen samen spelen	2
aansluiting met vrijetijdsclubs (hobby / sport)	2
uitbreiding / diversificatie activiteiten aanbod	2
aantrekkelijke fysieke omgeving (accommodatie en buitenspeelgebied)	2
kosten	2

Tot slot komt ook het punt van de kosten voor in de top 5 van twee focusgroepen. Alhoewel de kosten in de gesprekken slechts terloops aan de orde zijn gekomen, speelt dit punt voor een aantal ouders toch een belangrijke rol in hun overweging al dan niet gebruik te maken van de bso.

Focusgroepen kinderen

Aan de vijf focusgroepen met kinderen namen in totaal 29 kinderen deel. Het merendeel (20) van deze kinderen was tussen de 8 en 10 jaar oud. Slechts drie kinderen waren jonger dan 8 jaar, de rest was 11 of 12 jaar oud.

In de focusgroepen van de kinderen springen twee zaken eruit als meest genoemd. In alle focusgroepen zetten kinderen het aanbieden van meer activiteiten respectievelijk het organiseren van verschillende soorten uitstapjes in de top 5 (tabel 6.2). Kennelijk vinden de kinderen het bestaande aanbod op de bso niet helemaal toereikend. Overigens ging het bij het organiseren van uitstapjes bijvoorbeeld om bezoeken aan het zwembad, maar ook om grotere uitstapjes die in de vakantieperiodes zouden moeten worden aangeboden.

Het andere punt dat in alle groepen op een of andere manier in de top 5 belandde, is dat de kinderen meer vrijheid wensen om hun buitenschoolse tijd in te richten. Dan gaat het erom dat zij zelf kunnen bepalen wanneer zij buiten spelen, maar ook dat zij vaker zelfstandig, zonder toezicht van de groepsleiding, bepaalde dingen kunnen doen. Het blijkt nog wel eens voor te komen dat kinderen iets wat zij willen niet kunnen doen, omdat er in de ruimte waar zij dat willen doen geen groepsleiding aanwezig is of kan zijn. Sommige kinderen geven aan dat zij oud genoeg zijn om bijvoorbeeld alleen in een speellokaal (een soort gymzaal) te kunnen spelen.

In vier van de vijf focusgroepen met kinderen wordt een grotere ruimte in de top 5 gezet. Kinderen willen de ruimte om te kunnen spelen, ook binnen het gebouw van de bso. Kennelijk vinden deze kinderen de ruimte binnen te beperkt, zeker als zij niet naar buiten kunnen.

In drie focusgroepen zetten kinderen de wens dat er meer leeftijdgenootjes zijn in hun top 5. Het is duidelijk dat het hier in het bijzonder om een wens van de oudere kinderen gaat. Relatief veel kinderen haken af vanaf een jaar of 9, waardoor de spoe-ling aan leeftijdgenootjes voor de achterblijvers dun wordt. En ook voor kinderen is het samen met andere kinderen kunnen spelen kennelijk toch een belangrijk punt voor de bso.

Het kunnen beschikken over meer speelgoed wordt ook in drie groepen in de top 5 gezet. Daarbij gaat het (opnieuw) in het bijzonder om geschikt speelgoed voor oudere kinderen. Ook een ruimere beschikking over (spel)computers wordt hierbij genoemd.

Tot slot twee punten die in twee van de vijf focusgroepen met kinderen in de top 5 belandden: een aardige groepsleiding en meer buitenspeelruimte, al dan niet met speeltoestellen.

Tabel 6.2

Top 5 belangrijke punten bso van kinderen: onderwerpen genoemd in meer dan één focusgroep kinderen

	aantal malen in top 5
meer activiteiten / uitstapjes	5
vrijheid (wanneer wat doen, zelfstandig dingen kunnen doen)	5
grotere ruimten om te spelen	4
aanwezigheid leeftijdgenoten (m.n. voor oudere kinderen)	3
meer speelgoed (m.n. voor oudere kinderen, o.a. computers)	3
aantrekkelijke buitenspeelruimte (omvang en kwaliteit)	2
aardige groepsleiding	2

6.3 Naar een aantrekkelijke(r) bso?

In het wetsvoorstel naar aanleiding van de motie-Van Aartsen/Bos (EK 2006/2007) worden scholen verplicht om, indien ouders dat wensen, voor- en naschoolse opvang te bieden tussen 7.30 en 18.30 uur of om faciliteiten aan te bieden waarbinnen andere partijen dat doen. Het stimuleren van de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen is een belangrijk doel van de motie. In deze slotparagraaf gaan we in op de vraag wat de resultaten van dit onderzoek betekenen voor de toekomst van de bso. Mogen we verwachten dat het wetsvoorstel bijdraagt aan een groter gebruik van bso en daarmee eventueel aan een grotere arbeidsmarktparticipatie van vrouwen?

Waarom ouders gebruikmaken van bso

Uit dit onderzoek komt naar voren dat de bso weinig aantrekkingskracht uitoefent op ouders. De meeste ouders die gebruikmaken van de bso zien zich daartoe genoodzaakt door het ontbreken van andere mogelijkheden om arbeid en zorg te combineren. Dit argument speelt in versterkte mate bij alleenstaande ouders. Ook vindt een deel van de ouders dat de bso niet over voldoende kwaliteit beschikt en is dat voor hen een reden om er geen gebruik van te maken, respectievelijk af te haken. Als positieve redenen om gebruik te maken van de bso worden wel genoemd de flexibiliteit van de bso en de mogelijkheid voor kinderen om samen te spelen.

Flexibiliteit is in algemene zin een belangrijke eigenschap van de bso, of beter, zou dat moeten zijn. Want veel ouders geven aan dat zij hun kind graag later van de bso willen ophalen, om zo de combinatie van arbeid en zorg makkelijker en minder stressvol te laten verlopen. Alhoewel ook in andere opzichten meer flexibiliteit van de bso wordt verwacht (voor aanvang van de school, in de afname van het aantal dagen en in de vakantieopvang), prijkt de verruiming van de openingstijden samen met een beperkt aantal andere punten bovenaan het verlanglijstje. Het wetsvoorstel om de bso aan scholen te koppelen sluit op het punt van de openingstijden aan bij

de wensen van veel ouders. Bso's die geen voorschoolse opvang bieden en die ergens tussen half zes en zes uur 's middags sluiten, brengen werkende ouders te vaak in problemen.

De andere positieve reden om gebruik te maken van de bso, de mogelijkheid voor kinderen om samen te spelen, is tegelijkertijd een zwakke plek van de bso. Dat geldt vooral bij kinderen vanaf een jaar of 9. Voor hen is het aantal leeftijdgenoten dat naar de bso gaat relatief beperkt. Een aantal van deze kinderen en hun ouders stellen dan ook dat dit een probleem is, en voor sommigen zelfs de reden om af te haken. In dat opzicht houdt het probleem zichzelf in stand: het aantal oudere kinderen blijft laag, waardoor er voor 'toekomstige' oudere kinderen een reden blijft om af te haken.

Impopulariteit van bso en de opvangcultuur in Nederland

Dat er opvallend weinig vaak positieve overwegingen worden genoemd, heeft wellicht ook te maken met de cultuur in Nederland, waarin het gebruikmaken van formele opvang niet bepaald vanzelfsprekend is. Voor een deel van de ouders is het uitbesteden van de zorg voor kinderen sowieso taboe, terwijl de ouders die wel gebruikmaken van formele opvang soms het gevoel hebben dat zij dat moeten rechtvaardigen. De WRR (2006: 188) wijst er in dit verband op dat de bso in Nederland gerealiseerd is vanuit een overwegend instrumentele invalshoek. De bso wordt in eerste instantie gezien als een voorziening die het combineren van arbeid en zorg mogelijk moet maken. Dit perspectief op bso lijkt ook de overhand te hebben bij ouders. We komen hier later op terug.

De meerderheid van de ouders, inclusief de gebruikers, geeft duidelijk aan dat het gebruik van de bso aan een maximaal aantal dagen is gebonden. Onder de deelnemers aan de focusgroepen vormden ouders die vijf dagen van de bso gebruikmaken een uitzondering. De meeste ouders vinden vijf dagen bso te veel voor hun kinderen. Sommigen vinden vier dagen het maximum, vaker wordt drie dagen genoemd. Dat impliceert dat deze ouders afzien van voltijdse participatie op de arbeidsmarkt. De (open) vraag is of deze opvattingen veranderen als het bso-aanbod aantrekkelijker of laagdrempeliger wordt gemaakt. Deeltijdwerk is in Nederland populair, ook in internationaal vergelijkend perspectief (CPB/SCP 2005: 50).

Waarom wel kinderdagverblijf, maar geen bso?

Waarom maken ouders wel gebruik van het kinderdagverblijf, maar niet van de bso? Dat heeft onder meer te maken met het toenemende aantal alternatieven om arbeid en zorg te combineren als kinderen naar school gaan. Het is dan mogelijk om de werktijden aan te passen. Informele opvang is wat makkelijker te regelen als het om enkele uren op enkele middagen gaat. Bovendien doet zich (in de ogen van een deel van de ouders) de mogelijkheid voor kinderen vanaf een bepaalde leeftijd zelfstandig naar huis te laten gaan. Het werken in deeltijd maakt de aanpassing van werktijden kennelijk goed mogelijk. Als reden om niet voor bso te kiezen, noemden deze afhakers verder hun geringe vertrouwen in de kwaliteit van de bso. Dat een dagarrangement met bso voor

kinderen tot een onrustige dag leidt, ook in vergelijking met het kinderdagverblijf, werd in dit verband eveneens als reden genoemd (vgl. Faulk 2006: 109). Kinderen gaan volgens deze ouders dan van de ene naar de andere voorziening: (eventueel) voorschoolse opvang, school, tussenschoolse opvang, weer school en tot slot de bso.

Ouders willen kwaliteit, maar wat is dat?

Uit dit onderzoek komt duidelijk naar voren dat ouders hechten aan een kwalitatief goede opvang. Vooral aan de *groepsleiding* worden hoge eisen gesteld, soms ook in kwantitatief opzicht. Probleem is wel dat het voor ouders lastig is vooraf in te schatten of de groepsleiding op een bso van voldoende kwaliteit is. Desondanks zou je kunnen zeggen dat het personeel niet gekwalificeerd genoeg kan zijn. In Nederland wordt van bso-leid(st)ers een opleiding op mbo-niveau gevraagd (SPW-3). In bijvoorbeeld Denemarken hebben bso-leid(st)ers een hbo-opleiding. De vraag is of in Nederland vergelijkbare eisen zouden moeten worden gesteld aan bso-leid(st)ers. Een van de alternatieven zou zijn om op iedere groep minimaal één leid(st)er met hbo-opleiding te hebben, terwijl de overige leid(st)ers een mbo-opleiding hebben. Indien deze discussie gevoerd gaat worden, zouden daarbij ook de brancheorganisaties moeten worden betrokken.

Ouders geven ook aan dat zij het belangrijk vinden dat er een *veilig klimaat* heerst op de bso. Voor jonge kinderen betekent dit dat continuïteit in de groepsleiding van belang is. Overigens is in dit opzicht niet alleen de groepsleiding van belang. Die veiligheid of geborgenheid dient ook naar voren te komen in de mogelijkheid voor kinderen om zich terug te trekken uit de groep en rustig in een hoekje te kunnen gaan zitten – al dan niet om huiswerk te maken. Ook een kleinschalige opvang draagt daaraan bij. Als het gaat om het klimaat, is door sommige ouders ook gewezen op een mogelijke verbetering voor met name jongens, door te stimuleren dat meer mannen deel uitmaken van de groepsleiding.

Een van de bso's die in dit onderzoek als voorloper is gekenmerkt, is ondergebracht bij een sportvereniging. De gebruikers van deze bso utoiten zich zeer positief over dit vernieuwende element. Ouders blijken het vooral te waarderen dat hun kinderen daar zeer ruime mogelijkheden hebben om *buiten te spelen*. De combinatie met de sportvereniging is weliswaar meegenomen, maar het buiten spelen lijkt zwaarder te wegen. Dit sluit aan bij de in andere focusgroepen geuite wens dat kinderen ruime mogelijkheden hebben tot buiten spelen. De mogelijkheden tot buiten spelen, met een goede buitenspeelruimte en deugdelijke afspraken over waar kinderen zich wel en niet mogen begeven, lijkt daarmee een belangrijk kwaliteitsaspect van de bso. Het vergroot bovendien de mogelijkheden voor kinderen om samen te spelen, een van de positieve overwegingen voor ouders om van bso gebruik te maken.

Koppeling school en bso?

Wat ook duidelijk naar voren komt, is dat ouders het prettig vinden als de *fysieke afstand* tussen school en bso gering is. Ouders willen liever niet te veel gedoe met vervoer.

Kinderen zouden bij voorkeur van school naar de bso moeten kunnen lopen. Of nog beter, in hetzelfde gebouw als de school opgevangen moeten worden. De ouders die gebruik maakten van de bso in de kantoorurenschool, een van de 'voorlopers' in dit onderzoek, toonden zich daar enthousiast over. Het wetsvoorstel waarin scholen verplicht worden opvang aan te bieden, sluit daarmee aan bij de wens van ouders om de fysieke afstand tussen school en bso beperkt te houden. Wel stellen ouders als voorwaarde dat voor de kinderen het verschil tussen schoolse en buitenschoolse tijd zeer duidelijk is. Dat betekent onder meer dat opvang in een klaslokaal als minder geschikt wordt gezien.

Wat willen kinderen?

Veel kinderen die deelnamen aan de focusgroepen gaven aan *meer vrijheid* te willen op de bso. Dit waren dan vooral oudere kinderen. Kinderen willen in sterkere mate zelf kunnen bepalen wat zij wanneer doen. Of het nu gaat om buiten spelen, bezig zijn in het speel- of gymlokaal of computeren: kinderen willen in hun keuze niet belemmerd worden door wat de groepsleiding vindt. De vraag is of die kindervens specifiek is voor de bso. Er blijkt een spanning te bestaan met de opvatting van een deel van de ouders, dat aangeeft dat er voldoende toezicht moet zijn door de groepsleiding. Dat geldt vooral bij het buiten spelen. Het is in de groeps gesprekken met de ouders evenwel niet altijd duidelijk of zij bij deze opvatting verschil maakten tussen oudere en jongere kinderen. Blijft overeind dat, net als voor ouders, ook voor een deel van de kinderen de gelegenheid om *buiten te spelen* een belangrijk punt is.

De kinderen die naar de bso gaan, hebben het in het *algemeen naar hun zin*. Natuurlijk vervelen zij zich wel eens, maar zij geven zelf niet zelden aan dat dat thuis ook en soms zelfs vaker het geval is. Opvallend is voorts dat bij kinderen die geen gebruik maken van de bso en dat ook nooit hebben gedaan, er geen negatieve perceptie over de bso bestaat. Uit dit onderzoek komt niet naar voren dat bso-kinderen door hun klas- of leeftijdgenoten als zielenpoten worden gezien.

Voor oudere kinderen ligt het wat anders. Oudere afhakers voeren vooral het ontbreken van leeftijdgenoten aan als oorzaak van regelmatige verveling, hetgeen ook een reden is om af te haken. Ook geven oudere kinderen aan dat zij liever gescheiden groepen willen, dat wil zeggen, eigen groepen voor kinderen van pakweg 9 jaar en ouder, en aparte groepen voor jongere kinderen. In het algemeen komt uit dit onderzoek naar voren dat de positie van oudere kinderen binnen de bso meer aandacht verdient.

Zowel ouders als kinderen pleiten voor een *attractiever activiteitenaanbod* voor kinderen op de bso. Dat kan door de samenwerking met vrijetijdsclubs te verbeteren, via bijvoorbeeld vervoersregelingen. Dat kan ook door het onderbrengen van de bso bij een sportvereniging. Maar het kan ook door die vrijetijdsclubs de bso binnen te halen, waardoor er meerdere activiteiten onder één dak plaatsvinden. Het is duidelijk dat bso's hier nog een slag te maken hebben. En dat die slag vooral ook van belang is om van de bso een aantrekkelijke voorziening voor oudere kinderen te maken.

De kunst tegenstrijdige wensen te verzoenen

Voor veel ouders is kleinschaligheid een kwaliteitsaspect van bso's. Er bestaat evenwel een zekere spanning tussen deze door ouders gewenste kleinschaligheid en veel van hun overige wensen, waarvan de uitvoering makkelijker te realiseren is bij een zekere minimale schaalgrootte. Op een grotere bso is het eenvoudiger te bewerkstelligen dat de openingstijden ruim zijn. Bovendien zullen de kosten hiervan op een grotere bso naar verhouding ook lager zijn. Ook zullen met name oudere kinderen op een grotere bso meer kans hebben om leeftijdgenoten te ontmoeten als speelkameraden. Er is dus wel wat te zeggen voor bso's op een wat grotere schaal. De kunst zal zijn om bij dergelijke bso's het gevoel van veiligheid en geborgenheid dat doorgaans gekoppeld wordt aan kleinschaligheid, vast te houden.

Daarnaast bestaat er een spanning tussen de gewenste geringe afstand tussen school en bso en de als positief gewaardeerde onderbrenging van bso's bij sportclubs, die vaak aan de rand van de stad gesitueerd zijn. Ouders willen niet te veel gedoe met vervoer. Dat dient in de verdere inrichting van dagarrangementen nadrukkelijk een rol te spelen. Ook hier geldt dat het de kunst is een evenwicht aan te brengen tussen deze op het eerste gezicht soms tegenstrijdige wensen. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door in de steden, waar deze spanning het meest zichtbaar zal zijn, een divers bso-aanbod te hebben, waardoor ouders in hun keuze voor een bso de verschillende belangen kunnen afwegen.

Een aantal verschillen tussen ouders en kinderen springt in het oog. Kinderen benadrukken het belang van hun vrijheid bij dat wat ze na school ondernemen en het belang van de mogelijkheid om hun naschoolse tijd op een prettige manier door te brengen. Ouders hebben daarnaast nadrukkelijk, en wellicht meer, oog voor de inpasbaarheid van de bso in het arbeid-zorgarrangement en voor de kwaliteit van de groepsleiding. Dat is op zich niet verrassend, maar het geeft wel duidelijk aan dat het perspectief van kinderen een duidelijk toegevoegde waarde heeft ten opzichte van het ouderperspectief. Ouders geven namelijk zelf aan dat de beleving van hun kinderen een rol speelt bij hun overweging al dan niet gebruik te maken van de bso. Dit komt het meest pregnant tot uitdrukking in het afhaken van de oudere kinderen omdat zij het niet (meer) naar hun zin hebben op de bso. Vanuit dat perspectief lijkt het van belang dat de bso recht doet aan de vooral door oudere kinderen geuite wens tot *meer vrijheid*.

De toekomst van de bso: naar een beter imago

Het Centraal Planbureau heeft gekeken naar de macro-economische effecten van de uitvoering van de motie-Van Aartsen/Bos (CPB 2006). Het CPB stelt dat het verplicht organiseren van bso door scholen mogelijk tot een groter gebruik van de bso kan leiden. Die toename zou dan veroorzaakt worden door de vervanging van andere vormen van (formele en informele) opvang door bso. Slechts een beperkt deel van de stijging in bso-gebruik zal het gevolg zijn van toegenomen arbeidsmarktparticipatie. In een reactie op het CPB-rapport zegt het kabinet te verwachten dat de toename van het bso-gebruik kan leiden tot een cultuurverandering. Het kabinet wijst op de ver-

dubbeling van het bso-gebruik in de afgelopen vijf jaar en verwacht dat ‘deze trend zich zal voortzetten en dat er een cultuurverandering zal plaatsvinden. De uitvoering van de motie kan hieraan een impuls geven. De ingezette trend van toenemend gebruik van buitenschoolse opvang en van een stijging van de arbeidsparticipatie van vrouwen zal verder doorzetten’ (TK 2005/2006c: 6).

Het is een feit dat het gebruik van de bso de afgelopen jaren procentueel fors is toegenomen. Niettemin blijft het gebruik in vergelijking met andere landen laag (zie ook CPB/SCP 2005; Plantenga en Siegel 2004; WRR 2006: 111). In dit onderzoek is de opvangcultuur in Nederland als een van de factoren aangevoerd voor het lage bso-gebruik. De vraag is of de veronderstelling van het kabinet dat er een cultuurverandering zal optreden, gerechtvaardigd is. Zal de bso in Nederland over een aantal jaren door veel ouders als een volwaardig alternatief worden gezien bij de combinatie van arbeid en zorg voor kinderen?

Om deze vraag te beantwoorden, moet erop gewezen worden dat het lijkt alsof de bso een flink imago-probleem heeft. Ouders die gebruikmaken van de bso zijn niet echt ontevreden, net zo min als de kinderen die naar de bso gaan. Toch worden er opvallend weinig positieve overwegingen genoemd om van de bso gebruik te maken. Dat heeft waarschijnlijk ook te maken met de cultuur in Nederland, waarin formele opvang niet bepaald vanzelfsprekend is. Voor een deel van de ouders is het uitbesteden van de zorg voor kinderen sowieso taboe, terwijl de ouders die wel gebruikmaken van formele opvang nog wel eens het gevoel hebben dat zij dat moeten rechtvaardigen. De door het kabinet gewenste cultuurverandering zou wellicht gestimuleerd kunnen worden door de bso te positioneren als een kwalitatief hoogwaardige voorziening, die voor ouders een goede partner in de opvoeding vormt en die voor kinderen een uitgelezen mogelijkheid biedt om met andere kinderen samen te spelen. In het SCP-onderzoek naar kinderopvang luidt een van de conclusies dat het van belang is dat het vertrouwen van ouders in formele opvang verder toeneemt. ‘Moeders houden de belangen van hun kinderen heel scherp in de gaten en stellen hoge eisen aan opvang’ (Portegijs et al. 2006: 109). De WRR ondersteunt deze zienswijze en pleit ervoor de opvang van schoolkinderen veel meer als vorming te zien, in plaats van louter als opvang: ‘Kinderen zouden een breed palet aan sociale, culturele, sportieve en cognitieve mogelijkheden aangeboden moeten krijgen’ (WRR 2006: 14). Kremer (2005: 231) spreekt in dit verband van het *ideal of professional care*.

Belangrijk daarbij is dat bso’s meer moeten investeren om een aantrekkelijke voorziening voor oudere kinderen te zijn. Het betreft niet alleen geldelijke investeringen, maar ook investeringen in de samenwerking met clubs en organisaties die het aanbod voor oudere kinderen diverser en aantrekkelijker kunnen maken. Wellicht kan op die manier de spiraal doorbroken worden van steeds maar weer afhakende oudere kinderen, waardoor het er voor de achterblijvers ook niet aantrekkelijker op wordt. Het is evenwel waarschijnlijk dat het organiseren van dergelijke dagarrangementen waarin sportverenigingen en culturele organisaties zijn betrokken, tot meer kosten zal leiden. Ook omdat in twee van de focusgroepen met ouders het

kostenaspect, hoewel het goeddeels buiten het gesprek is gehouden, toch in de top 5 is beland, is het de vraag of ouders bereid zullen zijn deze hogere kosten voor hun rekening te nemen. Het onderzoek van Portegijs et al. (2006) toont aan dat de kosten geen doorslaggevende rol spelen in de beslissing om van formele opvang gebruik te maken, maar ook dat deze kosten niet al te veel meer mogen stijgen. Het blijkt overigens dat met name allochtone ouders niet goed op de hoogte zijn van de daadwerkelijke kosten van formele opvang en deze te hoog inschatten (Faulk 2006).

Al met al is het niet vanzelfsprekend dat de door het kabinet veronderstelde cultuurverandering zal optreden. Daarvoor lijkt de kwaliteit van de bso een forse impuls te moeten krijgen. Daarbij gaat het om de kwaliteit van het personeel, om een hoogwaardige invulling van het dagarrangement (dus inclusief de mogelijkheid voor kinderen om na school aan culturele en sportieve activiteiten deel te nemen) en om het bewerkstellings van een veilige, geborgen omgeving voor kinderen. Zonder een dergelijke impuls is het niet erg waarschijnlijk dat het imago van de bso sterk zal verbeteren, dat het gebruik ervan sterk toeneemt, dat er een cultuurverandering optreedt, en dat dientengevolge de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen substantieel zal toenemen.

Home from home is best; Parents and children on out-of-school childcare

Summary

1 Objective and study question

Based on the number of hours worked, the employment rate of Dutch women can be described as low in an international perspective (CPB/SCP 2005; Keuzenkamp 2006: 146). The Dutch government is committed to raising the female employment rate by increasing the average number of hours that women work weekly. One obstacle for women lies in their ability to combine employment with care tasks (Cloïn & Boelens 2004: 121). Theoretically, formal arrangements for out-of-school childcare are an important instrument in making this combination easier to achieve. The discussion on the role of out-of-school childcare in combining employment and care has received extra attention as a result of the adoption by Parliament of the Van Aartsen/Bos motion, which calls on the government to compel schools to provide childcare facilities before and after school hours, between the hours of 7.30 a.m and 6.30 p.m. Both Houses of Parliament have now passed the bill on out-of-school childcare (EK 2006-2007). The plans have led to much political and social debate, among other things concerning the quality of childcare.

In practice, out-of-school childcare has not proved to be a popular solution for combining work and care tasks, even where it is for a limited number of days per week. Much less use is made of out-of-school childcare facilities than of traditional day nurseries. Moreover, the percentage of children in out-of-school childcare falls sharply with increasing age. The use of out-of-school arrangements is also relatively low in the Netherlands compared with other countries (Plantenga & Siegel 2004). Portegijs et al. (2006) also point out that two-thirds of mothers take a negative view of out-of-school childcare as a means of enabling them to combine work and care tasks. On the other hand, the use of out-of-school childcare facilities is increasing over time.

The majority of mothers prefer to look after their children themselves and are willing to entrust the care of their children to others for at most a limited part of the week. If parents do outsource this care, the quality of that care is very important (Portegijs et al. 2006: 103). This of course begs the question of what parents understand by 'good-quality care'. When do they regard childcare providers as good partners in the care for their children? Relatively little research is being performed on this question. In this study, we examine this question specifically in relation to

out-of-school childcare. The purpose of the study is to provide an insight into factors which influence parents positively or negatively as regards their confidence in out-of-school childcare as a means of helping them combine employment and care tasks. It is thus concerned primarily with the quality of out-of-school childcare. The costs of out-of-school childcare are largely left out of consideration, partly because several studies have indicated that the costs play only a limited role in the decision by parents on whether or not to use out-of-school childcare (Portegijs et al. 2006; Kremer 2005).

The central question in this study is as follows:

‘Which characteristics of out-of-school childcare contribute to building confidence among parents in out-of-school childcare as a provision to facilitate the combination of employment and care tasks, and which characteristics of out-of-school childcare determine their view on the quality of that care?’.

The wishes and needs of parents and children are therefore crucial. Which factors make out-of-school childcare attractive for parents, for example as regards opening times, proximity to school, combination of leisure facilities and smallness of scale, diversity and flexibility? What do parents definitely not want? Do the wishes and opinions of children play any role in the decision by parents as to whether or not to make use of out-of-school childcare? If so, what role do they play? And what kind of arrangements do children regard as attractive?

We have opted in this study to zoom in on those parents who make or have made use of childcare facilities, but who stop using formal childcare once their child(ren) reach(es) primary school age, and also on parents who stop using out-of-school childcare after a number of years. It is clear that they potentially form an important target group for out-of-school childcare. Moreover, selecting this group of parents would appear to mean that there is a significantly smaller chance of attention in the study shifting to questions about the desirability of outsourcing care for children in general.

2 Study method

Given the available knowledge, we adopted an exploratory approach in this study, using the focus group method. In using this method our aim was to paint as broad – though not necessarily representative – a picture as possible of the considerations and opinions of parents and children. In compiling the groups, allowance was therefore made for a number of characteristics which could lead to variance in those considerations and opinions.

The education level of the mother appears to be important in this connection. In addition, there are differences in the views of indigenous and ethnic minority

groups regarding the care for children. The degree of urbanisation of the residential setting also influences views on childcare. Finally, a great deal has been done in recent years to develop more attractive out-of-school childcare arrangements. Allowance was made for these factors when selecting locations for focus groups and when recruiting respondents.

With this in mind, focus groups were organised in three districts:

- a relatively poor district in a medium/large city
- a well-to-do district in a medium/large city
- an average district in a commuter municipality

The aim was to select both a traditional out-of-school childcare facility and a ‘trend-setter’ in each of these districts – i.e. an out-of-school childcare facility with what initiates claim to be an innovative provision. Ultimately focus groups consisting of parents and focus groups comprising children were organised at five locations.

A total of 34 parents took part in the five parental focus groups: 17 users, 14 former users and three parents who had never used formal childcare facilities. A total of 29 children took part in the five focus groups containing children. The majority of them were aged between eight and ten years.

The study sought to provide a picture of the different considerations and opinions concerning out-of-school childcare on the part of both parents and children. It is not possible to draw ‘firm’ conclusions on the basis of this study. The results provide an insight into what parents and children think, but cannot answer the question of how far views and opinions are shared by Dutch parents and children. The conclusions are therefore formulated with due caution and should also be read in the same way.

3 *Why do parents (not) make use of out-of-school childcare facilities?*

Opinions on outsourcing the care for children are found to play a role in the decision on whether or not to make use of out-of-school childcare. For some parents, traditional views prevail. They believe that parents should in principle be there when their children come home from school; childcare, especially when provided by strangers, is a choice of last resort. Parents who do not share these views or who do so only partially, appear strikingly often to believe that formal childcare should not be used five days a week; a maximum of three days is frequently cited, something which fits in with the ‘one and a half earners’ model which is popular in the Netherlands (Cuijpers et al. 2006: 76-7).

Compared with other countries, out-of-school childcare is not widely accepted in the Netherlands as a means of combining employment and care tasks. Despite the belief among some parents that views on out-of-school childcare are slowly changing, several others believe that the prevailing culture is an obstacle to the use of out-of-

school childcare and of formal childcare more generally. This culture opposes the use of out-of-school childcare, so that relatively few children use it, which in turn makes it less attractive for other children. Moreover, users of out-of-school childcare continue to form a minority and are more likely to be asked to justify their choices than non-users - or in any event to feel that they need to do so.

It seems that many parents who use out-of-school childcare do so because there are no alternatives for combining employment and childcare. They are not able to structure their working time in such a way that they can look after their children themselves after school; they have no family or friends living nearby on whom they could call, or they deliberately choose not to do so, but they do want or have to work. There are also parents who choose out-of-school childcare for positive reasons. They believe that out-of-school childcare is better than other forms of care, either for themselves (flexibility, reliability) or for their children (opportunity to interact with other children). Even among users of out-of-school childcare, however, many feel that the number of days the service is used per week should be tied to a maximum, fearing that their children would not enjoy it if they had to go every day.

All in all, the picture that emerges is that parents prefer where possible to adapt (radically if necessary) their working hours rather than to use out-of-school childcare services. The relative inflexibility of out-of-school childcare may be a decisive factor here, along with the (expected) poor quality of the service. Concerns about the structure of the child's day (pre-school care, between-school care, school, out-of-school childcare) is also cited as a reason for not using the service. Few of those who stop using it have made the transition from formal to informal childcare; most have chosen to stay at home themselves or to give their children a key and leave them at home alone for a few hours. This latter situation mainly relates to older children, about which more later.

The reasons for not choosing out-of-school childcare are thus diverse, and to some extent are a mirror image of the reasons for choosing the service. If parents have a suitable alternative, such as informal childcare, adjusting their working hours or leaving their children at home on their own, they are inclined to choose that alternative. A proportion of parents also state that they do not choose childcare on principle. These parents have traditional views about caring for children. If they are active in the labour market at all, they prefer to adjust their working hours. Yet another group of parents reject out-of-school childcare because of its characteristics: what they have experienced or perceived as its poor quality, and according to some the inflexibility as regards available days or opening times. When it comes to the quality of the childcare, a number of parents are less positive about out-of-school childcare than the traditional day nursery. Concerns about children in relation to the 'out-of-school childcare day', including in comparison to care in a day nursery, are also cited as a reason for not using the service.

The low use of out-of-school childcare also appears to be self-sustaining to some extent: if people are the exception to the rule, there is more chance that they will have to justify their choices - or at least that is how they feel. Also, children enjoy going to out-of-school childcare less if they are in a minority in their class. To a certain extent, therefore, there is a vicious circle at work here.

4 *Views of parents on out-of-school childcare*

When it comes to the atmosphere at an out-of-school childcare facility – a broad concept which encompasses several aspects such as the physical characteristics and educational climate – the focus groups showed that parents attach importance to things such as smallness of scale, calm and the ability for children to withdraw and be on their own. Continuity of the group leadership is also important, especially for younger children. These factors contribute to a safe environment in which children are well looked after. There are however differences of opinion regarding the degree of freedom and structure that children should be offered. Parents differ in their views on where the balance should be struck between these two elements. There does appear to be a certain consensus regarding the contribution that out-of-school childcare is expected to make to the upbringing of children, but parents are less clear in their views on the contribution of out-of-school childcare to their children's education. Some expect the service to play a supporting role, while others definitely do not. Several parents feel that out-of-school childcare has no role to play in tackling learning or behavioural difficulties in children.

Parents clearly attach importance to the quality of staff in out-of-school childcare. Training as a childcare leader is a necessary precondition, but provides no guarantees. Many parents say that it is difficult to tell in advance whether the group leadership meets their standards. Some discussions also looked at the ratio between the number of group leaders and the number of children, which some parents feel is on the low side. Finally, a number of parents said that they would like to see more men leading the groups.

Many participants in the focus groups stated that the scope for fitting out-of-school childcare into their daily routine is still too limited. Longer opening times, including before school, possibly offering hot meals, flexibility in the choice of days for parents working in shifts, good holiday arrangements and a better match between out-of-school childcare and leisure clubs are all aspects which parents feel could help make it easier to fit the service into their daily lives. Parents whose children go to an out-of-school childcare facility at a sports club are enthusiastic about this. However, a number of risks were also pointed out. For example, some of the above improvements would result in an increase in the size of out-of-school childcare facilities, which could conflict with parents' preferred atmosphere at these facilities, with smallness of scale and calm as important principles. Some parents also fear

that if children begin spending longer at out-of-school childcare facilities, this could interfere with and possibly jeopardise the bond between parents and their children. Other parents point out that it is the responsibility of the parents themselves to use the out-of-school childcare wisely. When it comes to the match between out-of-school childcare and clubs, parents point out the danger of a one-sided focus on the facilities offered by the club with which the childcare facility collaborates. Finally, the proposals for a different division of the day met with little support in the focus groups.

Parents feel it is important that the physical distance between school and out-of-school childcare facility is short. Parents who use a facility that is located within a school are generally positive in their views. On the other hand, a number of parents state explicitly that there should be a clear separation for the children between school and out-of-school childcare; it must be clear to the children what forms part of their school time and what is part of the out-of-school time. Parents who have experience with organised transport between school and out-of-school childcare facility also state that in practice this does not always run as smoothly as it might.

5 *Children and out-of-school childcare*

Among the important factors for children's well-being in out-of-school childcare, and for combating boredom, are the presence of suitable playmates and a certain degree of freedom. The experience or idea that one of these factors is absent is accordingly found to be a reason for not using the service. It is also striking that children who attend out-of-school childcare are not excessively negative in their opinions about it. Although they sometimes do not feel like going, in practice they often enjoy themselves there. It is certainly not the case that the children in the focus groups who do not use out-of-school childcare have a negative view of these facilities by definition. Parents and children visiting a facility for the first time are sometimes pleasantly surprised.

When it comes to (restricting the) freedom of children in out-of-school childcare, there are some important differences between parents and children. Parents, for example, hurry to put into perspective the differences on this point between the facility and home: children are bound by rules at home, too, and their freedom is not unlimited. Nonetheless, children stated that their freedom is too restricted at the out-of-school childcare facility, for example when it comes to being allowed to play outside or use a computer. Children also referred in particular to the limited area they have for playing outside. While it is true that at some out-of-school childcare facilities parents give their permission for their children to be allowed to play in a larger area around the facility, parents also state that this could jeopardise the supervision of the children. In this regard, locating an out-of-school childcare facility in an external sports club could offer opportunities, because the outside

space is larger. Children also experience this restriction of their freedom in the choice of playmates with whom they spend their after-school time. The opportunity to play with children who do not attend out-of-school childcare, provided their parents have given permission and the out-of-school childcare facility has been informed, is appreciated. In practice, children who attend out-of-school childcare more often seem to visit their friends at their homes than take their friends to the out-of-school childcare facility.

As with the freedom of children at the out-of-school childcare facility, there are some differences between parents and children when it comes to the activities offered by these facilities. These differences are clearest when it comes to the use of computers and TVs, though parents are also divided on this point. The opponents argue that computer use and watching TV in fact pose a threat to one of the most important aspects of out-of-school childcare, namely the interaction with other children. Children are also found to attach importance to this interaction, but most of them also feel they should be allowed to use the computer much more. Some children also lament the fact that some of the computers at out-of-school childcare facilities have no Internet connection. Parents and children do seem to agree that older children in particular should be given an opportunity to do their homework, though there is some debate among parents as to how far the group leaders should be allowed to support these children in this. There is also consensus on the importance of playing outside, with a number of children stating that outdoor play facilities are very welcome. Finally, parents in particular would like to see a more extensive and diverse range of activities for children. Collaboration with providers of leisure activities is seen as a real possibility here, possibly with those providers coming to the out-of-school childcare facility rather than vice versa. On the other hand, the wishes of children are very diverse, and the range of activities offered would therefore have to be just as diverse.

One explanation for the fact that older children relatively frequently stop using the out-of-school childcare at a certain age is that they are more likely to be trusted to spend some time at home alone – the ‘latchkey kids’ phenomenon. They more often feel the need for this because there are fewer children of their age at the out-of-school childcare facility, leading to boredom. Moreover, according to some the facilities provided by out-of-school childcare are not sufficiently geared to older children and have poor links to clubs more often attended by older primary school children (Zeijl 2005: 52). The restricted freedom at the out-of-school childcare facility is also felt more strongly by older children than younger children; there seems to be a certain consensus on the desirability of separating older and younger children, though this would be difficult to achieve at small-scale facilities. To some extent a vicious circle seems to be operating: older children leave out-of-school childcare due to a lack of children of their own age, which means that the proportion of older children does not increase. As a result, ‘future’ older children will also be

inclined to leave. The low proportion of older children also means that an out-of-school childcare facility will be less likely to invest in an extensive range of activities for older children, so that the attraction of these facilities for this age group remains relatively limited.

6 *Priorities of parents and children*

Each focus group discussion was completed with the drawing up of a 'top 5': aspects which the participants felt were of great importance for good out-of-school childcare and/or key points for improvement. The items which came into the top 5 of more than one focus group are listed below.

Parents

All the parental focus groups accorded a place in their top 5 to 'flexibility'. As a minimum, there was a desire for more flexible opening times to make it easier for parents to fit out-of-school childcare into their daily routine; some parents evidently have difficulty tailoring their working hours to the present opening times. But parents also want wide availability of childcare during holiday periods, while those who work shifts would like more flexibility in the choice of days that they make use of out-of-school childcare. However, longer opening hours, especially at the end of the day, and to a lesser extent at the start of the day before school begins, was one of the most frequently cited wishes in the discussions with the parental focus groups.

In four of the five parental focus groups, quality of the staff was a top-5 item. In the group where this was not the case, this was because the group felt that the need for good-quality staff in out-of-school childcare was so self-evident that it did not warrant discussion. The other focus groups referred to this aspect in similar terms; parents only entrust the care of their children to staff about whom they feel confident that their children are in good hands. However, extensive reference was made to the problematic aspects on this point: before parents select an out-of-school childcare facility, it is difficult for them to judge whether the staff really are of adequate quality. One of the suggestions made in the focus groups on this point was that out-of-school childcare facilities should project themselves in public much more prominently as a high-quality, reliable partner in caring for and bringing up children. Parents also made mention in the discussions of the numbers of group leaders in relation to the number of children. The feeling was that the quality of out-of-school childcare facilities would benefit if there were more group leaders for each group of children.

Three of the parental focus groups placed physical proximity of the out-of-school childcare facility to the school in their top 5. One of the groups formulated this wish as 'no distance', i.e. a preference for the facility to be within the school. It is no coincidence that most of the parents in this focus group already use a facility that

is located within a school. They are evidently happy with this arrangement, though they make the point that there must be a clear separation for the children between school time and time spent in the childcare facility before and after school. In the other focus group where the out-of-school childcare facility is situated within a (community)school, this advantage was not discussed in this way. What is at any rate clear is that a sizeable proportion of parents consider a short physical distance between the school and the out-of-school childcare facility to be important. In the focus groups comprising parents using a facility that is relatively distant from the school, the comment was made that the existing transport arrangements are sometimes problematic. This supports the idea that it is more practical for the childcare facility to be close to the school.

Among the other points which came up in more than one parental focus group, the ability to interact with other children was regarded as an important positive aspect of out-of-school childcare, as were a better match between the childcare facility and all manner of leisure clubs, an attractive physical environment (both the building and the surrounding outdoor play area) , and more diversity in the activities offered. All focus groups supported the idea of a better match between out-of-school childcare facilities and leisure clubs, though this point did not make the top 5 in all cases. But if we add to this the expansion and diversification of the activities offered – which are after all extensions of each other – then there does appear to be wide support for the idea that children should be offered a greater range of activities whilst in out-of-school childcare. The physical characteristics of the facility also made the top 5 in two focus groups, with the main aspects being an attractive layout in which children are able to withdraw from the group if they wish, as well as the availability of an attractive outdoor play area.

Finally, costs made the top 5 in two focus groups. Although the costs were only mentioned in passing in the discussions, this aspect nonetheless plays an important role for some parents in their decision on whether or not to make use of out-of-school childcare.

Children

Two aspects emerged from the focus groups with children: children in all focus groups placed the availability of more activities and the organisation of different types of excursions in their top 5. Evidently children feel that the existing range of activities offered by out-of-school childcare is not completely adequate. The type of excursions they would like to see organised include visits to the swimming baths, though they also felt that longer excursions should be offered in holiday periods.

The other point that ended up in the top 5 of all groups in one way or another was that children would like more freedom in the way they spend their time whilst in out-of-school childcare. They would for example like to be able to decide for themselves

when they play outside, but would also more often like to be able to do certain things independently, without supervision from the group leaders. It sometimes happens that children are not able to do something they would like to do because a group leader is not or cannot be present in the room where they wish to do it. Some children stated that they are old enough to do things like playing in a playroom (a sort of gymnasium), for example.

Four of the five children's focus groups placed having more space in their top 5. These children want space to be able to play, including inside the building. Evidently they find there is too little internal space, especially if they are not able to go outside. Children in three focus groups placed the wish for more children of their own age in their top 5. This wish was expressed above all by the older children. A relatively large number of children stops going to out-of-school childcare from the age of around nine, which means there are fewer children of their own age for those left behind. For children, being able to play with other children is evidently an important aspect in out-of-school childcare. Three groups placed having more toys in their top 5. Once again, this applies particularly to suitable toys for older children. A greater availability of (games) computers was also mentioned here. Finally, two aspects which came into the top five of two of the five children's focus groups were having pleasant group leaders and having more room to play outside, possibly with play apparatus.

7 Conclusions

The scope of this study needs some qualification. No attempt was made to elicit a representative picture of the opinions of parents and children – this 'limitation' is inherent in the qualitative study method chosen. Rather, we sought to obtain the broadest possible understanding of the feelings of parents and children with regard to out-of-school childcare. A number of issues were brought out more forcefully than others, and we will look at these in more detail in this concluding section.

Building a better image for out-of-school childcare

The Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis (CPB) states in a recent report (CPB 2006) that compulsory organisation of out-of-school childcare by schools could potentially lead to greater use of this facility. This increase in use would be achieved by replacing other forms of (formal and informal) care by out-of-school childcare. Only a limited proportion of the increased use of the service would be due to a higher employment rate. In a reaction to the CPB report, the government referred to the doubling in the use of out-of-school childcare in the last five years and expressed the expectation that 'this trend will continue and that a cultural shift will take place. Implementation of the motion could provide an impulse for this. The present trend towards increased use of out-of-school childcare and a higher employment rate among women will continue.' (TK 2005/2006c: 6).

It is incontestable that the use of out-of-school childcare has increased sharply in percentage terms in recent years. Nonetheless, its use remains low compared with other countries (see also CPB/SCP 2005; Plantenga & Siegel 2004; WRR 2006: 111). In this study, the childcare culture in the Netherlands is posited as one of the factors for the low use of out-of-school childcare. The question is whether the assumption by the government that a cultural shift will take place is justified. Will out-of-school childcare in the Netherlands be seen by many parents in the future as an adequate alternative for combining employment with care for children?

To answer this question, it must be pointed out that out-of-school childcare appears to have a serious image problem. Parents who use the service are not really dissatisfied, and nor are their children. Yet it is striking how infrequently out-of-school childcare is chosen on the basis of positive motivations. This probably also has to do with the culture in the Netherlands, in which formal childcare is not seen as an obvious first choice. For some parents, entrusting the care of their children to others is taboo in any circumstances, while those parents who do use formal childcare services sometimes feel they have to justify themselves. The cultural shift desired – and forecast – by the government could perhaps be encouraged by positioning out-of-school childcare as a high-quality provision which acts as a solid partner to parents in bringing up their children and which gives children an excellent opportunity to mix with other children. One of the conclusions in the SCP study of childcare is that it is important for parents to develop greater confidence in formal childcare. ‘Mothers keep a very close eye on the interests of their children and set high standards for childcare services.’ (Portegijs et al. 2006: 109). This viewpoint is supported by the Scientific Council for Government Policy (WRR), which also calls for childcare services for schoolchildren to be seen much more as part of their general education rather than as pure childcare: ‘Children need to be offered a broad palette of social, cultural, sporting and cognitive opportunities.’ (WRR 2006:14). Kremer (2005: 231) refers in this connection to the ideal of professional care.

An important aspect here is that out-of-school childcare services need to invest more in attracting older children. This not only means financial investments, but also investments in collaboration with clubs and organisations which are able to make the provisions for older children more diverse and more attractive. This might offer a way of breaking the spiral of ever-increasing numbers of older children leaving out-of-school childcare, making it less attractive for those who stay behind. However, organising such day arrangements involving sports clubs and cultural organisations would probably lead to higher costs. Partly in view of the fact that two of the parental focus groups placed the cost aspect in their top 5, despite the fact that this issue was largely kept out of the discussion, it is questionable whether parents would be willing to pay these higher costs. Portegijs et al. (2006) demonstrate that, while costs are not the most important factor in the decision to use formal childcare services, it is important that they do not rise much more. An interesting aside is that some

parents, and in any event ethnic minority parents, are not well informed about the actual costs of formal childcare and estimate these as higher than they are in reality (Faulk 2006).

All in all, it is not self-evident that the cultural shift assumed by the government will actually occur. A big improvement in the quality of out-of-school childcare is likely to be a necessary precondition for this. This encompasses the quality of the staff, the quality of the day programmes (including the possibility for children to participate in cultural and sporting activities after school) and the creation of a safe, secure environment for children. Without such improvements, it is not very likely that the image of out-of-school childcare will improve much, nor that its use will increase markedly, that a cultural shift will take place or that there will be a concomitant substantial increase in the employment rate of women.

Literatuur

- Adolfsen, A. C. Simon en C. Pierik (2006). 'Emancipatie op het platteland'. In: W. Portegijs, B. Hermans en V. Lalta (red.), *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p. 262-285). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek (SCP-publicatie 2006/22).
- CBS (2003). *Jeugd 2003, cijfers en feiten*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek
- Cloïn, M. en A. Boelens (2004). 'Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg'. In: W. Portegijs, A. Boelens en L. Olsthoorn (red.), *Emancipatiemonitor 2004* (p. 91-132). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek (SCP-publicatie 2004/19).
- Cloïn, M. en B. Hermans (2006). 'Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg'. In: W. Portegijs, B. Hermans en V. Lalta (red.), *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p.100-140). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek (SCP-publicatie 2006/22).
- Commissie dagarrangementen (2002). *Advies van de Commissie dagarrangementen*. Den Haag: Projectbureau dagindeling.
- CPB (2006). *Macro-economische analyse motie-Van Aartsen/Bos*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB-notitie 2006/7).
- CPB/SCP (2005). *Europese tijden. De publieke opinie over Europa & Arbeidstijden, vergeleken en verklaard*. Den Haag: Centraal Planbureau en Sociaal en Cultureel Planbureau (Europese Verkenning 3, Bijlage bij de Staat van de Europese Unie 2006).
- Cuijpers, M. B. Hermans en W. Portegijs (2006). 'Betaalde arbeid'. In: W. Portegijs, B. Hermans en V. Lalta (red.), *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p. 67-99). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek (SCP-publicatie 2006/22).
- Dijke, A. van et al. (1994). *Ouders over kinderopvang*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Distelbrink, M. en E. Hooghiemstra (2005). *Allochtone gezinnen: feiten en cijfers*. Den Haag: Nederlandse Gezinsraad (Signalement 3-2005).
- Driessen, G. en J. Doesborgh (2004). *De feminisering van het basisonderwijs. Effecten van het geslacht van de leerkrachten op de prestaties, de houding en het gedrag van de leerlingen*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen.
- Du Boys-Reymond, M. et al. (1998). *Samenwerken aan opvang buiten schooltijd. Kinderen, ouders en professionals aan het woord*. Assen: Van Gorcum.
- EK (2006/2007). *Wijziging van de Wet op het primair onderwijs en de Wet medezeggenschap onderwijs 1992 in verband met buitenschoolse opvang. Gewijzigd voorstel van wet. Eerste Kamer, vergaderjaar 2006/2007, 30676, nr. A*.
- Faulk, L. (2006). *Een vertrouwd adres. Opvattingen van Turkse en Marokkaanse ouders over kinderopvang*. Masterthesis Vraagstukken van beleid en organisatie. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Jongsma, M. en A. Luiten (2006). *De klant in beeld. Wet kinderopvang en de gevolgen voor de gebruikers. Eindrapportage gevolgen Wet kinderopvang voor de gebruikers, ten behoeve van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*. Paterswolde: Vyvoj.
- Keuzenkamp, S. (2006). 'Arbeid en zorg in internationaal perspectief'. In: W. Portegijs, B. Hermans en V. Lalta (red.), *Emancipatiemonitor 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop* (p.141-180). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek (SCP-publicatie 2006/22).

- Kremer, M. (2005). *How Welfare States Care. Culture, Gender and Citizenship in Europe* (proefschrift). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Merens, A. S. Keuzenkamp en M. Das (2006). 'Combinatie van arbeid en zorg'. In: S. Keuzenkamp en A. Merens (red.), *Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden* (p. 91-127). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2006/6a).
- Nagel, K. (2001). *Kinderopvang, gebruik en wensen. Ouders over hun kinderopvang*. Den Haag: Consumentenbond.
- Plantenga, J. en M. Siegel (2004). Position Paper 'Childcare in a Changing World', Part 1. *European Childcare Strategies*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Portegijs, W. (red.) (2006). *Tijd voor de basisschool*. Factsheet ten behoeve van de invitational conference 'Tijd voor school 2006' op 31 mei 2006, Museon, Den Haag. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, W. et al. (2006). *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2006/5).
- Smit, G. en M. Jongsma (2003). *Tevredenheidsonderzoek kinderopvang*. Groningen: Vyvoj/NIPO.
- TK (2005/2006a). Voorstel van wet van het lid Hamer houdende regels met betrekking tot een tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang en waarborging van de kwaliteit van kinderopvang (Wet basisvoorziening kinderopvang en ontwikkelingsstimulering). Voorstel van wet. Tweede Kamer, vergaderjaar 2005/2006, 30479, nr. 2.
- TK (2005/2006b). Voorstel van wet van het lid Hamer houdende regels met betrekking tot een tegemoetkoming in de kosten van kinderopvang en waarborging van de kwaliteit van kinderopvang (Wet basisvoorziening kinderopvang en ontwikkelingsstimulering). Memorie van toelichting zoals die luidt na het advies van de Raad van State. Tweede Kamer, vergaderjaar 2005/2006, 30479, nr. 6.
- TK (2005/2006c). Vaststelling van de begrotingsstaat van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2006. Brief van de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Tweede Kamer, vergaderjaar 2005/2006, 30300 VIII, nr. 226.
- Versantvoort, M.C. et al. (2002). *Allochtone vrouwen en kinderopvang. Onderzoek naar behoeften, wensen en opvattingen*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- WRR (2006). *De verzorgingsstaat herwogen. Over verzorgen, verzekeren, verheffen en verbinden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Zeijl, E. (2005). 'Vrije tijd'. In: E. Zeijl et al. (red.), *Kinderen in Nederland* (p. 48-64). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2005/4).

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt elke twee jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma (2006-2007) is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl. Het Werkprogramma is rechtstreeks te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau. ISBN 90-377-0267-8

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel. Een complete lijst is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Sociale en Culturele Rapporten

Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2

Sociaal en Cultureel Rapport 2002. De kwaliteit van de quartaire sector. ISBN 90-377-0106-x

In het zicht van de toekomst. Sociaal en Cultureel Rapport 2004. ISBN 90-377-0159-0

Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport 2006. ISBN 90-377-0285-6

The Netherlands in a European Perspective. Social & Cultural Report 2000. ISBN 90-377-0062-4 (English edition 2001)

Social and Cultural Report 2002. The Quality of the Public Sector (Summary). ISBN 90-377-0118-3

Nederlandse populaire versie van het SCR 2000

Nederland en de anderen; Europese vergelijkingen uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-5875-141-4

SCP-publicaties 2006

2006/1 Thuis op het platteland (2006). ISBN 90-377-0229-5

2006/2 Een eigen huis... Ervaringen van mensen met verstandelijke beperkingen of psychiatrische problemen met zelfstandig wonen en deelname aan de samenleving (2006). ISBN 90-377-0246-5

2006/3 Uitgerekend wonen (2006). ISBN 90-377-0250-3

2006/4 Jeugd met beperkingen. Rapportage gehandicapten 2006 (2006). ISBN 90-377-0200-7

2006/5 Hoe het werkt met kinderen (2006). ISBN 90-377-0238-4

2006/6a Sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden (2006). ISBN 90-377-0269-4

2006/6b De balans opgemaakt. De slotbeschouwing van de sociale atlas van vrouwen uit etnische minderheden (2006). ISBN 90-377-0251-1

2006/7 Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden (2006). ISBN 90-377-0232-5

2006/8 Voorzieningen voor slachtoffers van misdrijven: gebruik, bereik en draagvlak (2006). ISBN 90-377-0270-8

2006/9 Op weg in de vrije tijd (2006). ISBN 90-377-0273-2

2006/10 Rapportage sport 2006 (2006). ISBN 90-377-0252-x

2006/11 Ondersteuning gewenst. Mensen met lichamelijke beperkingen en hun voorzieningen op het terrein van wonen, zorg, vervoer en welzijn (2006). ISBN 90-377-0260-0

2006/12 Rapportage ouderen 2006. Veranderingen in de leefsituatie en levensloop. ISBN 90-377-0256-2

2006/13 Duaal als ideaal? Leren en werken in het beroeps- en hoger onderwijs (2006). ISBN 90-377-0208-2

- 2006/14 Uniform uit de kast. Homoseksualiteit binnen de krijgsmacht (2006).
ISBN 90-377-0255-4
- 2006/15 Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland (2006).
ISBN 90-377-0257-0
- 2006/16 Report on the Elderly 2006 (2006). ISBN 90-377-0271-6
- 2006/17 Publieke productie en persoonlijk profijt (2006). ISBN 90-377-0231-7
- 2006/18 Angstige burgers? De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht (2006).
ISBN 90-377-0231-7
- 2006/19 Wie werken er in het onderwijs? Op zoek naar het 'eigene' van de onderwijsprofessional
(2006). ISBN 90-377-0291-0
- 2006/20 Maten voor gemeenten 2006 (2006). ISBN 90-377-0253-8
- 2006/22 Emancipatiemonitor 2006 (2006). ISBN 90-377-0286-4
- 2006/23 Turken in Nederland en Duitsland. De arbeidsmarktpositie vergeleken (2006).
ISBN 90-377-230-9

SCP-publicaties 2007

- 2007/1 Publieke prestaties in perspectief. Memorandum quartaire sector 2006-2011 (2007).
ISBN 978-90-377-0298-9

SCP-essays

- 1 Voorbeelden en nabeelden (2005). ISBN 90-377-0248-1
- 2 De stem des volks (2006). ISBN 90-377-0265-1
- 3 De tekentafel neemt de wijk (2006). ISBN 90-377-0261-9
- 4 Leven zonder drukte (2006). ISBN 90-377-0262-7

Werkdocumenten

- 121 SCP-maat voor lichamelijke beperkingen op basis van avo 2003 (2006).
ISBN 90-377-0268-6
- 122 Gezond en wel met een beperking (2006). ISBN 90-377-0254-6
- 123 De onbereikte minima (2006). ISBN 90-377-0275-9
- 124 Snuffelen en graven. Over doelgroepen van digitaal toegankelijke archieven (2006).
ISBN 90-377-0276-7
- 125 Liever thuis dan uit. De indicatiestelling in de awbz voor zorg op afroep en verblijf (2006).
ISBN 90-377-0278-3
- 126 Naar een nieuwe armoedegrens? (2006). ISBN 90-377-0241-4
- 127 Klik naar het verleden. Een onderzoek naar gebruikers van digitaal erfgoed: hun profielen en
zoekstrategieën (2006). ISBN 90-377-0279-1
- 128 Godsdienstige veranderingen in Nederland. Verschuivingen in de binding met de kerken en de
christelijke traditie (2006). ISBN 90-377-0259-7
- 129 Juist beschermd. De determinanten van de woonsituatie van volwassen verstandelijk gehandi-
capten (2006). ISBN 90-377-0288-0
- 130 De lange weg naar Brussel. De Europese betrokkenheid van Nederlandse maatschappelijke organi-
saties en hun leden (2006). ISBN 90-377-0264-3
- 131 Bezoek onze site (2006). ISBN 90-377-0290-2
- 133 Liefst zoals thuis. Ouders en kinderen over buitenschoolse opvang (2007).
ISBN 978-90-377-0297-2
- 134 De houding ten opzichte van homoseksualiteit. Een beschrijvende literatuurstudie (2006).
ISBN 978-90-377-0299-6

Overige publicaties

- ? Altijd een antwoord. Nieuwjaarsuitgave 2006 (2006). ISBN 90-377-0263-5
- Hoge (jeugd)werkloosheid onder etnische minderheden (2006). ISBN 90-377-0266-x

Niet-westerse allochtonen met een stabiele arbeidsmarktpositie: aantallen en ontwikkelingen (2006). ISBN 90-377-0249-x

Werken op de grens van wetenschap en beleid (2006). ISBN 90-377-0272-4

Tijd voor de basisschool. Factsheet ten behoeve van de invitational conference 'Tijd voor school 2006' op 31 mei 2006, Museon, Den Haag (2006). ISBN 90-377-0277-5

At Home in the Countryside. A comparison of rural and urban life. Summary (2006). ISBN 90-377-0292-9

De tijd als spiegel. Hoe Nederlanders hun tijd besteden (2006). ISBN 90-377-0283-x

Anders onderweg. De mobiliteit van allochtonen en autochtonen vergeleken (2006). ISBN 90-377-0281-3

Summary of Report on the Elderly 2006 (2006). ISBN 90-377-0293-7

Visit our site (2006). ISBN 90-377-0296-1

Veel geluk in 2007. Nieuwjaarsuitgave (2007). ISBN 978-90-377-0295-8